

บทที่ 3

พัฒนาการการใช้ที่ดินของพื้นที่ศึกษา

ธรรมชาติของเมืองย่อมต้องมีการเติบโต กรุงเทพมหานครเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงพัฒนาการสู่ความเป็นเมืองที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองออกสู่พื้นที่โดยรอบ ทั้งนี้เป็นไปเพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและชุมชนชนเมืองเพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบให้เป็นแหล่งรองรับการขยายตัวของเมือง พร้อมกับเป็นการลดความแออัดภายในเขตเมืองชั้นใน ขณะที่มีการกระจายความเจริญสู่พื้นที่รอบนอก กรุงเทพมหานครก็ยังคงมีการเติบโตอยู่ต่อไป การพัฒนากรุงเทพมหานครจะเป็นไปตามทฤษฎีเมืองกระชับที่เน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะที่การกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคเป็นไปตามทฤษฎีฟุ้งพาดตนเองที่ต้องการให้แต่ละเมืองสามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด ทั้งนี้การขยายตัวของเมืองออกจากกรุงเทพมหานครมีโครงข่ายคมนาคมเป็นตัวแปรสำคัญในการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ ในด้านความสะดวกในการเข้าถึง ประกอบกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ ส่งผลให้แต่ละเมืองและชุมชนมีบทบาทแตกต่างกันไป พื้นที่ศึกษาเป็นกรณีหนึ่งของพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลการพัฒนาจากกรุงเทพมหานครอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ส่งผลต่อพื้นที่เกษตรกรรม จึงขอกกล่าวถึงพัฒนาการและการขยายตัวของกรุงเทพมหานครที่มีแผนและนโยบายมีส่วนกำหนดบทบาทและการเติบโตของเมือง

3.1 พัฒนาการการใช้ที่ดินและการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร

พัฒนาการการใช้ที่ดินของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เริ่มก่อสร้างกรุงเทพ ในปี พ.ศ. 2325 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 200 ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาโลกได้พัฒนาตามความต้องการของมนุษย์ที่แสวงหาความสุขและความอยากเอาชนะสิ่งต่าง ๆ ทั้งภัยจากธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ จนทำให้เกิดวิทยาการต่าง ๆ มากมาย ส่งผลให้รูปแบบของสังคมเปลี่ยนแปลงไป และกรุงเทพมหานครเมืองหลวงที่มีความเป็นมายาวนาน มีโครงสร้างทางกายภาพของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของโลกภายนอก ซึ่งสามารถสรุปพัฒนาการการใช้ที่ดิน โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

1) ยุคอิทธิพลอยุธยา หรือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3) กรุงเทพมหานครถูกก่อสร้างขึ้นมาเพื่อทดแทนเมืองหลวงเก่า โดยยึดถือรูปแบบของเมืองอยุธยาเดิมเป็นหลัก เมืองในสมัยนี้มีขนาดเล็ก มีพื้นที่เมืองเพียงประมาณ 6 กิโลเมตร ประชากรประมาณ 130,000 คน มีคูคลองเป็นป้อมปราการป้องกันข้าศึกศัตรู การใช้ที่ดินไม่ซับซ้อน ย่านที่อยู่อาศัยจะอยู่รอบ ๆ พระบรมหาราชวังทางด้านใต้และฝั่งธนบุรี ส่วนด้านนอกกำแพงเมืองเป็นท้องนาและที่ว่าง การสัญจรของผู้คนใช้ทางน้ำเป็นหลัก คลองที่สำคัญ เช่น คลองมหานาค เป็นคลองที่ใช้เพื่อการเดินทางของผู้คนนอกกำแพงเมืองกับในกำแพงเมือง คลองนครเขื่อนขันธ์เป็นคลองลัดการเดินทางทางด้านใต้ คลองแสนแสบเป็นทางลัดไปสู่แม่น้ำบางปะกงทางภาคตะวันออก ต่อมามีการติดต่อกับต่างชาติ การตั้งถิ่นฐานเริ่มขยายออกไปทางด้านตะวันออกและด้านใต้ บริเวณตลาดสามเพ็งโดยคนส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่เข้ามาทำการค้าขาย

2) ยุคอารยธรรมตะวันตก หรือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7) ในสมัยที่รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระบรมราโชบายเปิดประเทศทำการค้ากับอังกฤษ ด้วยการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2398 และกับประเทศอื่นๆ เช่น ฝรั่งเศส และอเมริกา ในเวลาต่อมาส่งผลให้เกิดการค้าเสรี ชาวต่างประเทศอพยพเข้ามาตั้งร้านค้า บริษัท ห้างร้าน โรงงาน สถานกงสุล บริเวณด้านใต้คลองผดุงกรุงเกษมและริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันออก นอกจากนี้การขยายตัวของเมืองยังเกิดจากการที่เอกชนได้รับอนุญาตให้ลงทุนขุดคลอง เพื่อเป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตและจัดส่งน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูก อีกทั้งราษฎรยังได้รับสิทธิจับจองที่ดินสองฝั่งคลองและได้รับพระราชทานกรรมสิทธิ์ให้ถือครองทำประโยชน์บนที่ดินทำกินได้ การขยายตัวของประชากรนับจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา ทำให้เขตเมืองไม่อาจกำหนดได้ด้วยแนวกำแพง คูคลอง ได้อีกต่อไป เขตเมืองเปลี่ยนเป็นการกำหนดโดยเขตการบริหารและการปกครอง ตามที่ระบุเป็นประกาศกฎหมายกรุงเทพมหานครถูกรวมกับเมืองใกล้เคียง เช่น สมุทรปราการ มีนบุรี และธัญบุรี จัดตั้งเป็น “มณฑลกรุงเทพมหานคร” ในรัชกาลที่ 5 ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้ประกาศแบ่งเขตกรุงเทพมหานครออกเป็นจังหวัด คือ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจังหวัดพระนคร ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจังหวัดธนบุรี รอบนอกแบ่งเป็นจังหวัดนนทบุรี จังหวัดมีนบุรี และจังหวัดพระประแดง

จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ได้รวมเป็น “นครหลวงกรุงเทพธนบุรี” เมื่อ พ.ศ. 2514 มีขนาดพื้นที่ 1,568.74 ตารางกิโลเมตร ต่อมา พ.ศ. 2515 มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ให้เรียกนครหลวงของราชอาณาจักรไทยว่า “กรุงเทพมหานคร” มีฐานะเป็นจังหวัดโดยมีอาณาเขตเท่าเดิม¹ ขณะที่การใช้ที่ดินมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่เพียงแต่ใช้อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้เพื่อการค้า โรงงานอุตสาหกรรม โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เริ่มเกาะกลุ่มตามริมถนนสายใหม่ๆ ที่สร้างขึ้น เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนสีลม ถนนสามเสน ถนนศรีอยุธยา ถนนพญาไท ถนนราชวิถี ถนนสุขุทัย ถนนพิษณุโลกและถนนราชวัตร ขณะที่คลองยังคงมีบทบาทและความสำคัญเพราะได้มีการขุดคลองเพิ่มตามจำนวนประชากรและความต้องการการใช้ที่ดิน การคมนาคมขนส่งและการขยายพื้นที่ผลผลิต โดยจะเป็นคลองที่เชื่อมระหว่างกรุงเทพมหานครกับชานเมือง เช่น ด้านเหนือ ได้แก่ คลองเปรมประชากร ที่ขุดจากคลองผดุงกรุงเกษมถึงจังหวัดอยุธยาทางด้านเหนือ ด้านตะวันออก ขุดคลองนครเนื่องเขตและคลองประเวศบุรีรมย์ พร้อมคลองซอยเพื่อการลำเลียงสินค้าจากกรุงเทพมหานครไปฉะเชิงเทรา ทางตะวันตกขุดคลองทวีวัฒนาและคลองนราภิรมย์ เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับนครชัยศรี เพื่อเป็นทางในการลำเลียงขนส่งสินค้า² นอกจากนี้ยังมีโครงข่ายคลองที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ชานเมือง เช่น คลองรังสิตประยูรศักดิ์ จากแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังนครนายกทางภาคตะวันออก , คลองลำโรง เชื่อมแม่น้ำบางปะกงกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันออก คลองภาษีเจริญ คลองมหาสวัสดิ์ คลองมหาไชยชลมารค เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันตก ผลที่เกิดจากการวางระบบขุดคลองทำให้เกิดโครงข่ายการคมนาคมที่ใช้ทางน้ำเป็นหลักและเป็นการเปิดพื้นที่เพาะปลูก ทำให้การตั้งถิ่นฐานของประชากรเกิดขึ้นจากสิทธิและผลประโยชน์

¹ กรมการผังเมือง. การผังเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. หน้า 76. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซเว่น พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2542.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

จากการจับจองที่ดินทำกินสองฝั่งคลอง ทำให้เมืองเกิดการขยายตัวสู่ภูมิภาครอบเขตกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอดีต แต่ได้หยุดชะงักในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกอันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่สอง อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ได้มีการตัดถนนหลายสาย เพื่อรองรับการคมนาคมขนส่งทางบกเป็นหลัก ชุมชนขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยพื้นที่ด้านเหนือกระจายตัวตามแนวถนนพหลโยธิน ถนนสามเสน ถนนดุสิต ด้านตะวันออกกระจายตัวตามแนวถนนลาดพร้าว ถนนเพชรบุรี และด้านใต้กระจายตัวตามแนวถนนสุขุมวิท³ ขณะที่พื้นที่ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีได้รับการเชื่อมต่อโดยสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ (สะพานพระพุทธยอดฟ้า) ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2475 ทำให้เมืองทางฝั่งธนบุรีมีการขยายตัวของชุมชนค่อนข้างมาทางทิศใต้ตามแนวถนน เช่น ถนนจรัญสนิทวงศ์ ถนนอิสรภาพ ถนนลาดหญ้า เป็นต้น ขณะที่พื้นที่ริมแม่น้ำลำคลองยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก คือยังคงลักษณะบ้านสวนริมคลอง ส่วนเมืองทางฝั่งพระนครมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนที่สร้างใหม่ โดยมีลักษณะเป็นตึกแถว ซึ่งจะทำการค้าและเป็นที่พักอาศัยไปในตัว บริเวณที่เป็นการค้าที่สำคัญมี 3 ย่าน ได้แก่ ย่านเยาวราชของคนจีน ย่านบางลำพูของคนไทยและย่านบางรักของชาวยุโรป

การเติบโตของเมืองจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและจำนวนรถยนต์ ทำให้จำเป็นต้องขยายถนน กำแพงพระนคร ป้อมปิ่นริมคลองมหานาค ถูกรื้อลงเพื่อขยายถนน คงเหลือเพียงกำแพงพระนครและป้อมพระสุเมรุที่บางลำพู แนวกำแพงและป้อมพระกาฬที่เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ บริเวณจุดตัดของถนนวงเวียน เช่น วงเวียนใหญ่ วงเวียน 22 กรกฎาคมและวงเวียนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย⁴ เมืองในยุคนี้ถูกพัฒนาตามประเทศตะวันตกแทบทุกด้านทำให้สังคมไทยต้องปรับเปลี่ยนตามกระแสโลก ที่เห็นได้ชัด คือ รูปแบบการเดินทางที่เปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบกมากขึ้น การเติบโตและการขยายตัวของเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการกระจายการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนแทนที่จะเป็นแม่น้ำลำคลองดังเช่นในอดีต โดยเฉพาะถนนสายหลักที่เชื่อมต่อกับจังหวัดใกล้เคียง เช่น ถนนพหลโยธิน ถนนสุขุมวิทและถนนเพชรเกษม

3) ยุคพัฒนาอุตสาหกรรม ในสมัยรัชกาลที่ 9 ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา นโยบายการพัฒนาประเทศได้ปรับโครงสร้างจากการเกษตรสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาเมืองในยุคนี้เน้นการคมนาคมขนส่งเป็นหลัก เป็นยุคของการใช้ถนนและอิทธิพลของการใช้รถยนต์ ดังจะเห็นได้จากผังแม่บทการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานคร ถูกนำเสนอโดยบริษัทลิทช์ฟิลด์ (Litchfield) โดยการสนับสนุนและช่วยเหลือของรัฐบาลอเมริกา ผังแม่บทกรุงเทพมหานครถูกกำหนดขึ้นให้เป็นเมืองลักษณะตะวันตก มีรูปแบบของถนนวงแหวนออกเป็นรัศมี

³ ทรงยตินทร์ ชนปาทธิป, "ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลกระทบต่อการพัฒนาเมือง : กรณีศึกษาเขตบางขุนเทียน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544) หน้า 49.

⁴ กรมการผังเมือง, การผังเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. หน้า 98. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซเว่น พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2542.

ไปทางเหนือ (ถนนพหลโยธิน) ตะวันออก (ถนนสุขุมวิท) ตะวันตก-ใต้ (ถนนเพชรเกษม) เป็นรูปสี่เหลี่ยม ดาวชัดเจน รูปแบบของเมืองเปลี่ยนแปลงจากระบบการคมนาคมทางน้ำมาสู่ระบบถนนวงแหวน⁵

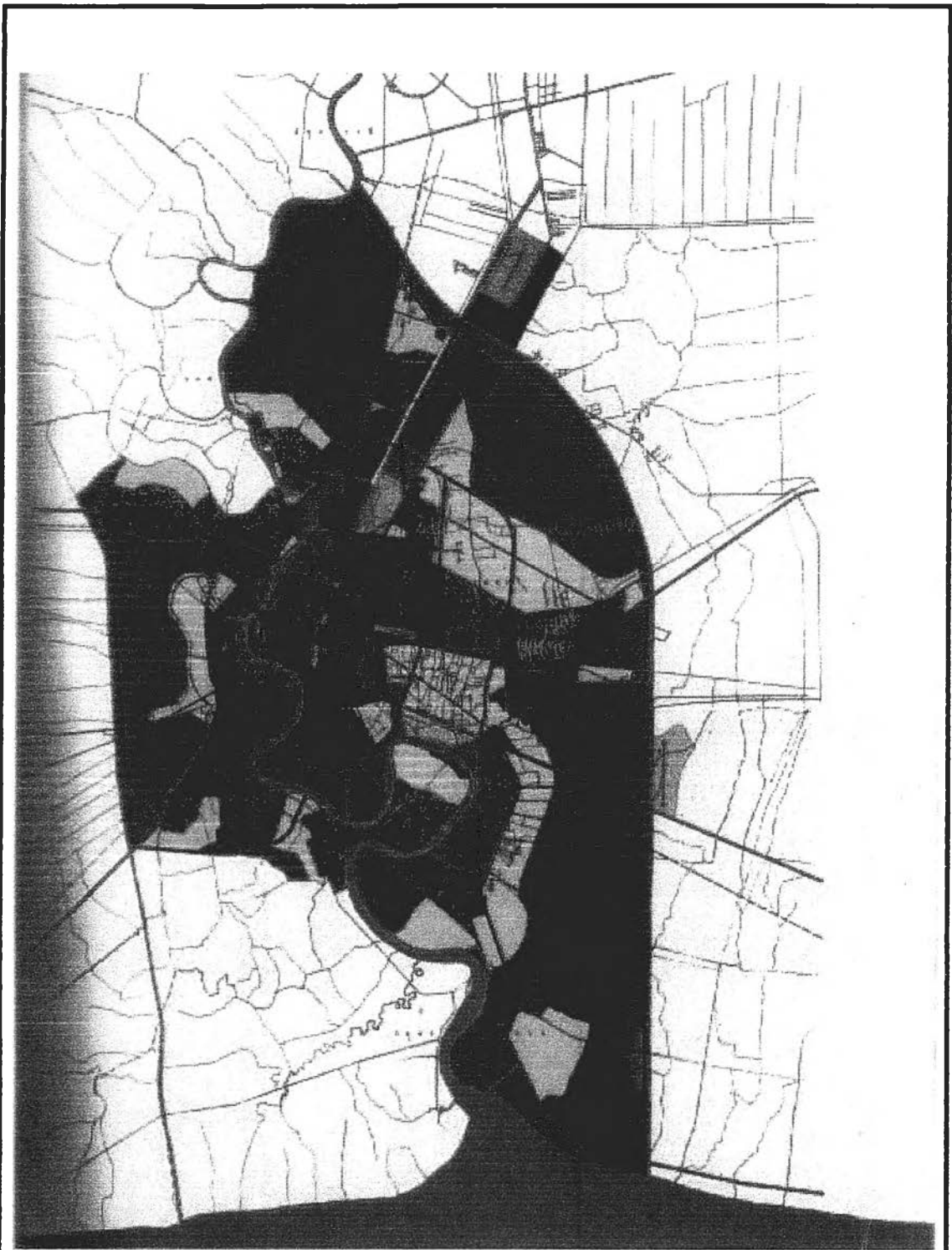
จากนโยบายเปลี่ยนโครงสร้างจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการอพยพของชาวเกษตรกรและชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานคร อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่เมืองขยายตัวออกอย่างรวดเร็วเพื่อรองรับความต้องการด้านที่อยู่อาศัยของประชากรที่เข้ามาหางานทำ ใน พ.ศ. 2516 ได้มีการก่อสร้างสะพานพระปิ่นเกล้าเชื่อมเขตเมืองฝั่งธนบุรีกับฝั่งพระนครและก่อสร้างถนนเจริญสุขุมวิท เป็นถนนวงแหวนเชื่อมสะพานกรุงเทพ สะพานพระปิ่นเกล้าและสะพานพระราม 7 ต่อเนื่องกับถนนรัชดา ผ่านชุมชนในเขตบางพลัด บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ทำให้เกิดการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานแบบเมืองในบริเวณดังกล่าว⁶ ในปี พ.ศ. 2518 พื้นที่ด้านเหนือและ ตะวันออกเฉียงเหนือ มีการขยายตัวของเมืองมากกว่าด้านอื่นๆ โดยที่อยู่อาศัยชานเมืองขยายตัวออกไปถึงรังสิต จังหวัดปทุมธานี ประกอบกับการตัดถนนวงแหวนรอบนอก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เมือง บริเวณถนนงามวงศ์วานเชื่อมต่อระหว่าง ถนนวิภาวดีรังสิตกับถนนประชาชื่น และถนนติวานนท์เชื่อมต่อระหว่างนนทบุรี งามวงศ์วานและแจ้งวัฒนะ ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมกับย่านชานเมือง ถนนบางน้อย-นครชัยศรี ทำให้พื้นที่เกษตรกรรม เปลี่ยนเป็นพื้นที่เมืองมากขึ้น เนื่องจากเชื่อมกับถนนวงแหวนสายนอกด้านตะวันตก ทำให้การสัญจร จากชานเมืองเข้าสู่กลางเมืองสะดวกรวดเร็วขึ้น ในปี พ.ศ. 2529 จากการสำรวจการใช้ที่ดินของ กรุงเทพมหานคร โดยกองผังเมืองกรุงเทพฯ พบว่าพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรมมีการใช้ที่ดินสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 39.77 และ 21.45 ตามลำดับ ที่พักอาศัย 53.77 พาณิชยกรรม 5.30 อุตสาหกรรมและ คลังสินค้า 6.54 จะเห็นได้ว่าเมืองพื้นที่เกษตรกรรมลดลง ในทางกลับกันพื้นที่พักอาศัยจะเพิ่มขึ้น อย่างต่อเนื่อง โดยที่การพัฒนาจะหนาแน่นในเขตเมืองชั้นในและขยายตัวออกยังพื้นที่ใกล้เคียง (เขตชั้นกลาง) ขณะที่พื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานครยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและมีลักษณะชนบท อยู่ทั่วไป⁷ ในช่วงปี พ.ศ. 2535 – 2539 พื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานคร ขยายตัวออกไปใน แนวราบ โดยมีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำและการตัดถนน โดยเฉพาะโครงการทางด่วน สายคลองเตย-ดาวคะนอง เปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2530 ทำให้เมืองขยายไปทางฝั่งตะวันตก ถนนสายหลักมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน มากขึ้น เช่น ถนนรามคำแหง ถนนรามอินทรา ถนนแจ้งวัฒนะ ถนนพุทธมณฑลและถนนพระรามที่ 2⁸

⁵ มานพ พงศทัต. ทิศทาง การขยายตัวและแนวโน้มการพัฒนาเมือง (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 1.

⁶ ดวงมล มณีเนตร, “รูปแบบการเดินทางของผู้อยู่อาศัยชานเมืองกรุงเทพฯ : กรณีศึกษาเขตคลังชั้นและทวีวัฒนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544) หน้า 28.

⁷ ภาสมา สุทธิพงษ์, “การศึกษาเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมชานเมืองฝั่งตะวันตก” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 105, 111.

⁸ ทรงยศินทร์ ชนปทาธิป, “ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลกระทบต่อการพัฒนาเมือง : กรณีศึกษาเขต บางขุนเทียน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544) หน้า 55.

แผนที่ 3.1		
แสดง: ผังลิทซฟีลด์		ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง		

ส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการค้าจะอยู่ในเขตเมืองชั้นใน ในย่านศูนย์กลางการค้า (CBD : Central Business District) และในย่านชั้นกลางที่ชุมชนขยายตัวออก ได้แก่ ย่านประตูน้ำ เพลินจิต สีลม สาทร ทิศเหนือที่ลาดพร้าว ทิศตะวันออกที่รามคำแหง ทิศตะวันตกที่วงเวียนใหญ่ บางแค ลักษณะของศูนย์กลางเปลี่ยนจากระบบการค้าในร้านย่อยแบบห้องแถวมาเป็นศูนย์กลางที่ทันสมัย

การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม ได้มีการกำหนดพื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรมไว้เพื่อป้องกันการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมกระจุกกระจาย เพราะจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมของกรุงเทพมหานคร จึงมักจะอยู่ในเขตชั้นนอกและส่วนนอกของเขตชั้นกลาง ในเขตที่ดินราคาไม่แพงและสาธารณูปโภคดีพอใช้ ขณะที่อุตสาหกรรมหนักจะขยายตัวออกนอกกรุงเทพมหานคร ไปรวมตัวแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก

ตามทฤษฎีว่าด้วยการใช้ที่ดินในลักษณะหรือกิจกรรมเมืองจะพบว่าการที่กรุงเทพมหานคร มีการสร้างเส้นทางต่อเชื่อมระหว่างจังหวัดต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดปริมณฑลที่มีพื้นที่เมืองต่อเนื่องกับกรุงเทพมหานคร เป็นผืนเดียวกันนั้น ได้เปิดโอกาสในการใช้บริการในเขตเมืองในช่วงเวลาของวันเพิ่มขึ้นอย่างมาก ประกอบกับลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ปริมณฑล มีศักยภาพในการประกอบกิจกรรมในลักษณะเมืองหลายแห่งด้วยกัน เช่น การจัดสร้างชุมชนอุตสาหกรรมที่เขตต่อเมืองระหว่างกรุงเทพฯ - สมุทรปราการ การสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับบุคคลจำนวนหนึ่งที่ทำงานในเขตเมืองกรุงเทพมหานคร ในเขตต่อเมืองระหว่างกรุงเทพฯ - นนทบุรี หรือเขตอุตสาหกรรมในเขตต่อเมืองระหว่างกรุงเทพฯ - ปทุมธานี เป็นต้น⁹

การเกิดลักษณะการกระจายชุมชนเมืองออกไปยังบริเวณเขตต่อเมือง ก็เนื่องจากปัญหาความแออัดภายในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับที่ดินมีราคาสูง การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเขตเมืองจึงเป็นไปได้ยาก กิจกรรมต่าง ๆ จึงกระจายออกสู่พื้นที่รอบ ๆ เส้นทางคมนาคมเกิดเป็นย่านชุมชนในพื้นที่ว่างหรือพื้นที่เกษตรรอบนอกมากขึ้น ทำให้เขตปริมณฑลโดยรอบกรุงเทพมหานคร มีการเปลี่ยนแปลงไปในวิถีทางแห่งความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว

3.2 การขยายตัวของเมืองและการกระจายตัวของประชากร

ผลจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ซึ่งมีอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 8 ต่อปีเป็นอย่างน้อยและมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ การขยายตัวและการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อขยายตัวของชุมชนเมือง เป็นผลให้ชุมชนเมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว จากประชากรเมืองที่มีอยู่ร้อยละ 24 ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 จนกระทั่งในปัจจุบันมีประชากรเมืองประมาณร้อยละ 36 โดยมีอัตราการขยายตัวของประชากรเมืองเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 4 ต่อปี ประชากรเมืองส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวในเขตเมืองกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีประชากรเมืองไม่น้อยกว่า 9 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 43 ของประชากรเมือง ทั่วประเทศ¹⁰

⁹ สุรินทร์ สวรรโณดมและคณะ. ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองกับการพัฒนาประเทศ (สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) หน้า 71.

¹⁰ คณะอนุกรรมการนโยบายที่อยู่อาศัย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ที่อยู่อาศัยปี 2539 และแนวโน้มปี 2540 (ธนาคารอาคารสงเคราะห์, 2539), หน้า 16.

ขณะเดียวกันก็มีการกระจายประชากรเมืองสู่เมืองภูมิภาครอบนอก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองศูนย์กลางในภูมิภาคตามแนวนโยบายการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค

3.2.1 ภาวะการขยายตัวของเมือง

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังคงเป็นศูนย์กลางที่มีบทบาท เป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังจะเห็นได้จากประชากรและแรงงานได้เคลื่อนย้ายจากภาคต่างๆ มากระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยในปี 2538 มีประชากรอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้อย่างหนาแน่นจำนวนไม่น้อยกว่า 10 ล้านคน หรือร้อยละ 17 ของประชากรทั่วประเทศและคาดว่าในระยะ 10 ปีข้างหน้ากรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 2.3 ล้านคน¹¹ ขณะที่ในปัจจุบันเมืองโดยรอบกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่องเชื่อมกับพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและแหล่งอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบนจนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจเดียวกัน จากการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทั้งด้านระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่งและการบริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้ก่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยขยายตัวตามแนวถนนสายหลักเชื่อมโยงกับพื้นที่เขตปริมณฑล สำหรับทางตะวันตกเริ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากจังหวัดปริมณฑลไปสู่พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันตก เพราะการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แต่การขยายโครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานก็ไม่ทันกับเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้การเติบโตของเมืองเป็นไปตามยถากรรม มีการใช้ที่ดินไม่คุ้มค่าและไม่ตรงกับศักยภาพของพื้นที่ เช่น การรื้อล้างพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อการพัฒนาเป็นย่านอยู่อาศัยชานเมืองเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ความต้องการที่อยู่อาศัย

3.2.2 การกระจายตัวของประชากร

จากข้อมูลประชากรของสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง พบว่าปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยมีประชากรทั่วประเทศ จำนวน 61.7 ล้านคน มีจำนวนลดลงจากปี พ.ศ. 2543 ร้อยละ - 0.1 ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่มีทะเบียนบ้านในเขตกรุงเทพและปริมณฑลรวม 9.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15 ของประชากรทั่วประเทศ

เป็นที่น่าสังเกตว่ากรุงเทพมหานคร ยังคงเป็นตัวดึงดูดที่สำคัญในการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ ขณะที่ประชากรในเขตปริมณฑลยังคงมีการขยายตัวในอัตราสูงกว่าร้อยละ 1 โดยเฉพาะในจังหวัดปทุมธานี มีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 3.25 จังหวัดนนทบุรี ร้อยละ 2.31 และจังหวัดสมุทรสาคร ร้อยละ 1.41 (ตารางที่ 3.1)

เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น ความต้องการที่อยู่อาศัยก็มากเป็นเงาตามตัว โดยดูได้จากที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในปี พ.ศ. 2544 มีที่อยู่อาศัย

¹¹ คณะอนุกรรมการนโยบายที่อยู่อาศัย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ที่อยู่อาศัยปี 2539 และแนวโน้มปี 2540, หน้า 16.

ขณะเดียวกันก็มีการกระจายประชากรเมืองสู่เมืองภูมิภาครอบนอก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองศูนย์กลางในภูมิภาคตามแนวนโยบายการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค

3.2.1 กวาระการขยายตัวของเมือง

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังคงเป็นศูนย์กลางที่มีบทบาท เป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังจะเห็นได้จากประชากรและแรงงานได้เคลื่อนย้ายจากภาคต่างๆ มากระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยในปี 2538 มีประชากรอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้อย่างหนาแน่นจำนวนไม่น้อยกว่า 10 ล้านคน หรือร้อยละ 17 ของประชากรทั่วประเทศและคาดว่าในระยะ 10 ปีข้างหน้ากรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 2.3 ล้านคน¹¹ ขณะที่ในปัจจุบันเมืองโดยรอบกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่องเชื่อมกับพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและแหล่งอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบนจนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจเดียวกัน จากการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทั้งด้านระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่งและการบริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้ก่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยขยายตัวตามแนวถนนสายหลักเชื่อมโยงกับพื้นที่เขตปริมณฑล สำหรับทางตะวันตกเริ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากจังหวัดปริมณฑลไปสู่พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันตก เพราะการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แต่การขยายโครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานก็ไม่ทันกับเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้การเติบโตของเมืองเป็นไปตามยถากรรม มีการใช้ที่ดินไม่คุ้มค่าและไม่ตรงกับศักยภาพของพื้นที่ เช่น การรุกกล้าพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อการพัฒนาเป็นย่านอยู่อาศัยชานเมืองเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ความต้องการที่อยู่อาศัย

3.2.2 การกระจายตัวของประชากร

จากข้อมูลประชากรของสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง พบว่าปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยมีประชากรทั่วประเทศ จำนวน 61.7 ล้านคน มีจำนวนลดลงจากปี พ.ศ. 2543 ร้อยละ - 0.1 ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่มีทะเบียนบ้านในเขตกรุงเทพและปริมณฑลรวม 9.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15 ของประชากรทั่วประเทศ

เป็นที่น่าสังเกตว่ากรุงเทพมหานคร ยังคงเป็นตัวดึงดูดที่สำคัญในการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ ขณะที่ประชากรในเขตปริมณฑลยังคงมีการขยายตัวในอัตราสูงกว่าร้อยละ 1 โดยเฉพาะในจังหวัดปทุมธานี มีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 3.25 จังหวัดนนทบุรี ร้อยละ 2.31 และจังหวัดสมุทรสาคร ร้อยละ 1.41 (ตารางที่ 3.1)

เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น ความต้องการที่อยู่อาศัยก็มากเป็นเงาตามตัว โดยดูได้จากที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในปี พ.ศ. 2544 มีที่อยู่อาศัย

¹¹ คณะอนุกรรมการนโยบายที่อยู่อาศัย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ที่อยู่อาศัยปี 2539 และแนวโน้มปี 2540, หน้า 16.

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรภาคนครหลวง ปี พ.ศ. 2540 - 2544

พื้นที่ พ.ศ.	2540	2541	2542	2543	2544	อัตราการขยายตัว เฉลี่ยต่อปี 2540-2544
ทั่วประเทศ	60,816,227	61,466,178 [1.07]	61,661,701 [0.3]	61,878,746 [0.3]	61,770,370 [-0.1]	0.39
ภาคนครหลวง	9,114,852	9,242,038 [1.4]	9,308,924 [0.7]	9,400,478 [0.9]	9,511,941 [1.1]	1.08
กรุงเทพมหานคร	5,604,772	5,647,799 [0.7]	5,662,499 [0.2]	5,680,380 [0.3]	5,742,532 [1.0]	0.61
สมุทรปราการ	956,266	969,321 [1.3]	977,388 [0.8]	995,838 [1.8]	1,006,160 [1.0]	1.30
นนทบุรี	800,741	826,464 [3.2]	839,029 [1.5]	859,607 [2.4]	874,947 [1.7]	2.31
ปทุมธานี	592,328	616,636 [4.1]	633,994 [2.8]	654,701 [3.2]	669,380 [2.2]	3.25
นครปฐม	753,599	765,425 [1.5]	774,276 [1.1]	781,138 [0.8]	788,761 [0.9]	1.16
สมุทรสาคร	407,146	416,393 [2.2]	421,738 [1.2]	428,814 [1.6]	430,161 [0.3]	1.41

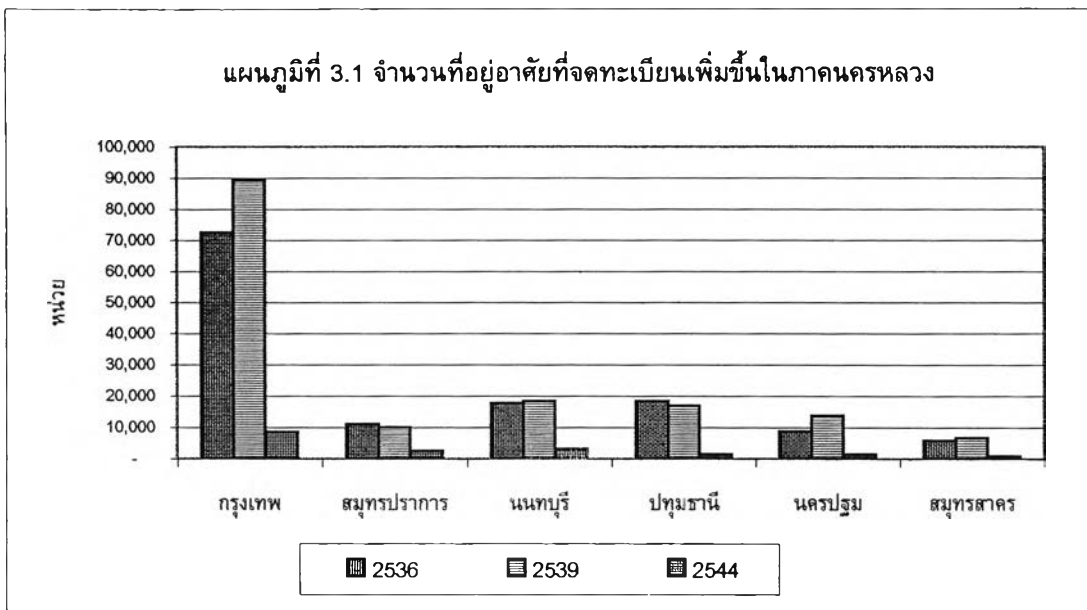
ที่มา : สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ เป็นอัตราการขยายตัวเพิ่มจากปีที่ผ่านมา

ตารางที่ 3.2 ที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นในภาคนครหลวง ปี พ.ศ. 2536 2539 และ 2544

จังหวัด	2536		2539		2544		อัตราการขยายตัวเฉลี่ยต่อปี		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	2536-2539	2539-2544	2536-2544
กรุงเทพมหานคร	72,496	[54.06]	89,098	[57.68]	8,491	[47.19]	7.60	-18.09	-11.03
สมุทรปราการ	11,115	[8.29]	10,034	[6.50]	2,600	[14.44]	-3.20	-14.80	-9.60
นนทบุรี	17,659	[13.16]	18,282	[11.83]	3,110	[17.28]	1.20	-16.60	-10.20
ปทุมธานี	18,341	[13.68]	16,855	[10.91]	1,459	[8.10]	-2.70	-18.20	-11.50
นครปฐม	8,647	[6.44]	13,657	[8.84]	1,452	[8.07]	19.30	-17.90	-10.40
สมุทรสาคร	5,828	[4.34]	6,563	[4.24]	882	[4.90]	4.20	-17.30	-10.60
ภาคนครหลวง	134,086	100.00	154,489	100.00	17,994	100.00	5.00	-17.70	-10.80

ที่มา : รายงานสถานการณ์ที่อยู่อาศัย ปี 2539 และแนวโน้มปี 2540 คณะอนุกรรมการนโยบายที่อยู่อาศัย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ธนาคารอาคารสงเคราะห์

ในปี พ.ศ.2544 พื้นที่ศึกษา มีที่อยู่อาศัยจดทะเบียนเพิ่มขึ้น จำนวน 1,388 หน่วย ในจำนวนนี้เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างเสร็จใน อ.เมืองสมุทรสาคร มากที่สุด จำนวน 387 หน่วย มีสัดส่วนร้อยละ 27.89 รองลงมาได้แก่ อ.กระทุ่มแบน จำนวน 357 หน่วย มีสัดส่วนร้อยละ 25.72 เขตบางขุนเทียน จำนวน 278 หน่วย มีสัดส่วนร้อยละ 20.02 อ.บ้านแพ้ว จำนวน 138 หน่วย สัดส่วนร้อยละ 9.94 เขตบางบอน จำนวน 128 หน่วย สัดส่วนร้อยละ 9.22 และเขตหนองแขม จำนวน 100 หน่วย สัดส่วนร้อยละ 7.20

เมื่อพิจารณาการขยายตัวจากช่วงปี พ.ศ.2536-2544 พบว่า ที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นในพื้นที่ศึกษามีอัตราการขยายตัวลดลงถึงร้อยละ -11.26 พื้นที่ที่มีอัตราการขยายตัวลดลงมากที่สุด ได้แก่เขตหนองแขม มีอัตราการขยายตัวลดลงร้อยละ -12.04 รองลงมาได้แก่ อ.กระทุ่มแบน ลดลงร้อยละ -10.80 อ.บ้านแพ้ว ลดลงร้อยละ -9.28 เขตบางขุนเทียน ลดลงร้อยละ -0.11 และ อ.เมืองสมุทรสาคร ลดลงร้อยละ -1.10 ประเภทที่อยู่อาศัยที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ บ้านเดี่ยว พื้นที่ที่มีการเพิ่มมากที่สุด คือ อ.เมืองสมุทรสาคร จำนวน 364 หน่วย รองลงมาได้แก่ อ.กระทุ่มแบน 345 หน่วย เขตบางขุนเทียน 264 หน่วย อ.บ้านแพ้ว 133 หน่วย เขตบางบอน 121 หน่วย และเขตหนองแขม 100 หน่วย ขณะที่บ้านแถวและอาคารพาณิชย์มีจำนวนเพิ่มขึ้นรองลงมา โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้น 56 หน่วย

ตลาดที่อยู่อาศัยโดยรวมในปี พ.ศ. 2544 ฟื้นตัวจากปี พ.ศ. 2543 ไม่มากนักเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการก่อวินาศกรรมครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกาที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลก ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่กดดันกำลังซื้อและการฟื้นตัวของตลาดที่อยู่อาศัยในไทย

ตารางที่ 3.3 จำนวนและประเภทที่อยู่อาศัย ที่จดทะเบียนเพิ่มขึ้นในภาคนครหลวง ปี 2539 และ 2544

จังหวัด	บ้านเดี่ยว		บ้านแฝด		บ้านแถว/อาคารพาณิชย์		แฟลตและอาคารชุด		รวมทั้งสิ้น	
	2539	2544	2539	2544	2539	2544	2539	2544	2539	2544
กรุงเทพมหานคร	20,425	6,139	56	30	19,126	579	49,491	1,743	89,098	8,491
สมุทรปราการ	5,429	879	337	20	3,212	133	1,056	1,568	10,034	2,600
นนทบุรี	3,639	1,033	40	12	11,247	177	3,356	237	18,282	1,459
ปทุมธานี	4,955	1,401	294	1	10,508	1,708	1,098	-	16,855	3,110
นครปฐม	5,103	1,272	54	5	7,811	175	689	-	13,657	1,452
สมุทรสาคร	2,348	842	8	5	3,040	35	1,167	-	6,563	882
ภาคนครหลวง	41,899	11,566	789	73	54,944	2,807	56,857	3,548	154,489	17,994

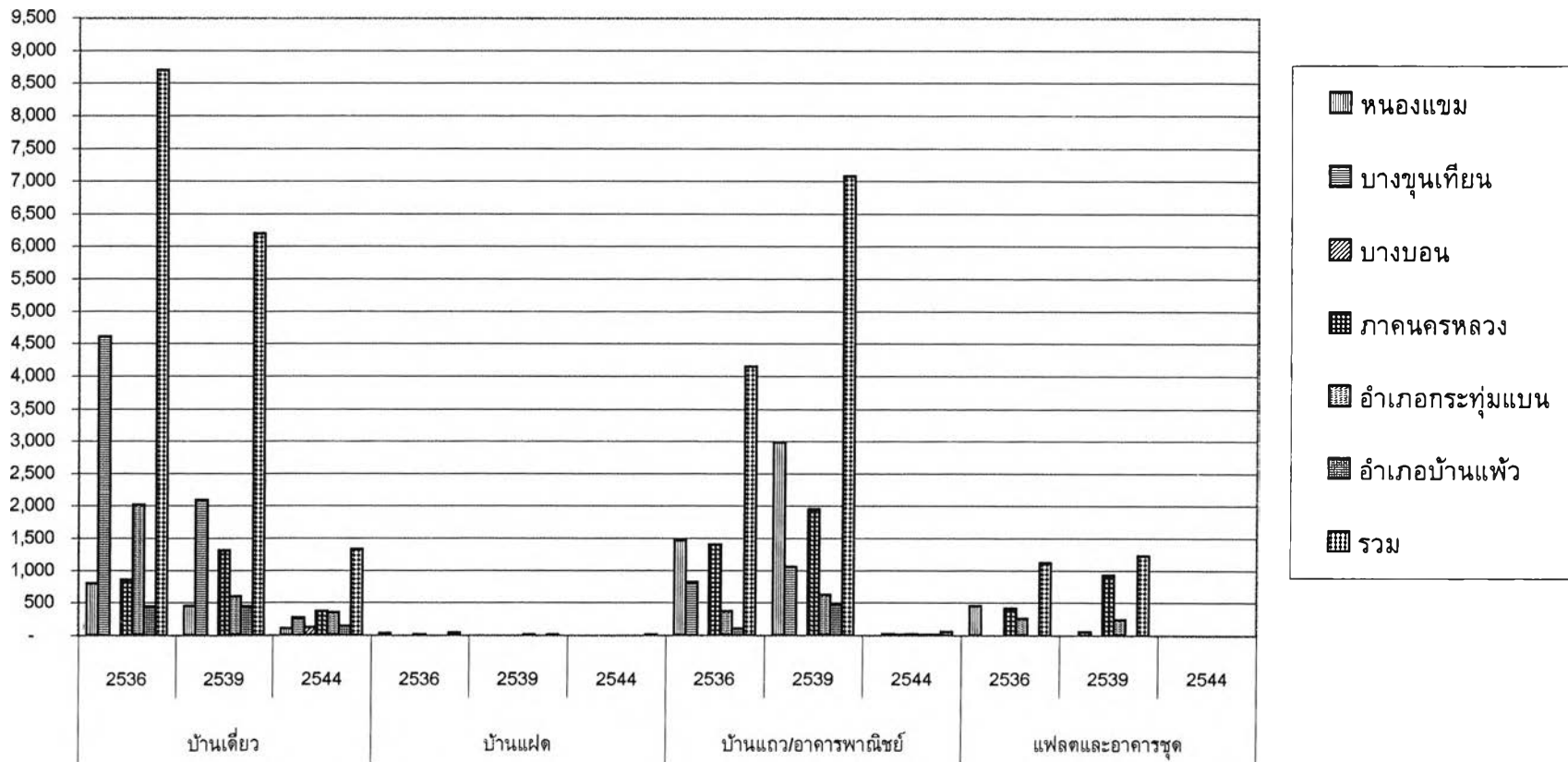
ที่มา : ธนาคารอาคารสงเคราะห์

ตารางที่ 3.4 จำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียน ของพื้นที่ศึกษา ปี 2536, 2539 และ 2544

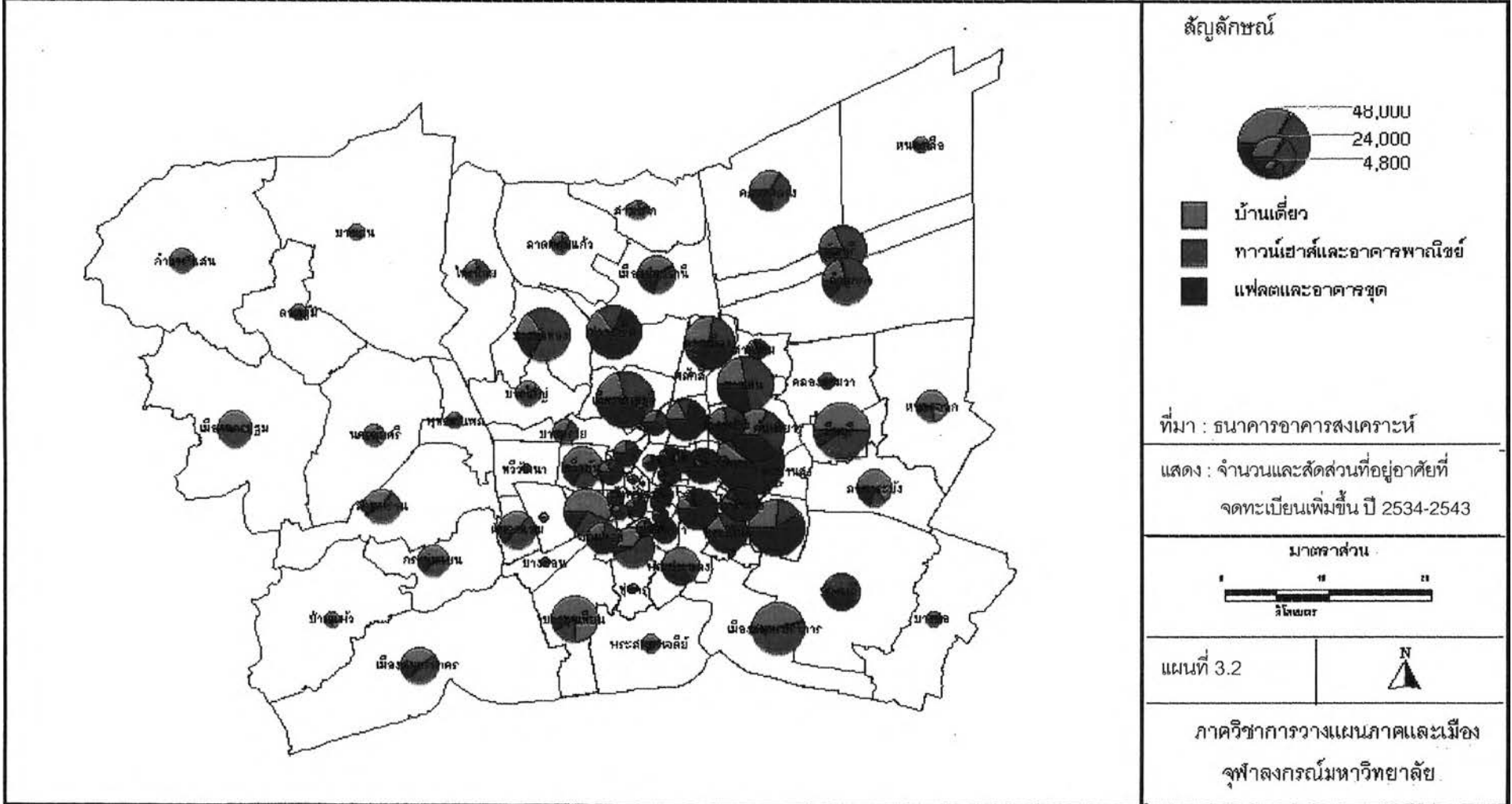
เขต / อำเภอ	บ้านเดี่ยว			บ้านแฝด			บ้านแถว/อาคารพาณิชย์			แฟลตและอาคารชุด			รวมทั้งสิ้น			อัตรากาขยายตัว เฉลี่ยต่อปี 2536-2544
	2536	2539	2544	2536	2539	2544	2536	2539	2544	2536	2539	2544	2536	2539	2544	
หนองแขม	800	449	100	30	-	-	1,468	2,983	-	449	-	-	2,747	3,432	100	-12.04
บางขุนเทียน	4,600	2,087	264	-	-	-	817	1,050	14	-	55	-	5,417	3,192	278	-0.11
บางบอน	-	-	121	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	128	0
อำเภอเมืองสมุทรสาคร	849	1,313	364	6	-	3	1,398	1,951	20	409	928	-	2,662	4,192	387	-0.1
อำเภอกระทุ่มแบน	2,010	594	345	-	8	2	362	621	10	258	239	-	2,630	1,462	357	-10.8
อำเภอบ้านแพ้ว	439	441	133	-	-	-	97	468	5	-	-	-	536	909	138	-9.28
รวม	8,698	6,197	1,327	36	8	5	4,142	7,073	56	1,116	1,222	-	13,992	13,187	1,388	-11.26

ที่มา : ธนาคารอาคารสงเคราะห์

แผนภูมิที่ 3.2 หน่วยที่อยู่อาศัยที่จดทะเบียน ปี 2536, 2539 และ 2544

T 219 39263

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

3.3 แผนและนโยบายที่มีผลต่อการเติบโตของเมือง

แผนและนโยบายของรัฐมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของเมืองและมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองและระดับความเป็นเมือง แผนและนโยบายที่สำคัญของรัฐที่ส่งผลต่อการเติบโตของเมือง เริ่มตั้งแต่แผนระดับชาติลงไปจนถึงแผนระดับท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่สามารถสรุปผลได้ดังนี้

3.3.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แนวทางการพัฒนาเมืองที่ผ่านมา เริ่มมีความชัดเจนตั้งแต่ต้นนโยบายของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) เน้นการพัฒนาเมืองและท้องถิ่น มีการพัฒนานครหลวงและเมืองนอกนครหลวงและการพัฒนาส่วนท้องถิ่น รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการวางผังเมือง โดยเฉพาะโครงการวางผังเมืองนครหลวง ได้มีการพิจารณาจัดตั้งหน่วยงานบริการรวมของนครหลวงประกอบด้วย พระนคร ธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ โดยเสนอให้ใช้มาตรการควบคุมการขยายตัวของประชากรและการอพยพจากต่างจังหวัดสู่เขตนครหลวง เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นการพัฒนากรุงเทพมหานครอย่างเข้มข้น¹²

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) นับเป็นนโยบายแรกที่กล่าวถึงการพัฒนาเมืองใหญ่ในภูมิภาคให้เป็นเมืองหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินของเมืองอื่น ๆ นอกกรุงเทพมหานครเป็นอย่างมาก มีการนำเสนอแนวทางชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร โดยให้กระจายอุตสาหกรรมออกสู่พื้นที่รอบนอกและจูงใจการลงทุนในภูมิภาค¹³

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) เป็นแผนที่เน้นการพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ เพื่อให้เมืองใหญ่ต่าง ๆ ของแต่ละภูมิภาคที่มีศักยภาพของพื้นที่ ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญในลำดับรองจากกรุงเทพมหานคร โดยได้กำหนดเมืองหลัก เมืองรองและพื้นที่เฉพาะเมืองหลักประกอบด้วย 5 เมือง ได้แก่ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา ชลบุรีและสงขลา-หาดใหญ่ เมืองรองประกอบด้วย 6 เมือง ได้แก่ พิษณุโลก นครสวรรค์ อุตรธานี อุบลราชธานี สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต พื้นที่เฉพาะมี 5 แห่ง ได้แก่ 1) พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ประกอบด้วย ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา 2) พื้นที่เฉพาะภาคตะวันตก 3) พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 4) พื้นที่ภาคเหนือตอนบน และ 5) พื้นที่จังหวัดชายแดน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของแผนฉบับนี้ ได้ทำให้เกิดโครงการขนาดใหญ่ในแต่ละภูมิภาค โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมที่มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมตามภาคต่าง ๆ

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) มีเป้าหมายเร่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลการค้า บริเวณที่เป็นพื้นที่เป้าหมายมีอยู่ 3 บริเวณ ได้แก่ 1) กรุงเทพมหานครและปริมณฑล 2) เมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ซึ่งต่อเนื่องมาจากที่ได้ดำเนินการพัฒนาเมืองหลัก 5 เมือง 3) พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยได้มีการวางแผนให้มีการลงทุนด้านโครงข่ายบริการพื้นฐานกับมาตรการทางผังเมือง นอกจากนี้แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6

¹² ดวงจันทร์ อากาว์ชูรัมย์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย : กำเนิด มาตรการและแนวโน้ม (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2542), หน้า 220.

¹³ ดวงจันทร์ อากาว์ชูรัมย์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย : กำเนิด มาตรการและแนวโน้ม , หน้า 221.

ยังกล่าวถึงแผนการจัดระเบียบการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะการจัดทำและประกาศใช้ผังเมืองรวมของเมือง ศูนย์กลางความเจริญทุกแห่ง เสริมสร้างความสามารถของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถจัดวางผังเมืองเอง รวมทั้งปรับปรุงการบังคับใช้กฎระเบียบ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเมือง ซึ่งในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เป็นช่วงที่เมืองต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะและเนื้อหาของสังคมไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการก่อสร้างโครงการที่อยู่อาศัย ทั้งอาคารสูง อาคารชุด (คอนโดมิเนียม) รวมทั้งการทำธุรกิจการจัดสรรที่ดินและสร้างบ้านขาย¹⁴ ผลจากการซื้อขายที่ดินและการเก็งกำไรที่ดิน ทำให้คนจำนวนหนึ่งเปลี่ยนฐานะทางการเงิน กลายเป็นเศรษฐี ทำให้ราคาที่ดินทั่วประเทศโดยรวมมีราคาสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรและภาคการผลิตของประเทศ การซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ทำให้ที่ดินที่เคยให้ผลผลิตทางการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ต้องถูกทิ้งร้าง ขณะที่กิจการการค้าในเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะมีการขยายตัวของห้างสรรพสินค้าและร้านอาหารที่มีธุรกิจแบบลูกโซ่ (franchise) เข้ามาลงทุนในธุรกิจด้านต่างๆ อย่างมากมาย

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศที่ครอบคลุมในทุกสาขา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรุงเทพมหานครโดยตรง คือการพัฒนาภาคมหานครและเขตเศรษฐกิจใหม่ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไร้ประสิทธิภาพ และมุ่งเน้นการพัฒนาให้เป็นระบบโครงข่ายชุมชนเมืองเดียวกัน โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการเติบโตในอนาคต ทำให้กรุงเทพมหานครถูกรวมกับพื้นที่ชุมชนสำคัญอื่น ๆ โดยรอบอ่าวไทย กลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจภาคมหานคร

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจากข้อได้เปรียบด้านที่ตั้งของกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลาง ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ โดยจัดระเบียบพื้นที่ชุมชนชานมมหานครและชุมชนเมืองใหม่ พื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานคร ให้ชุมชนชานมมหานครเป็นชุมชนที่มีการเชื่อมโยงกับชุมชนใจกลางมหานคร โดยใช้ระบบขนส่งมวลชนพัฒนาให้เป็นศูนย์ธุรกิจ เพื่อลดความแออัดภายในเขตเมืองชั้นในและพัฒนาชุมชนเมืองใหม่รอบนอกกรุงเทพมหานคร ให้เป็นแหล่งงานเพื่อรองรับกิจกรรมจากกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังพัฒนาโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนออกไปยังชานเมือง โดยให้ชุมชนต่างๆมีระบบขนส่งที่สามารถต่อเนื่องมายังศูนย์กลางเมืองได้ โดยเชื่อมโยงถนนวงแหวนรอบนอกกับถนนเลียบเมืองรอบเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อช่วยลดการจราจรที่คับคั่งในเขตเมืองชั้นใน

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) เป็นแผนที่มีแนวทางการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง ซึ่งมีแนวคิดที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืน ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่เป็นปัญหาเรื้อรังมาทุกยุคทุกสมัย เป้าหมายหลักของการพัฒนาจึงให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้มีการกระจายผลประโยชน์และรายได้อย่างทั่วถึง พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากฐานที่ส่งผลต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและลดปัญหาความยากจนทั้งในชนบทและเมือง โดยอาศัยความเข้มแข็งของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างสภาวะแวดล้อมเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ โดยปรับปรุงการบริหารจัดการที่ให้ประชาชนเข้ามามี

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

ส่วนร่วมที่จะเอื้อต่อการพัฒนาแบบรวมกลุ่มของพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อกระจายโอกาสการพัฒนาระหว่างชนบทและเมือง

3.3.2 แผนพัฒนาภาคมหานคร

จัดทำโดยคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแผนเพื่อพัฒนาชุมชนเมืองทั้ง 18 จังหวัด ของภาคมหานคร ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง ปราจีนบุรี นครนายก สระบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง เพชรบุรี สมุทรสงครามและสุพรรณบุรี โดยแบ่งพื้นที่การพัฒนออกเป็น 4 กลุ่ม¹⁵ ตามบทบาทสำคัญ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กรุงเทพมหานครและปริมณฑล : กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรม บริการ วิทยาการและสารสนเทศรวมทั้งศูนย์กลางการบริหาร ปริมณฑลเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจที่ขยายตัวออกจากกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 2 พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหนักและส่งออก

กลุ่มที่ 3 ภาคกลางตอนบน เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหนักแห่งใหม่

กลุ่มที่ 4 พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันตก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและศึกษาวิจัยและอุตสาหกรรมเกษตร

เป้าหมายของแผนพัฒนาภาคมหานคร คือการลดบทบาทความเป็นศูนย์กลางของกรุงเทพมหานครและกระจายออกสู่บริเวณอื่น โดยมุ่งสนับสนุนพื้นที่เป้าหมายตามภูมิภาคอื่น ๆ โดยรอบ ด้วยการเชื่อมโยงชุมชนต่างๆ กับกรุงเทพมหานคร โดยใช้โครงข่ายบริการพื้นฐานและระบบโครงข่ายคมนาคมเชื่อมโยงกัน ได้แก่ ระบบรถไฟสายตัวระหว่างเมืองและระบบทางด่วนพิเศษ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายของภาคมหานคร ทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดระยอง (มาบตาพุด – อู่ตะเภา) จังหวัดชลบุรี (แหลมฉบัง) ในส่วนพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งจะพัฒนาเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศ สระบุรี-แก่งคอย สำหรับภาคกลางตอนบน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงสู่ภูมิภาคอินโดจีนได้ และจังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี-บ้านโป่ง ในส่วนของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันตก ซึ่งจะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมที่รองรับการกระจายศูนย์กลางออกจากกรุงเทพมหานคร¹⁶ โดยมีแนวนโยบายเพื่อพัฒนาเมืองให้รองรับบทบาท 4 ส่วน ได้แก่

- การปรับปรุงความคล่องตัวให้สามารถเข้าถึงได้ทุกด้าน
- ส่งเสริมการพัฒนาบริเวณที่มีระบบโครงสร้างพื้นฐาน
- พัฒนาระบบศูนย์ชุมชนชนเมือง
- ควบคุมการพัฒนา เพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนเมือง

¹⁵ มหาวิทยาลัยศิลปากร, แผนผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร เขตหนองจอก (กรุงเทพฯ:บริษัท เจ.ฟิล์ม โปรดิวส จำกัด,2540), หน้า 22.

¹⁶ มหาวิทยาลัยศิลปากร, แผนผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร เขตหนองจอก, หน้า 23.

การพัฒนาพื้นที่ตามแผนพัฒนาภาคมหานคร โดยใช้นโยบาย 4 ส่วน ดังกล่าวล้วนมีผลต่อการพัฒนาของพื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานคร โดยมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบโครงข่ายคมนาคม ที่ใช้สำหรับเชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่างๆ ดังนั้นพื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงเทพมหานคร จึงอาศัยศักยภาพของพื้นที่ จากการเข้าถึงที่สะดวก อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงสู่พื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานครได้โดยสะดวก โดยอาศัยศักยภาพของระบบถนน ทางด่วนและระบบขนส่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน

3.3.3 เมืองใหม่ภาคมหานคร

เมืองใหม่ภาคมหานครได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ชุมชนชานเมืองของกรุงเทพมหานครและชุมชนเมืองรอบนอกมหานคร ให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง โดยมีการกำหนดเมืองรอบนอกมหานครให้เป็นชุมชนเมืองบริวาร 6 เมือง (Satellite Town) ได้แก่ ชุมชนเมืองสระบุรี ชุมชนเมืองฉะเชิงเทรา ชุมชนเมืองนครปฐม ชุมชนเมืองราชบุรี ชุมชนเมืองนครนายก ชุมชนเมืองสุพรรณบุรี ให้สามารถรองรับประชากร 2-3 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 30 ของประชากรกรุงเทพมหานคร¹⁷ นอกจากนี้ยังพัฒนาศูนย์ชุมชนชานเมืองกรุงเทพมหานคร โดยศูนย์ชุมชนชานเมืองมีหน้าที่กระจายการบริการและกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมออกจากศูนย์กลางหลัก ศูนย์ชุมชนชานเมือง (Metropolitan Subcenters) 5 แห่ง คือ ศูนย์ชุมชนชานเมืองตะวันตก (บางขุนเทียน) ศูนย์ชุมชนชานเมืองตะวันตกเฉียงเหนือ (ตลิ่งชัน) ศูนย์ชุมชนชานเมืองด่านเหนือ (ลำลูกกา) ศูนย์ชุมชนชานเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ (มีนบุรี) และศูนย์ชุมชนชานเมืองตะวันออก (ลาดกระบัง)

3.3.4 ผังภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ผังภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีแนวความคิดในการวางผังเมืองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองต่างๆ ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดในเขตปริมณฑล 5 จังหวัด คือ นครปฐม ปทุมธานี สมุทรปราการ นนทบุรีและสมุทรสาคร ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง ให้เป็นชุมชนหลักและชุมชนรอง เพื่อรองรับการกระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมการผลิตและบริการ เพื่อแบ่งเบาการกระจุกตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร เพื่อรักษาพื้นที่เกษตรกรรมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดำรงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีและเพื่อสร้างงานและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตปริมณฑล

ได้มีการจัดระบบชุมชนของภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในปี พ.ศ. 2544 เป็น 4 ลำดับ ดังนี้

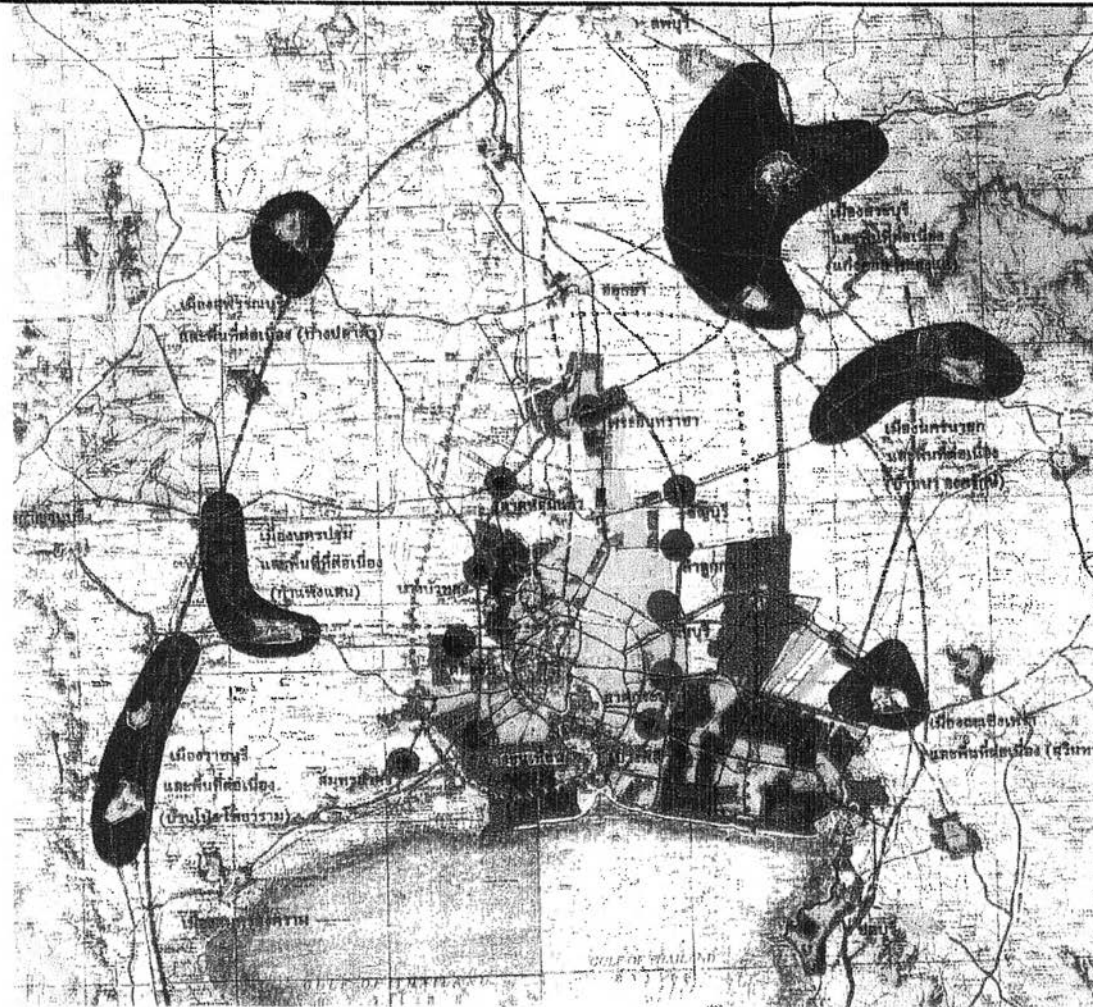
¹⁷ มหาวิทยาลัยศิลปากร, แผนผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร เขตหนองจอก, หน้า 25.

- 1) ลำดับที่ 1 กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนเมืองขนาดประชากรเกินกว่า 5 ล้านคน เป็นเมืองหลวงของประเทศ
- 2) ลำดับที่ 2 ชุมชนหลัก ทำหน้าที่เป็นชุมชนศูนย์กลางระดับภาค เป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ มีขนาดประชากรตั้งแต่ 100,000 คนขึ้นไป เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง มีจำนวน 11 ชุมชน ได้แก่ สมุทรปราการ พระประแดง สำโรงเหนือ เมืองใหม่บางพลี นนทบุรี ปากเกร็ด ประชาธิปัตย์ นครปฐม กำแพงแสน สมุทรสาครและอ้อมน้อย
- 3) ลำดับที่ 3 ชุมชนรอง ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางระดับจังหวัด เป็นชุมชนเมืองขนาดกลาง มีประชากรระหว่าง 20,000 – 100,000 คน มีจำนวน 16 ชุมชน ได้แก่ บางบัวทอง บางมั่ง ปทุมธานี คลองหลวง ัญบุรี นวนคร บางชันท์ อ้อมใหญ่ สามพราน นครชัยศรี ดอนยายหอม บางเลน ศาลายา กระทุ่มแบน และบ้านแพ้ว
- 4) ลำดับที่ 4 ชุมชนขนาดเล็ก ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางและการบริการที่พักอาศัยระดับท้องถิ่นและพื้นที่ชนบทโดยรอบ มี 23 ชุมชน ได้แก่ บางพลี บางบ่อ คลองด่าน คลองสวน วัดชลอ บางกรวย ราษฎร์นิยม บางเตย ระแหง สันนักรักษ์ ลำลูกกา ลำไทร คูคต หนองเสือ บางหลวง (ปทุมธานี) โพรงมะเดื่อ ห้วยพลู บางหลวง (นครปฐม) บางกระทุ่ม ลำพญา สามง่าม ธรรมศาลา และหลักห้า

หน้าที่หลักของชุมชนหลักและชุมชนรองในภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สามารถจำแนกเป็น 6 ประเภทดังนี้¹⁸

- 1) ศูนย์กลางพาณิชยกรรมและบริการ ได้แก่ สำโรงเหนือ สมุทรปราการ ประชาธิปัตย์ (รังสิต) นครปฐม บางบัวทอง และกระทุ่มแบน
- 2) ศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิต ได้แก่ พระประแดง ปากเกร็ด อ้อมน้อย นวนคร กำแพงแสน อ้อมใหญ่ คลองหลวงและบางปู
- 3) ศูนย์กลางอุตสาหกรรมเกษตร ได้แก่ สมุทรสาคร บางเลนและดอนยายหอม
- 4) ศูนย์กลางพักอาศัย ได้แก่ บางชันและศาลายา
- 5) ศูนย์กลางการศึกษา ได้แก่ สามพราน บ้านแพ้วและัญบุรี
- 6) ศูนย์กลางทางการเกษตร ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี นครชัยศรี บางนาและเมืองใหม่บางพลี

¹⁸ สำนักผังเมือง, ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่1), หน้า 1 - 7

สัญลักษณ์

- เมืองบริวาร
- ชุมชนชานเมือง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

แสดง : แผนพัฒนาภาคมหานครตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

มาตราส่วน

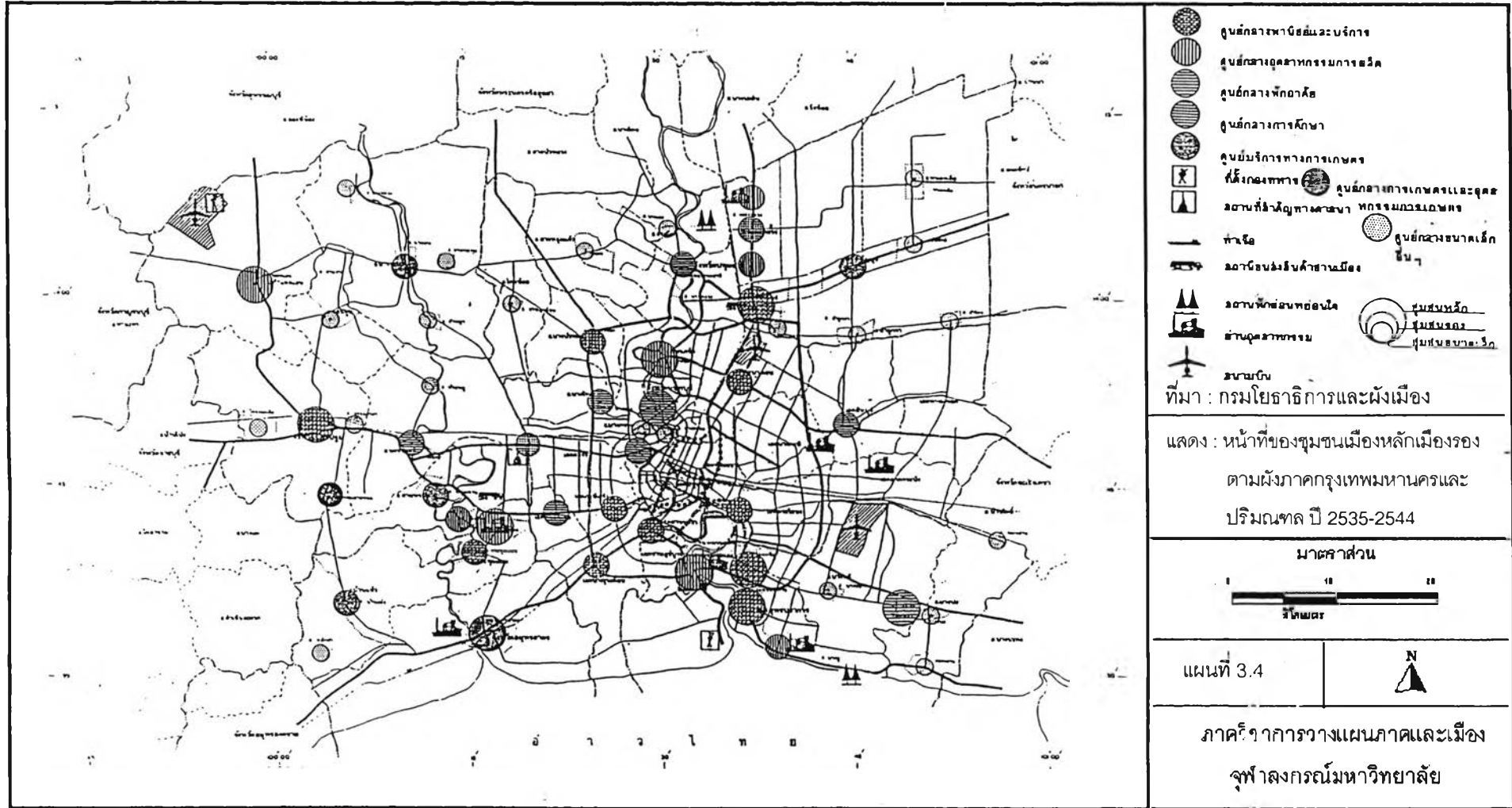

แผนที่ 3.3

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

3.3.5 แผนและผังโครงสร้างการพัฒนากทม.มหานคร

การพัฒนากทม.มหานคร ด้วยการใช้แผนเป็นกรอบชี้แนะและควบคุมการดำเนินการพัฒนาในช่วง 25 ปี ที่ผ่านมา นับตั้งแต่แผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520 – 2524) ถึงแผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 – 2544) ผลการพัฒนาที่มีทั้งที่ประสบความสำเร็จ และที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากประสบอุปสรรคต่างๆ เช่น ปัญหาด้านกฎหมาย การขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนบุคลากร เป็นต้น สำหรับการพัฒนาในระยะแรกจากแผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2520 – 2539 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างและบริการพื้นฐานสิ่งแวดล้อมและรายได้ของกทม.มหานครเป็นหลัก ต่อมาในแผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 5 ได้เปลี่ยนแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่เปลี่ยนจากการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา

แผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545 – 2549) ยังคงยึดหลักการพัฒนาที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่ยังคงยึดหลักการนี้ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 6 ที่ให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา” นอกจากนี้แผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 6 ยังมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้ทุกส่วนของสังคม ทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชนและภาครัฐราชการ เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนากทม.มหานคร

การที่กทม.มหานคร เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง จึงมีความสำคัญเป็นลำดับแรก และได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ และความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ กรอบการพัฒนาเมืองในระดับชาติ ได้กำหนดให้มีการวางแผนและวางผังเมืองในทุกระดับ และรัฐบาลปัจจุบันมีนโยบายให้กทม.มหานคร มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีความชัดเจน รวมทั้งพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายบริการสาธารณะอย่างเป็นระบบ

การพัฒนากทม.มหานคร ให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน มีแนวทางที่สำคัญคือ การพัฒนาด้านกายภาพ โดยมุ่งหวังในการพัฒนากทม.มหานคร ด้านการผังเมืองและการใช้ที่ดิน ซึ่งในช่วงแผนพัฒนากทม.มหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545 – 2549) กำหนดให้กทม.มหานครมีผังเมืองรวมที่มีประสิทธิภาพ คือจัดการแก้ไขปัญหาของเมืองอย่างเป็นระบบ มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ทั้งทางด้านการจัดทำผังเมืองที่ทันสมัยตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสามารถชี้แนะการพัฒนาเมืองอย่างเหมาะสม มีการแบ่งพื้นที่บริเวณต่างๆและกำหนดบทบาทอย่างชัดเจน มีการกำหนดบริการโครงสร้างพื้นฐานและการจัดวางระบบคมนาคมขนส่ง รวมทั้งการจัดการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อให้การพัฒนาเมืองมีคุณภาพและยั่งยืน จากปัจจัยดังกล่าว จึงกำหนดการพัฒนาเมืองโดยส่งเสริมการพัฒนาเมืองภายในถนนวงแหวนรอบนอก ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความพร้อมในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ขณะที่พื้นที่นอกถนนวงแหวนมีการจำกัดการพัฒนาเมือง โครงสร้างการพัฒนากทม.มหานคร มีดังนี้

- 1) การพัฒนาเมืองภายในแนวถนนวงแหวนรัชดาภิเษก ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเดิมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นย่านการค้า มีระบบคมนาคมที่สมบูรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง ซึ่งแนวทางการพัฒนาเมืองภายในแนวถนนวงแหวนรัชดาภิเษกจึงมีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละบริเวณ เช่น บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์และฝั่งธนบุรีเป็นบริเวณเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ พื้นที่ต่อเนื่องกับเขตอุตสาหกรรมปรับปรุงให้เป็นย่านสถาบันการบริหารการปกครอง พื้นที่ในเขตการบริการของระบบขนส่งมวลชน เช่น รถไฟฟ้ายกระดับและรถไฟฟ้าใต้ดิน ถูกกำหนดให้เป็นย่านพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- 2) การพัฒนาพื้นที่ระหว่างถนนวงแหวนรัชดาภิเษกกับถนนวงแหวนรอบนอก ที่มีความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างต่ำ อีกทั้งยังมีพื้นที่ว่างอีกมาก ที่จะรองรับพื้นที่อยู่อาศัยพร้อมทั้งการพัฒนาศูนย์ชุมชนชานเมือง เพื่อให้บริการตามระดับความหนาแน่นของแต่ละบริเวณ
- 3) การพัฒนาพื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานคร เป็นการพัฒนาพื้นที่ภายในถนนวงแหวนรอบนอก ที่มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และมีพื้นที่เพียงพอที่จะรองรับประชากรที่จะเพิ่มขึ้น ซึ่งจะลดแรงผลักดันของการพัฒนาในเขตชานเมืองและส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกร นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีการพัฒนาศูนย์บริการชุมชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อกระจายการบริการและยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร
- 4) การจัดระบบการขยายตัวของอุตสาหกรรม การประกอบกิจการด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมโดยการกำหนดให้ย้ายโรงงานอุตสาหกรรมให้ออกไปนอกเขตกรุงเทพมหานครและกำหนดเขตอุตสาหกรรมในเขตบางบอนและเขตบางขุนเทียนเพิ่มจากเดิมที่มีนิคมอุตสาหกรรมอยู่ทางด้านฝั่งตะวันออก (จังหวัดสมุทรปราการ)

3.3.6 แผนและนโยบายของจังหวัดสมุทรสาคร

เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับอุตสาหกรรม รวมทั้งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมในเขตปริมณฑล ซึ่งโครงการต่าง ๆ ของรัฐจะมีผลต่อการพัฒนา จังหวัดสมุทรสาคร

แนวนโยบายการพัฒนา¹⁹

- 1) ให้จังหวัดสมุทรสาครเป็นศูนย์กลางทางด้านอุตสาหกรรมโดยส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เป็น Hi-Technology และไม่ก่อให้เกิดมลพิษกับชุมชน
- 2) ส่งเสริมให้อำเภอเมืองสมุทรสาคร เป็นศูนย์กลางการประมงระดับประเทศ
- 3) ส่งเสริมให้อำเภอบ้านแพ้ว เป็นศูนย์กลางการเกษตร ทั้งการผลิตและการค้า ส่งเสริมการแปรรูปสินค้าการเกษตร โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมให้จังหวัดสมุทรสาครเป็นศูนย์กลางคมนาคมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ
- 5) ส่งเสริมให้จังหวัดสมุทรสาครเป็นเมืองท่องเที่ยว แบบไปเช้าเย็นกลับ (One Day Trip)
- 6) ส่งเสริมให้มีการบริการด้านสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการอย่างทั่วถึง
- 7) อนุรักษ์โบราณสถาน ศิลปและวัฒนธรรมไทย
- 8) อนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสาคร

- 1) โครงการจัดระเบียบการใช้ที่ดินทั้งจังหวัด เนื่องจากการใช้ที่ดินอย่างไม่เป็นระเบียบ ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย ยากต่อการให้บริการขั้นพื้นฐาน ทำให้รัฐต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ ตลอดจนไม่สามารถควบคุมมลพิษต่าง ๆ ได้ จึงได้มีการจัดระเบียบการใช้ที่ดินเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา พื้นที่ของการจัดระเบียบการใช้ที่ดินครอบคลุมพื้นที่จังหวัดทั้งหมด ประมาณ 839 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ในทะเลอีกประมาณ 570 ตารางกิโลเมตร รวมเป็นพื้นที่ 1,400 ตารางกิโลเมตร โครงการนี้มีเป้าหมายพัฒนาในระยะ 20-25 ปี ซึ่งเป็นแผนระยะยาว โดยมีการประเมินทุก ๆ 3 ปี และจัดการแก้ไขทุก 5 ปี ซึ่งสามารถจัดที่อยู่อาศัยสำหรับประชากรประมาณ 800,000 คน ในปี พ.ศ. 2555 โดยจะมีโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการได้ มีการกำหนดการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ หรือแบ่งเขตอย่างชัดเจน เป็นต้นว่า พื้นที่ชุมชน พื้นที่เมือง พื้นที่เกษตร พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ฯลฯ โดยมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัด และพื้นที่ใกล้เคียง โครงการนี้จะใช้เป็นแนวทางการพัฒนา ที่จะป็นเครื่องชี้นำไปสู่การจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของจังหวัด

¹⁹ กรมโยธาธิการและผังเมือง, ร่างผังจังหวัดสมุทรสาคร, หน้า 129.

- 2) โครงการสะพานปลา จากการที่สมุทรสาครเป็นเมืองประมง ที่เป็นศูนย์กลางของการขายสัตว์น้ำและถือเป็นตลาดกลางสินค้าสัตว์น้ำที่สำคัญของประเทศ แต่จากความแออัดและความไม่สะดวกในการซื้อขาย ทำให้สะพานปลาในปัจจุบันลดความนิยมลงและเรือประมงของจังหวัดอื่น ๆ หันไปใช้ท่าขึ้นปลาที่อื่นในปัจจุบันมีโรงงานแช่แข็ง และโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องทางด้านการประมงอยู่มากในจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อให้โรงงานเหล่านี้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ จึงต้องมีการขยายหรือสร้างสะพานปลาแห่งใหม่ แต่เนื่องจากการหาสถานที่ทำเป็นท่าจอดเรือที่เหมาะสมเป็นเรื่องยาก เพราะจะต้องมีความลึกของน้ำหน้าเขื่อนประมาณ 8-12 เมตร และมีถนนเชื่อมต่อไปยังถนนใหญ่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นข้อกำหนดในการคัดเลือกสถานที่ตั้ง ถ้ามีการขยายสะพานปลาหรือสร้างขึ้นใหม่ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ เป็นศูนย์ส่งเสริมพาณิชย์กรรมของจังหวัด ชักจูงให้มีการนำเรือมาขึ้น ซึ่งจะส่งผลดีต่ออุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง
- 3) โครงการส่งเสริมเกษตรกรรม จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคกลางที่มีผลผลิตทางเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก แต่แนวโน้มในปัจจุบัน แรงงานการเกษตรของจังหวัดสมุทรสาครมีจำนวนลดลง ทั้งนี้เพราะพื้นที่เกษตรกรรมลดจำนวนลง ดังนั้นควรจัดตลาดกลางเพื่อการเกษตร โดยใช้โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ตลอดจนความได้เปรียบทางด้านกายภาพของจังหวัด ที่เป็นทางผ่านของผลผลิตที่มาจากภาคใต้และภาคตะวันตก ส่งเสริมการลงทุนในการทำอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการเกษตร เพื่อจะสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่และเป็นการลดการอพยพแรงงานในท้องถิ่นไปหางานทำในกรุงเทพมหานครและการขยายพื้นที่ปลูกพืชสวน ในอำเภอบ้านแพ้วและกระทุ่มแบน ซึ่งจะสร้างรายได้ให้เกษตรกรและสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเกษตรกรรมไปสู่ อุตสาหกรรมการเกษตรในอนาคต
- 4) โครงการส่งเสริมและควบคุมการพัฒนาอุตสาหกรรม จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมากและมีอัตราการเพิ่มอย่างรวดเร็ว โดยกระจายไปตามถนนสายหลัก (ถนนธนบุรี-ปากท่อ) ซึ่งทางจังหวัดไม่สามารถที่จะลดหรือควบคุมการเกิดของโรงงานใหญ่ ๆ ได้ จึงทำให้เกิดปัญหามากมาย ทั้งในเรื่องการใช้ที่ดินและการควบคุมมลภาวะ ซึ่งทางลดปัญหาควรมีการจัดพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการจัดตั้งเป็นอุทยานอุตสาหกรรม เป็นศูนย์รวมของโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อเป็นการจัดระเบียบและควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีของการอยู่อาศัยและสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการลงทุน
- 5) โครงการส่งเสริมประมงชายฝั่ง เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลประมาณ 350,000 ไร่ แต่ปัจจุบันน้ำเสียจากบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรมไหลลงสู่ทะเลเป็นจำนวนมาก ทำให้การเพาะเลี้ยงและการประมงชายฝั่งมีปัญหา ดังนั้นจึงควรมีการควบคุมเรื่องน้ำทิ้งลงสู่ทะเลที่จะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำให้น้อยที่สุด ทั้งนี้จะเป็นการเพิ่มผลผลิตและทำให้การประมงมีรายได้เพิ่มขึ้น

- 6) โครงการปลูกป่าชายเลน จากการทำลายเลนถูกทำลายลงจนไม่มีป่าชายเลน จึงสมควรปลูกป่าชายเลนทดแทนป่าที่ถูกทำลาย เพื่อความสมดุลทางธรรมชาติและเป็นแหล่งเพาะสัตว์น้ำ ตลอดจนป้องกันการพังทลายของดิน

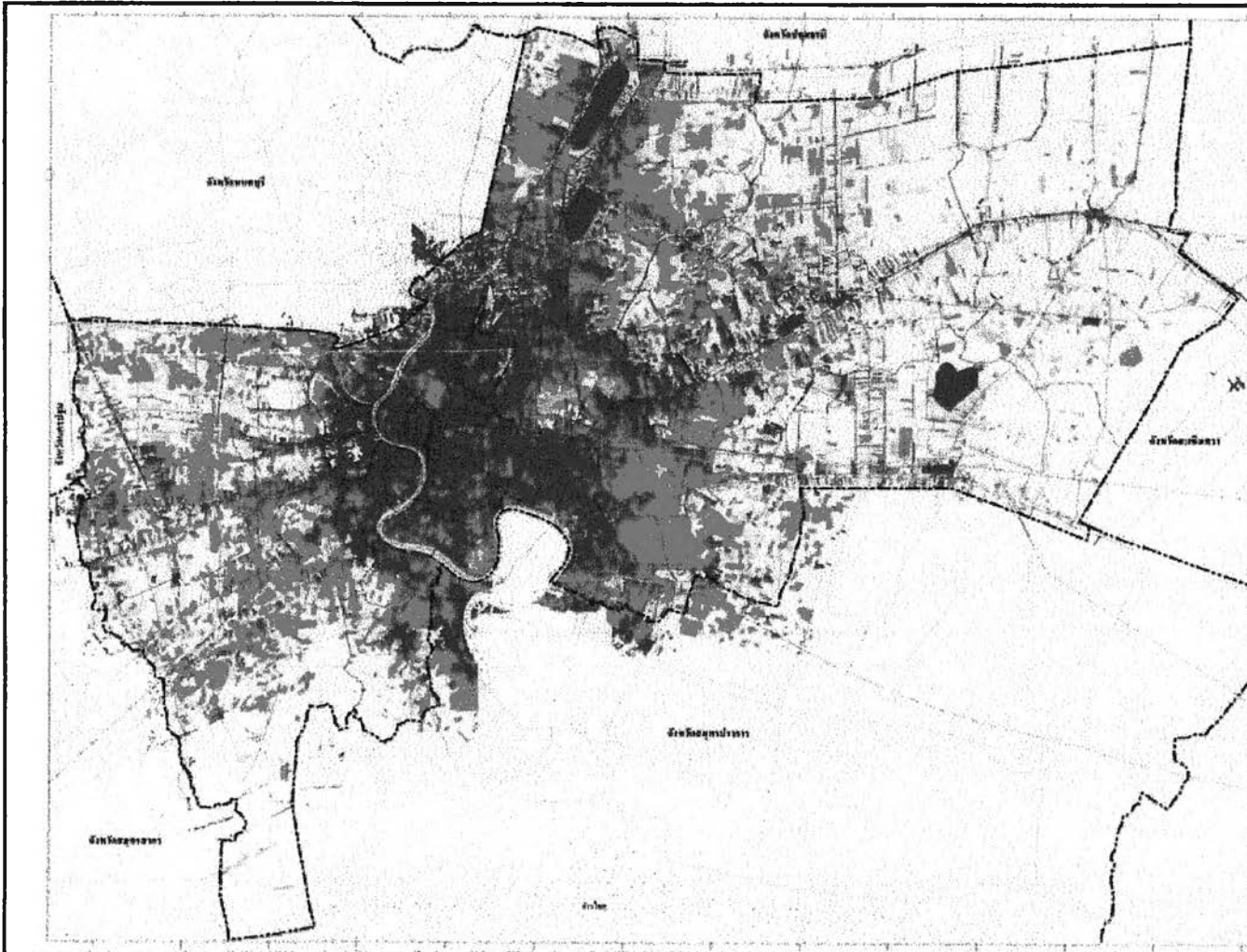
โครงการของรัฐที่กล่าวมาข้างต้นมีส่วนช่วยรองรับการขยายตัวของจังหวัดสมุทรสาคร ในอนาคต โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญคืออุตสาหกรรมและการประมง ทำให้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและจะเป็นแรงดึงดูดแรงงานเข้ามาสู่จังหวัดมากขึ้น ที่จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมือง ซึ่งโครงการเหล่านี้จะเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเมืองสมุทรสาครต่อไปในอนาคต

จากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบต่อเมืองต่างๆ โดยเฉพาะนโยบายการกระจายการพัฒนาหลายๆ ด้าน ตามแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ศูนย์กลาง (Growth Center Concept) ได้ทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นเมืองโตเดี่ยวทิ้งห่างเมืองอื่น ๆ แม้ว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4, 5 และ 6 รัฐจะมีนโยบายในการกระจายอำนาจและความเจริญสู่ภูมิภาค แต่ในความเป็นจริงงบประมาณจำนวนมากยังคงทุ่มเทเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะปัญหาการจราจรติดขัดและปัญหาน้ำเสีย รวมทั้งความพยายามในการยกระดับกรุงเทพมหานคร ให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคในระดับนานาชาติก็ยิ่งทำให้มีการทุ่มเทงบประมาณต่างๆ เพื่อก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการ ทั้งของภาครัฐและเอกชน ซึ่งทำให้ “กรุงเทพฯ และปริมณฑลยังคงความสำคัญและขยายตัวต่อไป”

3.4 บทบาทของเมืองในพื้นที่ศึกษา

จากการที่กรุงเทพมหานคร ได้เติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนไม่สามารถที่จะชะลอสภาพดังกล่าวไว้ได้ รัฐจึงต้องทุ่มเทการพัฒนาพร้อมทั้งการวางแผนควบคู่ไปกับพื้นที่จังหวัดปริมณฑล ตั้งแต่ปฐมฤกษ์และนนทบุรีทางทิศเหนือ นครปฐมทางทิศตะวันตก สมุทรสาครทางทิศใต้ และสมุทรปราการทางทิศตะวันออก ทำให้บริเวณปริมณฑลได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร กลายเป็นเขตอาคารหนาแน่น (Built-up area) ที่ขยายตัวไปตามถนนสายสำคัญ ๆ จนกลายเป็นพื้นที่เมืองที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ประกอบกับการกำหนดให้กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางในด้านความรู้ (Knowledge Base Center) ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้มีการจัดระเบียบการขยายตัวของชุมชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจ การค้าและศูนย์กลางข่าวสาร ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาในลักษณะหลายศูนย์กลาง กระจายอยู่ในบริเวณใจกลางเมือง ชานเมืองและพื้นที่รอบนอกกรุงเทพมหานคร เพื่อให้มีบทบาทในการรองรับการกระจายการผลิต เป็นที่พักอาศัยและเพื่อรักษาพื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ลักษณะการเจริญเติบโตของศูนย์กลางเมืองในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร อย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา ที่ได้กำหนดนโยบายกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ด้วยการกำหนดการขยายตัวของที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นในบริเวณที่กำหนดให้

สัญลักษณ์

- พื้นที่พัฒนาเมือง ปี พ.ศ. 2506
- พื้นที่พัฒนาเมือง ปี พ.ศ. 2558
- พื้นที่พัฒนาเมือง ปี พ.ศ. 2588
- เขตจังหวัด
- เขตของเทศบาล
- ถนน
- ทางรถไฟ
- แม่น้ำ, ลำคลอง

ที่มา : สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

แสดง : การขยายตัวของพื้นที่เมือง

มาตราส่วน

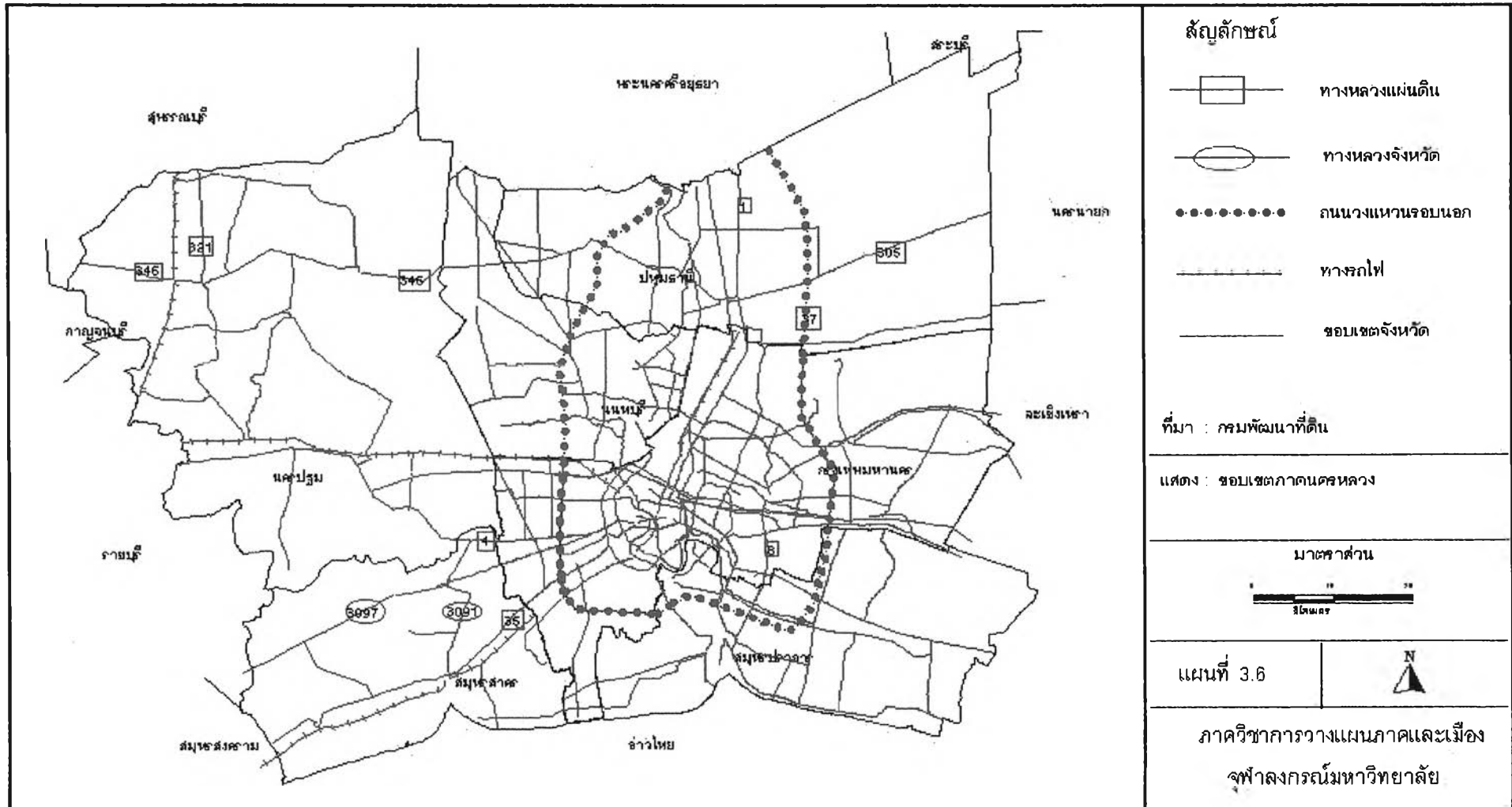

แผนที่ 3.5

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

เป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมและที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม ทำให้เขตชั้นนอกมีอัตราการขยายตัวของเมืองค่อนข้างสูง ซึ่งจากข้อกำหนดของผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดให้พื้นที่ชั้นนอกเป็นพื้นที่เกษตรกรรมชานเมืองโดยรอบ ชุมชนชานเมืองโดยรอบ ได้แก่ เขตมีนบุรี ลาดกระบัง หนองจอก ภาษีเจริญ ราษฎร์บูรณะ ดลิ่งชัน หนองแขม และบางขุนเทียน และบางส่วนในเขตบางกะปิ บางเขน พระโขนง พื้นที่เหล่านี้ถูกกำหนดให้เป็นบริเวณเกษตรกรรม มีที่ตั้งของชุมชนสมบูรณ์แบบชานเมืองกรุงเทพมหานคร และเป็นขอบเขตของตัวเมืองกรุงเทพมหานคร

เขตชานเมือง (Suburb) ของกรุงเทพมหานคร เป็นเขตชั้นนอกหรือชนบทของกรุงเทพมหานคร และเป็นที่ตั้งอยู่ห่างจากกลางเมืองเกินกว่า 20 กิโลเมตร ประกอบด้วยกลุ่มเขต ดังนี้
เขตต่อเมืองฝั่งตะวันออก ได้แก่ เขตดอนเมือง เขตลาดพร้าว เขตบึงกุ่ม
เขต สวนหลวงและเขตประเวศ

เขตต่อเมืองฝั่งตะวันตก ได้แก่ เขตจอมทอง เขตภาษีเจริญ เขตราษฎร์บูรณะ
เขตดลิ่งชันและเขตหนองแขม

เขตชานเมืองฝั่งตะวันออก ได้แก่ เขตมีนบุรี เขตหนองจอก และเขตลาดกระบัง
เขตชานเมืองฝั่งตะวันตก ได้แก่ เขตบางขุนเทียน

แต่ในปัจจุบันพื้นที่รอบนอกของกรุงเทพมหานคร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เพื่อเป็นที่รองรับ กิจกรรมต่างๆ ที่กระจายออกจากเขตชั้นใน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นพื้นที่เมืองมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวของพื้นที่เมืองในปี พ.ศ. 2530 , 2536 และ 2538 พบว่าเขตชานเมืองฝั่งตะวันตก เป็นเขตที่มีอัตราการขยายตัวของพื้นที่เมืองมากที่สุด รองลงมาได้แก่เขตชานเมืองฝั่งตะวันออก เขตต่อเมืองฝั่งตะวันตก เขตต่อเมืองฝั่งตะวันออกและเขตเมืองชั้นใน ทำให้พื้นที่เมืองจากเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร ต่อเนื่องกับพื้นที่รอบๆ จนกลายเป็นพื้นที่เมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ กลายเป็นภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

เมื่อเมืองมีการเติบโตและพัฒนาตามกระแสความเจริญของโลก ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้เมืองส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของเมือง ตามศักยภาพของแต่ละเมือง ซึ่งเมืองในพื้นที่ศึกษาก็ได้เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ไปเช่นกัน

เขตหนองแขมที่เป็นเขตต่อเมืองด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นเขตที่มีการขยายตัวของประชากร กิจกรรมทางการค้าและที่อยู่อาศัย มีบทบาทเป็นศูนย์กลางชุมชนระดับรอง (Sub-center) ที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร โดยเป็นแหล่งจ้างงานและบริการทางสังคม ประกอบกับตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ของที่ราบลุ่มภาคกลาง จึงเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจประเภทพืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ (กล้วยไม้) ที่สำคัญของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่วนเขตชานเมืองด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร คือเขตบางบอนและเขตบางขุนเทียน มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง เนื่องจากมีแหล่งงานที่สำคัญ คือ โรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม และการขยายตัวของที่พักอาศัยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีการขยายตัวทางการค้าและบริการตามมา นอกจากนี้เขตบางขุนเทียนถูกกำหนดให้เป็น

ศูนย์ชุมชนชานเมืองด้านตะวันตก ตามการจัดโครงสร้างใหม่ของกรุงเทพมหานคร ที่เสนอแนะโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในผังโครงสร้างภาคมหานครและข้อเสนอแนะของคณะที่ปรึกษา MIT ในผังเมืองกรุงเทพมหานคร ที่ต้องการให้มีการเติบโตของชุมชนด้านที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมออกไปโดยรอบ ทั้งนี้เนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางเมือง มีโครงข่ายคมนาคมที่ค่อนข้างสะดวก จึงทำให้ในอนาคตเขตบางบอนและเขตบางขุนเทียนจะกลายเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพและปริมณฑลที่สำคัญในอนาคต

ในภาคปริมณฑล จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความโดดเด่นทางด้านภูมิประเทศ ที่มีทั้งพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ที่อำเภอบ้านแพ้วและอำเภอกะทู้แบบส่วนอำเภอเมืองมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่สามารถทำการประมงได้เป็นอย่างดี ประกอบกับจังหวัดสมุทรสาครมีการคมนาคมขนส่งอย่างทั่วถึง ทั้งทางบก (ถนนและรถไฟ) และทางน้ำ (แม่น้ำและทะเล) ทำให้ได้รับอิทธิพลในการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานคร เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล ได้แก่ ชลบุรี ทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร และสมุทรสาครทางทิศตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันกำลังดำเนินการก่อสร้างศูนย์ธุรกิจการค้าสัตว์น้ำที่ใหญ่ที่สุดในภาคพื้นเอเชีย ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมพาณิชยกรรม จังหวัดสมุทรสาครหรือสะพานปลาแห่งใหม่ของจังหวัด เพื่อรองรับการขยายตัวของการประมงทั้งในและนอกประเทศ ส่งผลให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมงและทำให้การค้าและบริการขยายตัวตาม ซึ่งการพัฒนาด้าน อุตสาหกรรมจะเริ่มจาก ตำบลอ้อมน้อยและขยายมาสู่อำเภอกะทู้แบบและอำเภอเมือง ทำให้อำเภอเมืองถูกกำหนดให้เป็นชุมชนอุตสาหกรรมเกษตรอำเภอกะทู้แบบถูกกำหนดให้เป็นชุมชนพาณิชย์และบริการ และอำเภอบ้านแพ้วถูกกำหนดให้เป็นชุมชนบริการทางการเกษตร ในอนาคตจังหวัดสมุทรสาครจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางคมนาคม (Intermodal Center) ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง โดยการจัดระบบคมนาคมให้จังหวัดสมุทรสาครเป็นเมืองศูนย์กลางของการเชื่อมต่อทางหลวงและทางรถไฟจากกรุงเทพมหานครออกสู่ภาคตะวันตกและภาคใต้ของประเทศ

3.5 สภาพทั่วไปของภาคนครหลวง

3.5.1 ที่ตั้งและเขตการปกครอง

ภาคนครหลวงตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศ ประกอบด้วยกรุงเทพมหานคร และอีก 5 จังหวัดใกล้เคียง คือ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาครและนครปฐม มีพื้นที่รวม 7,761.662 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 1.5% ของพื้นที่ทั้งประเทศ²⁰ โดยจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดคือ จังหวัดนครปฐม 2,168.327 ตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ กรุงเทพมหานคร 1,568.737 ตารางกิโลเมตร ปทุมธานี 1,525.856 ตารางกิโลเมตร สมุทรปราการ 1,004.092 ตารางกิโลเมตร สมุทรสาคร 872.347 ตารางกิโลเมตร และนนทบุรี 622.303 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

²⁰ คาร์บลักซ์ สุรัสวดี. การศึกษาและการวิจัยเพื่อชี้แนะและกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาเมือง "กรุงเทพมหานครและปริมณฑล" กับการแก้ปัญหาจราจร. หน้า 1-18.

3.5.2 ภูมิประเทศ

ภาคนครหลวงเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของที่ราบภาคกลางตอนล่าง ในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำท่าจีน ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปค่อนข้างราบเรียบและเป็นที่ยราบต่ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 2 เมตร พื้นที่ทางด้านตะวันตกแถบจังหวัดนครปฐมมีระดับความสูงประมาณ 2-3 เมตร แล้วค่อยๆลาดต่ำมาทางตะวันออก ในเขตจังหวัดนนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และสมุทรปราการ ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ยเพียง 1.4 – 2 เมตร ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านตอนกลางของภาค ผ่านจังหวัดปทุมธานี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร และสมุทรปราการ ลงสู่อ่าวไทย ด้านตะวันตกของภาคมีแม่น้ำท่าจีน ไหลผ่านจังหวัดนครปฐม แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสาคร นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำลำคลองกระจายอยู่ทั่วไป

3.5.3 ภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของภาคนครหลวงมีความคล้ายคลึงกับลักษณะภูมิอากาศของภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุม โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งจะพัดพาเอาความชื้นขึ้นจากทะเลเข้ามา ทำให้มีฝนตกระหว่างเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะพัดพาเอาความหนาวเย็นและแห้งแล้งจากแผ่นดินตอนในของทวีปเอเชีย เข้ามาระหว่างเดือนพฤศจิกายน – มีนาคม แต่เนื่องจากภาคนครหลวงตั้งอยู่ใกล้ทะเล จึงมีความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่างฤดูร้อนและฤดูหนาวไม่มากนัก โดยอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยในฤดูร้อนประมาณ 28.4 องศาเซลเซียส และต่ำสุดเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 20.4 องศาเซลเซียส และมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,500 มิลลิเมตรต่อปี²¹

3.5.4 การคมนาคมและขนส่ง

กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางโครงข่ายคมนาคมที่สำคัญของประเทศ โดยเส้นทางคมนาคมสายหลักจะแยกกระจายเป็นรัศมีออกจากกรุงเทพมหานคร ผ่านจังหวัดในเขตปริมณฑลไปเชื่อมต่อกับจังหวัดในภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศ ระบบคมนาคมที่สำคัญมีดังนี้

3.5.4.1 การคมนาคมทางบก

ก. ทางรถยนต์ เป็นรูปแบบการคมนาคมขนส่งที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในปัจจุบัน การคมนาคมทางรถยนต์ระหว่างกรุงเทพมหานครกับปริมณฑลและภูมิภาคต่างๆมี 3 ทิศทางที่สำคัญ ดังนี้

- กรุงเทพมหานครกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีถนนพหลโยธิน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1) เป็นถนนสายหลัก ผ่านจังหวัดในเขตปริมณฑล คือ จังหวัดปทุมธานี

²¹ กระทรวงมหาดไทย, สำนักผังเมือง, ผังเมืองรวมสมุทรสาคร, ม.ป.ป., หน้า 1-1.

- กรุงเทพมหานครกับภาคตะวันออก ติดต่อกันโดยถนนสุขุมวิท (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3) และถนนบางนา-ตราด (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34) ผ่านจังหวัดสมุทรปราการ
- กรุงเทพมหานครกับภาคใต้และภาคตะวันตก มีถนนเพชรเกษม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) และถนนธนบุรี-ปากท่อ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35)ผ่านจังหวัดสมุทรสาครและนครปฐม²²

นอกจากนี้ยังมีถนนสายรองที่มีความสำคัญ ซึ่งเชื่อมระหว่างกรุงเทพมหานครกับปริมณฑล คือ

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 302, 306 และ 307 เชื่อมกรุงเทพมหานครกับจังหวัดนนทบุรีและปทุมธานี
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 เริ่มต้นที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผ่านกรุงเทพมหานครไปติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 305 จากสุขาภิบาลประชาธิปัตย์ จังหวัดปทุมธานี เลียบคลองรังสิตไปติดต่อกับจังหวัดนครนายก
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 321 แยกจากถนนเพชรเกษมที่จังหวัดนครปฐม ผ่านอำเภอเมือง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ไปติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 338 เริ่มต้นจากกรุงเทพมหานครไปเชื่อมต่อกับอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 เริ่มต้นจากอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ไปติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี

ข. ระบบทางด่วน จากปัญหาการจราจรที่ติดขัดก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ รัฐบาลแต่ละสมัยจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะดำเนินการก่อสร้างระบบการคมนาคมที่จะรองรับกับปัญหาจราจร จึงเกิดเป็นโครงการทางด่วนสายต่าง ๆ ที่เสริมระบบการคมนาคมที่มีอยู่ เพื่อรองรับความต้องการของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปัจจุบันและอนาคต โดยมีทางด่วนพอสังเขป ดังนี้

- 1) ทางด่วนชั้นที่ 1 มีพื้นที่การให้บริการในเขตกรุงเทพมหานคร ชั้นใน โดยมีเส้นทางฝั่งตะวันออกต่อกับถนนบางนา-ตราด ฝั่งตะวันตกต่อกับถนนพระรามที่ 2 และทางทิศเหนือต่อกับถนนวิภาวดีรังสิต เพื่อจุดประสงค์ในการระบายการจราจรในเขตกรุงเทพมหานครชั้นใน และเพื่อไม่ให้รถยนต์เดินทางผ่านเมือง เช่น ทางด่วนสายบางนา-บาลพลี-บางปะกง, ทางด่วน

²² กระทรวงมหาดไทย, สำนักผังเมือง, ผังภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล, ม.ป.ป., หน้า 37.

สายดาวคะนอง - บางขุนเทียน-สมุทรสาครและทางด่วนสายศรีนครินทร์-บางนา-สมุทรปราการ เป็นต้น

2) ทางด่วนชั้นที่ 2 เป็นทางด่วนที่สร้างต่อจากทางด่วนชั้นที่ 1 บริเวณบางโคล่และไปสุดปลายทางที่แจ้งวัฒนะ จุดประสงค์เพื่อระบายการจราจรในเขตกรุงเทพมหานครและเพิ่มพื้นที่ในการให้บริการมากขึ้น

3) ทางด่วนเอกมัย-รามอินทรา เป็นทางด่วนสายที่ให้บริการฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ต่อกับทางด่วนชั้นที่ 1 บริเวณเอกมัยและไปสุดปลายทางที่รามอินทรา²³

ค. ทางรถไฟ กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางรถไฟที่สำคัญที่สุด โดยมีชุมทางอยู่ที่หัวลำโพง มีเส้นทางรถไฟติดต่อกับปริมณฑลดังนี้

- สายเหนือ จากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ ผ่านจังหวัดปทุมธานี มีสถานีรถไฟในเขตปริมณฑลที่สำคัญ คือ สถานีดอนเมือง
- สายใต้ จากกรุงเทพฯ ถึงสุโขทัย หนองคาย เชียงใหม่ นครปฐม มีสถานีสำคัญในเขตปริมณฑล คือ สถานีตลิ่งชัน สถานีจรัญฯ 1 และ สถานีนครปฐม
- สายตะวันออก จากกรุงเทพฯ ถึงอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ผ่านสถานีในเขตปริมณฑลที่สำคัญ คือ สถานีหัวหมาก สถานีลาดกระบัง
- สายแม่กลอง จากกรุงเทพฯ ที่สถานีวงเวียนใหญ่ ผ่านจังหวัดสมุทรสาคร ไปสิ้นสุดที่จังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านสถานีสำคัญในเขตปริมณฑล คือ สถานีตลาดพลู สถานีวัดสิงห์ สถานีบางน้ำจืด

การคมนาคมทางรถไฟในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความสำคัญน้อย เนื่องจากระยะทางติดต่อระหว่างชุมชนไม่ห่างไกลกันมากนัก ประกอบกับการคมนาคมทางรถยนต์ สะดวกและรวดเร็วกว่า

3.5.4.2. การคมนาคมทางน้ำ

ปัจจุบันการคมนาคมขนส่งทางน้ำในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความสำคัญน้อยแต่เส้นทางที่ยังคงใช้ประโยชน์ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและวัสดุก่อสร้างจากพื้นที่รอบนอกมายังกรุงเทพมหานคร ได้แก่ เส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่จังหวัดปทุมธานีผ่านกรุงเทพมหานครและจังหวัดสมุทรปราการ เส้นทางแม่น้ำท่าจีน ตั้งแต่จังหวัดนครปฐมถึงจังหวัดสมุทรสาคร นอกจากนี้ยังมีคลองเชื่อมต่างๆ อีก ได้แก่ คลองภาษีเจริญ คลองรังสิต คลองดำเนินสะดวก เป็นต้น

²³ คำรบลักษ์ สุรัสวดี. การศึกษาและการวิจัยเพื่อขึ้นและกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาเมือง "กรุงเทพมหานครและปริมณฑล" กับการแก้ปัญหาจราจร. หน้า 2-25

3.5.4.3 การคมนาคมทางอากาศ

ในภาคนครหลวงมีสนามบินพาณิชย์ที่สำคัญ คือ สนามบินดอนเมือง ซึ่งเป็นสนามบินพาณิชย์ที่มีการขนส่งทั้งผู้โดยสารและสินค้าทางอากาศที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคพื้นเอเชีย แต่เนื่องจากการเติบโตของกิจการการขนส่งทางอากาศ ส่งผลต่อสนามบินดอนเมือง ที่มีขีดจำกัดในพื้นที่และความสามารถในการรองรับผู้โดยสาร จึงมีการสร้างท่าอากาศยานแห่งใหม่ คือ สนามบินหนองงูเห่า เพื่อรองรับการขยายตัวของกิจการขนส่งในอนาคต เพราะด้วยตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร สามารถทำให้กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งของภูมิภาค สนามบินดอนเมืองจะส่งผลสำคัญต่อระบบขนส่งของกรุงเทพมหานครและจะเชื่อมโยงกับโครงการสนามบินหนองงูเห่า

3.5.5 ทรัพยากรธรรมชาติ

3.5.5.1 ทรัพยากรดิน

ดินที่พบทั่วไปในภาคนครหลวงคือ ดินตะกอนวัตถุน้ำพา มีลักษณะเป็นดินเหนียว การระบายน้ำเลว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง เหมาะสมในการปลูกข้าว พืชผักและผลไม้ แบ่งตามการใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

1. ดินเหนียวดำกรุงเทพ เกิดจากอิทธิพลของน้ำในแม่น้ำลำคลองที่พัดพาตะกอนมาทับถมบริเวณที่ราบปากแม่น้ำเจ้าพระยา เนื้อดินละเอียด มีสีดำใช้ปลูกข้าวได้ดี
2. ดินเหนียววงศ์รักษ์ พบที่รังสิตและที่ราบบางส่วนด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ดินมีความเป็นกรดสูง และเป็นดินเปรี้ยว ปลูกข้าวได้แต่ให้ผลผลิตต่ำ จึงเหมาะที่จะใช้ที่ดินในการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์และที่พักอาศัย
3. ดินร่วนก้ำแกงแสน พบที่อำเภอก้ำแกงแสนและด้านตะวันตกของอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เนื้อดินร่วนปานกลางเหมาะในการปลูกพืชไร่
4. ดินเหนียวท่าจีน เกิดจากอิทธิพลของน้ำทะเลพัดพาตะกอนมาทับถมบริเวณที่ราบลุ่มตามชายฝั่งทะเลและที่ราบปากแม่น้ำในจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรปราการ เนื้อดินละเอียดใช้ปลูกข้าว ผักและผลไม้ได้ดี ส่วนด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึงจึงต้องมีการยกท่อนร่องหรือสร้างคันกั้นน้ำ

3.5.5.2 แหล่งน้ำธรรมชาติ

จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ มีแม่น้ำลำคลองมากมาย แม่น้ำลำคลองต่างๆมีทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและที่มนุษย์ขุดขึ้น มีแม่น้ำสายสำคัญที่เป็นแม่น้ำสายหลัก 2 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน ซึ่งจะมีคลองต่างๆเป็นตัวเชื่อมแม่น้ำทั้ง 2 นอกจากนี้ยังเชื่อมต่อกับแม่น้ำสายสำคัญนอกพื้นที่ คือ แม่น้ำบางปะกงด้านตะวันออก และแม่น้ำแม่กลองด้านตะวันตก

1. แม่น้ำเจ้าพระยา ไหลจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ โดยไหลมาจาก อ.บางไทร จ.พระนครศรีอยุธยา ผ่าน อ.สามโคกและ อ.เมือง จ.ปทุมธานี ผ่าน อ.ปากเกร็ดและ อ.เมือง จ.นนทบุรี และกรุงเทพมหานครบริเวณเขตดุสิต พระนคร บางพลัด บางกอกน้อย คลองสานและยานนาวา สูดท้ายที่ จ.สมุทรปราการ บริเวณ อ.พระประแดงและ อ.เมือง แล้วไหลลงสู่อ่าวไทย
2. แม่น้ำท่าจีน ไหลจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ โดยไหลมาจาก อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี ผ่าน อ.บางเลน นครชัยศรีและสามพราน จ.นครปฐม ผ่าน อ.กระทุ่มแบนและ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร แล้วไหลลงสู่อ่าวไทย

3.5.6 ลักษณะประชากร

ในช่วง 10 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2533 – 2543 ประชากรของภาคนครหลวง เพิ่มขึ้น 1.1 เท่า หรือจาก 8.5 ล้านคน เป็น 9.4 ล้านคน ประชากรของกรุงเทพมหานคร มีสัดส่วนที่ลดลง ขณะที่จังหวัดปริมณฑล 5 จังหวัด มีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้มาจากการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมที่ส่งผลต่อการขยายตัวของเมืองในพื้นที่ปริมณฑลและพื้นที่ต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว พื้นที่ปริมณฑลจึงเป็นที่รองรับประชากรและกิจกรรมด้านการผลิตและการบริการของกรุงเทพมหานคร ทำให้จำนวนประชากรของปริมณฑลขยายตัวจาก 2.9 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2533 เป็น 3.7 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543

ในปี พ.ศ. 2543 ภาคนครหลวงมีประชากรทั้งสิ้น 9,400,478 คน คิดเป็นร้อยละ 15.19 ของประชากรทั้งประเทศ โดยมีประชากรในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5,680,380 คน คิดเป็นร้อยละ 60.42 ของภาค ประชากรส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 39.58 กระจายอยู่ในจังหวัดปริมณฑล จังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดคือ จ.สมุทรปราการ จำนวน 995,838 คน คิดเป็นร้อยละ 10.59 ของภาค รองลงมาได้แก่ จ.นนทบุรี จำนวน 859,607 คน คิดเป็นร้อยละ 9.14 ของภาค จ.นครปฐม จำนวน 781,138 คน คิดเป็นร้อยละ 8.30 ของภาค จ.ปทุมธานี จำนวน 654,701 คน คิดเป็นร้อยละ 6.96 ของภาคและ จ.สมุทรสาคร จำนวน 428,814 คน คิดเป็นร้อยละ 4.56 ของภาค ตามลำดับ

ความหนาแน่นเฉลี่ยของประชากรของภาคนครหลวง มีประมาณ 1,211 คนต่อตารางกิโลเมตร กรุงเทพมหานคร มีความหนาแน่นของประชากรสูงสุด คือ 3,621 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ จ.นนทบุรี 1,381 คนต่อตารางกิโลเมตร จ.สมุทรปราการ 992 คนต่อตารางกิโลเมตร จ.สมุทรสาคร 492 คนต่อตารางกิโลเมตร จ.ปทุมธานี 429 คนต่อตารางกิโลเมตร และ จ.นครปฐม 360 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรของภาคนครหลวงในช่วงปี พ.ศ. 2533-2543 จังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรมากที่สุด คือ จ.ปทุมธานี 202,008 คน คิดเป็นร้อยละ 27.07 ของภาค รองลงมาคือ จ.นนทบุรี 190,847 คน (ร้อยละ25.58) จ.สมุทรปราการ 140,955 (ร้อยละ18.89) จ.นครปฐม 123,956 คน (ร้อยละ 16.61) จ.สมุทรสาคร 70,659 คน (ร้อยละ 9.4) และ กรุงเทพมหานคร 17,685 คน (ร้อยละ 2.37) ตามลำดับ

อัตราการเพิ่มประชากรของภาคนครหลวง ในช่วงปี พ.ศ. 2533-2543 จังหวัดที่มีการเพิ่มประชากรมากที่สุดของภาค คือ จ.ปทุมธานี คิดเป็นร้อยละ 4.46 รองลงมาได้แก่ จ.นนทบุรี ร้อยละ 2.85 จ.สมุทรสาคร ร้อยละ 1.97 จ.นครปฐม ร้อยละ 1.88 จ.สมุทรปราการ ร้อยละ 1.64 และกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 0.03 ตามลำดับ

จากการคาดประมาณประชากรภาคนครหลวง พบว่ากรุงเทพมหานครมีอัตราการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มขึ้นต่ำกว่าการขยายตัวของประชากรภาคนครหลวง ขณะที่จังหวัดที่มีอัตราการขยายตัวมากที่สุด คือ จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรีและจังหวัดสมุทรสาคร ตามลำดับ ทั้งนี้มาจากการกระจายการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ จึงเป็นแรงดึงดูดให้เกิดการอพยพโยกย้ายประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น

3.5.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษามูลค่าผลิตภัณฑ์ของภาคนครหลวง 2 ช่วงปี คือ พ.ศ. 2537 – 2540 และ ช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 พบว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคนครหลวงมีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยตลอดช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2543 สาขาที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงสุดมาจากภาคอุตสาหกรรม การค้าส่งและค้าปลีกและการบริการ ตามลำดับ ภาพรวมการผลิตช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 มีการขยายตัวลดลงเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2537 – 2540 คือมีการขยายตัวเพียงร้อยละ 0.08 อันเป็นผลจากการหดตัวของภาคเกษตรและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะสาขาการก่อสร้าง การค้าส่งและค้าปลีก และการธนาคาร

การผลิตภาคเกษตร สาขาเกษตรกรรมแม้จะไม่ได้มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงมากนัก แต่ก็มีมูลค่าเพิ่มขึ้นตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 –2543 (ตารางที่ 3.7) โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นคือ 2.17, 2.21 และ 2.56 โดยจังหวัดปริมณฑล เช่น จังหวัดนครปฐม นนทบุรี และสมุทรสาคร ยังมีพื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัวอยู่ แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2540 -2543 ขยายตัวร้อยละ 5.2 ซึ่งเป็นการขยายตัวที่ลดลงเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2537 - 2540 ที่มีการขยายตัวร้อยละ 8.7 สาเหตุมาจากการชะลอตัวของหมวดพืชและปศุสัตว์ ที่มีการขยายตัวร้อยละ 3.6 และ 5.2 ตามลำดับ

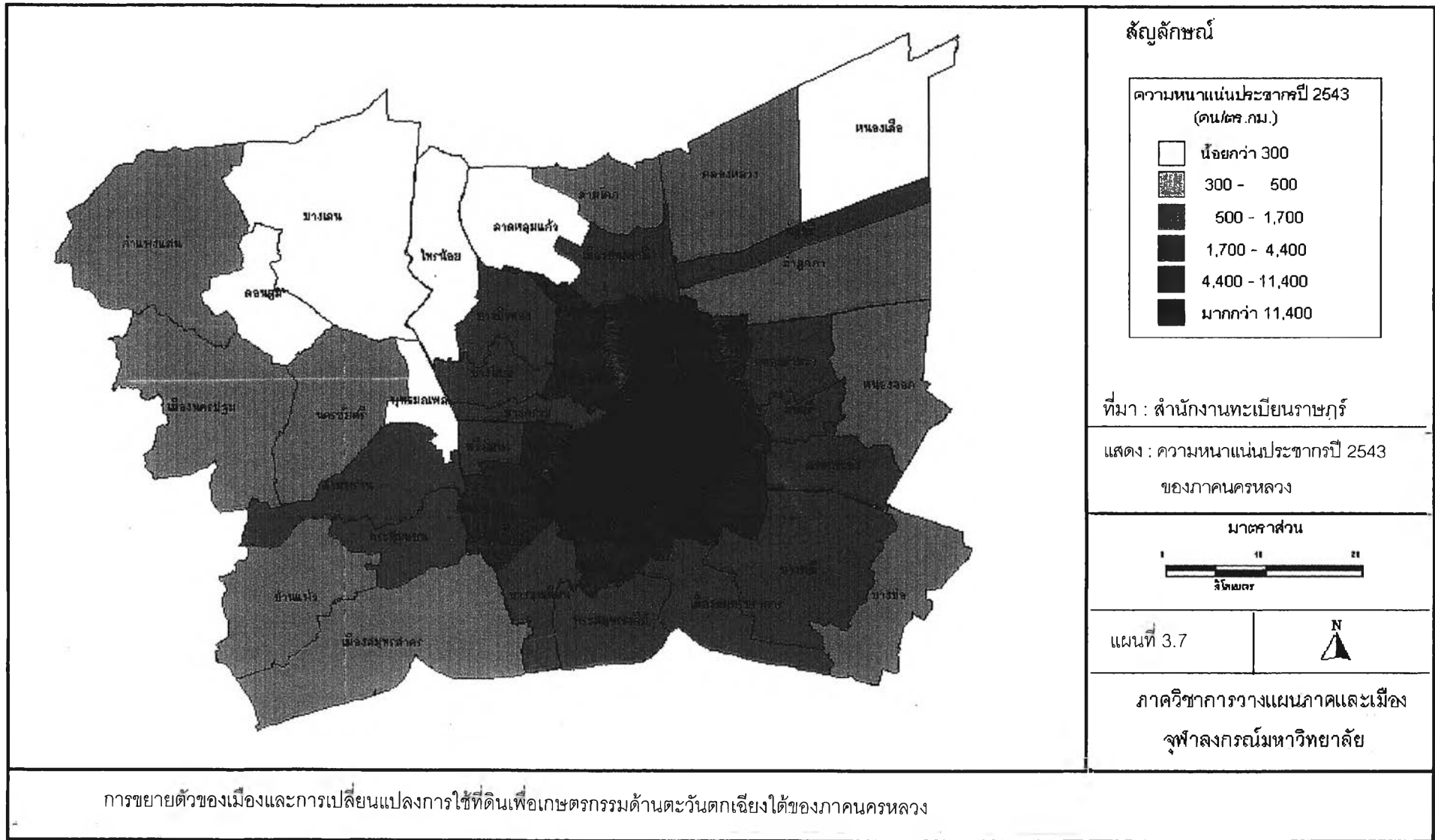
การผลิตนอกภาคเกษตร สาขาอุตสาหกรรมยังคงเป็นสาขาหลักที่มีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์ของภาคนครหลวงเพิ่มขึ้นตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 - 2543 คือจากร้อยละ 35.11 , 35.02 และ 38.96 ตามลำดับ แต่การขยายตัวเป็นไปในลักษณะที่ลดลง คือจากร้อยละ 0.03 ในช่วงปี พ.ศ. 2540 -2543 และ 8.01 ในช่วงปี พ.ศ. 2537 - 2540 เนื่องมาจากสาขาอุตสาหกรรมซึ่งเป็นสาขาหลักของภาคนครหลวง รวมทั้งสาขาการก่อสร้าง สาขาค้าส่งและค้าปลีก ขยายตัวชะลอตัวลงจากช่วงปี พ.ศ. 2537 -2540 ร้อยละ -17.75 , 1.12 และ -18.78 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.5 แสดงพื้นที่ จำนวน ความหนาแน่นและการเปลี่ยนแปลงประชากรของภาคนครหลวง ปี 2533 และ 2543

จังหวัด	พื้นที่ ตร.กม.	จำนวนประชากร						การเปลี่ยนแปลง จำนวนประชากร	อัตราการเพิ่ม ต่อปี
		พ.ศ. 2533			พ.ศ. 2543				
		จำนวน	ร้อยละต่อภาค	ความหนาแน่น	จำนวน	ร้อยละต่อภาค	ความหนาแน่น		
กรุงเทพมหานคร	1,568.74	5,546,937	65.43	3,610	5,680,380	60.42	3,621	133,443	0.0 03
สมุทรปราการ	1,004.09	854,883	9.87	851	995,838	10.59	992	140,955	1.6 64
นนทบุรี	622.30	668,760	7.72	1,075	859,607	9.14	1,381	190,847	2.8 85
ปทุมธานี	1,525.86	452,693	5.23	297	654,701	6.96	429	202,008	4.4 46
นครปฐม	2,168.33	657,182	7.59	303	781,138	8.30	360	123,956	1.8 88
สมุทรสาคร	872.35	358,155	4.13	411	428,814	4.56	492	70,659	1.9 97
ภาคนครหลวง	7,761.66	8,538,610	100.00	1,115	9,400,478	100.00	1,211	861,868	0.86

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง

ในปี พ.ศ. 2543 จังหวัดในภาคนครหลวงที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงสุด (ตารางที่ 3.6) คือกรุงเทพมหานคร 1,790,098 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 75.55 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาค รองลงมา คือ สมุทรปราการ ร้อยละ 8.77 ปทุมธานี ร้อยละ 5 สมุทรสาคร ร้อยละ 4.04 นนทบุรี ร้อยละ 3.32 และนครปฐม ร้อยละ 2.95 ตามลำดับ ระบบเศรษฐกิจของภาคนครหลวง เป็นรูปแบบ เศรษฐกิจผสมระหว่าง 3 สาขาหลัก คือ อุตสาหกรรม เกษตร และการค้าและบริการ ทุกจังหวัดของ ภาคนครหลวง ต่างพึ่งพภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะจังหวัดปทุมธานีและสมุทรปราการ ที่มีสัดส่วน ผลิตภัณฑ์มวลรวมในสาขาอุตสาหกรรมมากกว่าร้อยละ 50 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด การขยายตัว ของภาคอุตสาหกรรม จะเห็นได้จากจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2537 (ตารางที่ 3.8) กรุงเทพมหานคร มีสัดส่วนโรงงานอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 64.68 และในปี พ.ศ.2544 ร้อยละ 54.59 แสดงให้เห็นว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของโรงงาน อุตสาหกรรมของประเทศอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนจังหวัดอื่น ๆ มีอัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะจังหวัด นนทบุรี ที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือร้อยละ 13.09 ต่อปี รองลงมาได้แก่ ปทุมธานี ร้อยละ 9.70 ต่อปี และสมุทรสาคร ร้อยละ 8.01 ต่อปี ขณะที่สาขาเกษตรและการค้าและบริการเป็น สาขาที่สำคัญรองลงไป

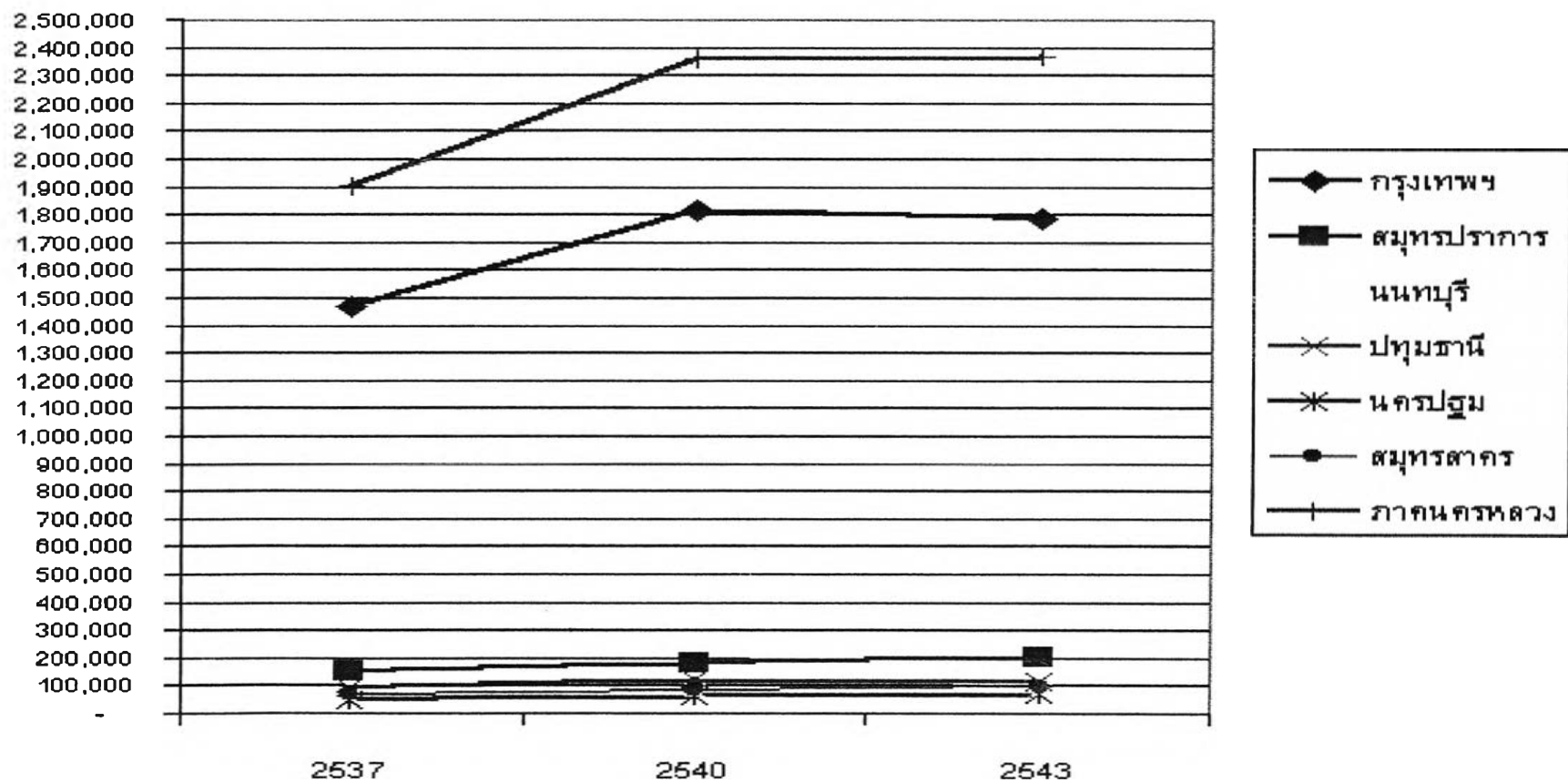
ตารางที่ 3.6 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคนครหลวง ปี พ.ศ. 2537 , 2540 และ 2543

จังหวัด	2537		2540		2543		อัตราการเติบโต	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	2537-2540	2540-2543
กรุงเทพมหานคร	1,470,592	77.21	1,813,104	76.71	1,790,098	75.55	7.76	-0.42
สมุทรปราการ	153,140	8.04	187,271	7.92	207,919	8.77	7.42	3.67
นนทบุรี	55,561	2.92	84,713	3.58	78,690	3.32	17.48	-2.37
ปทุมธานี	98,010	5.14	121,710	5.14	118,489	5.00	8.06	-0.03
นครปฐม	53,641	2.81	65,874	2.79	69,866	2.95	7.6	2.02
สมุทรสาคร	73,715	3.87	90,657	3.83	104,360	4.04	7.66	5.04
ภาคนครหลวง	1,904,660	100.00	2,363,330	100.00	2,369,422	100.00	8.02	0.08

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

แผนภูมิที่ 3.3 ผลผลิตไก่เนื้อรวมภาคนครหลวง

ตารางที่ 3.7 ผลิตภัณฑ์มวลรวมและอัตราการเติบโตของภาคหลวง พ.ศ. 2537, 2540 และ 2543

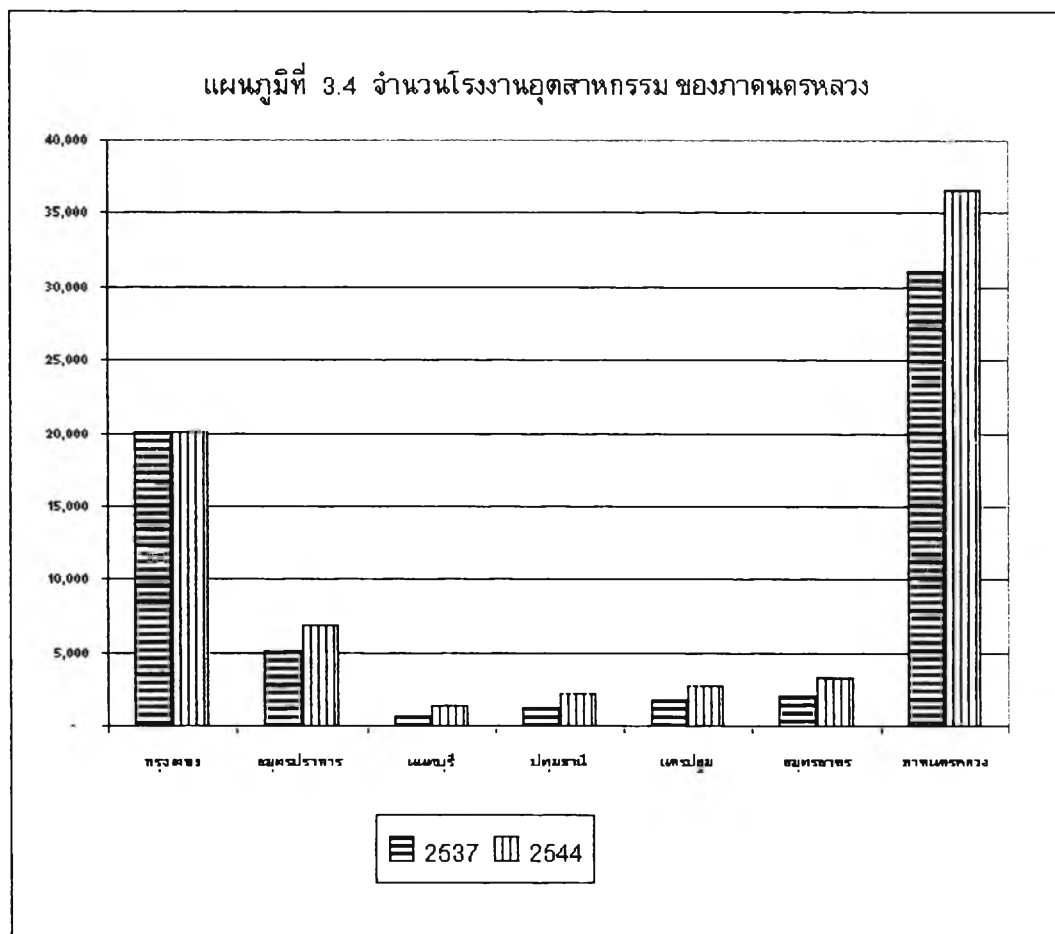
สาขาการผลิต	2537	2540	2543	อัตราการเติบโต	
				2537-2540	2540-2543
เกษตรกรรม	41,466	52,355	60,667	8.75	5.29
กสิกรรม	7,810	9,154	8,169	5.73	-3.58
ปศุสัตว์	2,517	2,886	2,428	4.88	-5.28
ประมง	8,799	13,936	17,975	19.46	9.66
ป่าไม้	-	-	-	-	-
บริการทางการเกษตร	260	263	248	0.38	-1.90
การแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย	22,079	26,116	31,847	6.09	7.31
เหมืองแร่และย่อยหิน	564	944	887	22.46	-2.01
อุตสาหกรรม	666,850	827,659	923,285	7.91	3.58
การก่อสร้าง	130,417	133,628	62,457	0.82	-17.75
การไฟฟ้าและการประปา	41,354	53,348	59,126	9.67	3.61
การคมนาคมและการขนส่ง	183,134	242,195	272,733	10.75	4.20
การค้าส่งและค้าปลีก	323,283	405,902	419,613	8.51	1.12
การธนาคาร ประกันภัยและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ที่อยู่อาศัย	204,344	216,202	94,389	1.93	-18.78
ที่อยู่อาศัย	27,926	42,729	45,118	17.67	1.86
การบริหารราชการและการป้องกันประเทศ	37,114	52,608	61,433	13.91	5.59
บริการ	248,209	335,761	369,714	11.75	3.37
มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ภาค	1,904,660	2,363,330	2,369,422	8.02	0.08

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 3.8 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ของภาคนครหลวง พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2544

จังหวัด	พ.ศ. 2537		พ.ศ. 2544		การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2537 - 2544	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปี
กรุงเทพมหานคร	20,102	64.7	20,066	55.0	-36	-0.02
สมุทรปราการ	5,062	16.3	6,903	18.9	1,841	5.19
นนทบุรี	731	2.4	1,401	3.84	670	13.09
ปทุมธานี	1,272	4.1	2,136	5.85	864	9.70
นครปฐม	1,792	5.8	2,703	7.40	911	7.26
สมุทรสาคร	2,118	6.8	3,307	9.06	1,189	8.01
ภาคนครหลวง	31,077	100.0	36,516	100.0	5,439	2.50

ที่มา : กรมโรงงานอุตสาหกรรม

3.5.8 การตั้งถิ่นฐานของภาคนครหลวง

จากการที่กรุงเทพมหานคร มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านประชากรที่มีอัตราการเพิ่มมากกว่า 3% ต่อปี อันเนื่องมาจากการอพยพ 1.9% ต่อปี และจากการเกิดประมาณ 1.1% ต่อปี²⁴ ส่งผลให้มีการขยายตัวของพื้นที่เมืองสู่จังหวัดปริมณฑลโดยรอบ (Conurbation) ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ระเบียบ (Sprawling Growth)

การตั้งถิ่นฐานเริ่มจากฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ทางตอนใต้สู่บริเวณตอนเหนือ แต่เดิมมักจะตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน ที่มีชุมชนต่างๆ ตั้งแต่ปากอ่าวไทยมาจนถึงจังหวัดปทุมธานี ตั้งเรียงรายตลอดแม่น้ำประมาณ 30 ชุมชน ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ ชุมชนบางปู ชุมชนพระประแดง ชุมชนบางกรวย ชุมชนบางใหญ่ ชุมชนปากเกร็ด ชุมชนบางบัวทองและชุมชนบางหลวง เป็นต้น ส่วนชุมชนริมแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ ชุมชนกระทุ่มแบน ชุมชนอ้อมใหญ่ ชุมชนสามพราน ชุมชนนครชัยศรี และชุมชนบางเลน เป็นต้น ซึ่งบางชุมชนเป็นชุมชนใหญ่ที่เคยเจริญมากในอดีต สมัยที่ยังใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก แต่ปัจจุบันมีชุมชนหลายแห่งลดความสำคัญลง เนื่องจากมีการสร้างถนนเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชุมชนตามริมถนนมีความสะดวกในการเข้าถึงและมีความสำคัญมากกว่า เพราะถนนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการกระจายตัวของ การตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีเขตต่อเนื่องกับกรุงเทพมหานคร ที่มีเส้นทางคมนาคมตัดผ่าน มีความสะดวกในการเข้าถึง ประกอบกับราคาที่ดินในเขตชั้นในและชั้นกลางและชั้นนอกบางส่วนของกรุงเทพมหานคร มีราคาที่ดินสูงทำให้กิจกรรมต่างๆ ต้องขยายขยายออกนอกเมือง โดยเฉพาะสองข้างทางถนนสายหลัก ที่เห็นได้ชัดคือ ทางทิศเหนือจะขยายตัวไปตามถนนพหลโยธิน บริเวณอำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอเมืองนนทบุรีและปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ทางทิศตะวันออก ตามถนนสุขุมวิท บริเวณอำเภอเมืองสมุทรปราการ พระประแดง และพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทางทิศตะวันตกตามถนนเพชรเกษม บริเวณอำเภอเมืองนครปฐมและอำเภอกะทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้เป็นที่ตั้งของแหล่งงานมากมาย ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานโดยรอบแหล่งงาน ทั้งนี้อาจเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ในอนาคตพื้นที่รอบนอกของกรุงเทพมหานครจะยังคงเป็นฐานรองรับการขยายตัวของประชากร

3.5.9 การใช้ที่ดินของภาคนครหลวง

จากความเป็นศูนย์กลางทางการบริหารการปกครอง เศรษฐกิจและการจ้างงานที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ทำให้กรุงเทพมหานครมีการขยายตัวของพื้นที่การพัฒนาเมืองหรือการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี ที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2505-2509) ได้มีผลต่อการกระตุ้นให้เกิดการอพยพประชากรและแรงงานจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานครและการลงทุนพัฒนาที่ดินของกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวของพื้นที่เมือง โดยใน พ.ศ. 2524 รัศมีการพัฒนาเมืองมีระยะประมาณ 15 กิโลเมตร เมื่อวัดจากศูนย์กลางเมืองในเขตชั้นใน ต่อมาใน พ.ศ. 2534 รัศมีการพัฒนาเมืองเพิ่มเป็น

²⁴ คาร์บิลท์ สุรัสวดี. การศึกษาและการวิจัยเพื่อชี้แนะและกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาเมือง "กรุงเทพมหานครและปริมณฑล" กับการแก้ปัญหาจราจร. หน้า 2-1

30 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานครเป็นบริเวณกว้าง คือ จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาครและนครปฐม

การขยายตัวของพื้นที่เมืองจะขยายไปตามแนวถนนสายหลักและครอบคลุมในส่วนของพื้นที่ชุมชนเมืองในจังหวัดปริมณฑล ได้แก่

- ทิศเหนือ เขตอำเภอบางกรวยและอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด และอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี
- ทิศใต้เขตอำเภอเมือง อำเภอพระประแดง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
- ทิศตะวันออกเขตอำเภอเมืองและอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ทิศตะวันตกเขตอำเภอสามพรานและอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
- ทิศตะวันออกเฉียงใต้เขตอำเภอบางพลีและบางส่วนของอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
- ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
- ทิศตะวันตกเฉียงใต้เขตอำเภอเมืองและอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

โดยสภาพทั่วไปของการขยายตัวจะมี 2 ลักษณะ คือ การขยายตัวในแนวสูงและการขยายตัวในแนวราบ สำหรับการขยายตัวในแนวสูงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้างอาคารสำหรับกิจกรรมต่างๆ ทั้งอาคารพักอาศัย สำนักงานธุรกิจและห้างสรรพสินค้า ส่วนการขยายตัวในแนวราบเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในรูปของหมู่บ้านจัดสรร

การใช้ที่ดินสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร และเนื้อที่นอกการเกษตร เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร หมายถึง ที่นา พืชไร่ ที่ไม้ผลและไม่ยืนต้น ที่สวนผักและไม้ดอก ที่ทุ่งหญ้าและเลี้ยงสัตว์ ส่วนเนื้อที่นอกการเกษตร หมายถึงพื้นที่พักอาศัย พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่พาณิชยกรรม เป็นต้น

จากตารางการใช้ประโยชน์ที่ดินรายจังหวัดของภาคนครหลวง เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรของทุกจังหวัดมีอัตราที่ลดลง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ปทุมธานี และสมุทรสาคร ขณะที่เนื้อที่นอกการเกษตรของทุกจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ปทุมธานี นครปฐมและสมุทรสาคร ส่วนสมุทรปราการและนนทบุรี มีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงโดยรวมแล้วภาคนครหลวงมีการเปลี่ยนแปลงของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรที่ลดลง ขณะที่เนื้อที่นอกการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง

ตารางที่ 3.9 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ของภาคนครหลวง ปี พ.ศ. 2532 2536 และ 2541

จังหวัด	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร			การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปี(%)		เนื้อที่นอกการเกษตร			การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปี(%)	
		2532	2536	2541	2532-2536	2536-2541	2532	2536	2541	2532-2536	2536-2541
กรุงเทพมหานคร	978,263	316,840	242,721	143,904	-5.84	-8.14	661,423	735,542	833,265	2.8	2.65
สมุทรปราการ	627,558	228,017	197,342	230,483	-3.36	3.35	399,541	430,216	395,218	1.91	-1.62
นนทบุรี	388,939	200,464	162,345	189,167	-4.75	3.3	188,475	226,594	199,772	5.05	-2.37
ปทุมธานี	953,660	704,026	631,495	536,937	-2.57	-2.99	249,634	322,165	416,723	7.26	5.87
นครปฐม	1,355,204	906,226	809,455	751,078	-2.67	-1.44	448,978	545,749	604,126	5.39	2.13
สมุทรสาคร	545,217	217,857	221,710	133,341	0.44	-7.97	327,360	323,507	401,275	-0.29	4.8
ภาคนครหลวง	4,848,841	2,573,430	2,265,068	1,984,910	-2.99	-2.47	2,275,411	2,583,773	2,850,379	3.38	2.06

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

3.6 สภาพทั่วไปด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

3.6.1 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดชายทะเล ตั้งอยู่ปากแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่ง เดิมสมุทรสาครชื่อ “บ้านท่าจีน” เป็นชุมชนใหญ่อยู่บริเวณปากอ่าวไทย มีทำเลที่เหมาะสมในการประมงและการพาณิชย์ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีบรรดาเรือของพ่อค้าชาวจีนและแขกมะละกามาค้าขายที่บ้านท่าจีนเป็นจำนวนมาก มีการขนถ่ายซื้อขายสินค้าจนเป็นที่รู้จักกันทั่ว ซึ่งเป็นที่มาของชื่อเมืองท่าจีน ตามประวัติศาสตร์สมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2099 ได้โปรดให้ยก “บ้านท่าจีน” ขึ้นเป็น “เมืองสาครบุรี” เพื่อใช้เป็นหัวเมืองสำหรับเรียกกระตมพลเวลาเกิดศึกสงครามและเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันข้าศึกทางทะเล ต่อมาในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อเมืองสาครบุรีเป็น “เมืองสมุทรสาคร” ในปี พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้ทางราชการเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “จังหวัด” ทั่วทุกแห่ง เมืองสมุทรสาครเปลี่ยนชื่อเป็น “จังหวัดสมุทรสาคร” โดยมีอำเภอขึ้นอยู่ในการปกครองรวม 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว แต่ประชาชนนิยมเรียกจังหวัดสมุทรสาครว่า “มหาชัย” ตามชื่อคลองมหาชัย ซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้นในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาตัวเมืองเจริญเติบโตขึ้น ณริมฝั่งซ้ายของคลองมหาชัย ชื่อมหาชัยจึงเป็นอีกชื่อหนึ่งที่คนทั่วไปเรียกจังหวัดสมุทรสาคร

เขตหนองแขมตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 เหตุที่ชื่อว่าหนองแขมเพราะแต่ก่อนท้องที่นี้เป็นหนองน้ำกว้างใหญ่ มีต้นแขมขึ้นทั่วไป ผู้คนในท้องที่จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า “หนองแขม” แต่เดิมที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่ 5 บริเวณปากคลองมหาครริมคลองภาษีเจริญ แต่เมื่อการสัญจรทางน้ำลดความสำคัญลง ขณะที่การคมนาคมทางถนนเจริญมากขึ้น จึงได้ย้ายที่ทำการเขตหนองแขม มาที่หมู่ 7 ริมถนนเพชรเกษม แขวงหนองค้างพลู ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งในปัจจุบัน

เขตบางขุนเทียน ได้ก่อตั้งมาเป็นเวลานานประมาณ 100 กว่าปีเศษ ในปี พ.ศ. 2410 ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ปากคลองหวักระบือ แขวงท่าข้าม ต่อมาในปี พ.ศ. 2437 ได้ย้ายมาอยู่ที่บริเวณสามแยกบางขุนเทียน และในปี พ.ศ. 2452 บริษัทท่าจีนได้มาสร้างทางรถไฟจากจังหวัด ธนบุรีถึงจังหวัดสมุทรสาคร ทำให้การเดินทางของประชาชนเป็นไปอย่างสะดวกมากขึ้นในปัจจุบัน เขตบางขุนเทียนมีที่ทำการตั้งอยู่ที่ริมถนนสายธนบุรี-ปากท่อ หมู่ 6 แขวงแสมดำ

เขตบางบอน สำนักเขตบางบอนแยกออกจากสำนักงานเขตบางขุนเทียน ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2540 อันเป็นไปตามนโยบายของผู้บริหารกรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน ที่ต้องการจัดขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรของแต่ละเขตให้มีความเหมาะสมเพื่อประโยชน์แก่การปกครองและการให้บริการของรัฐเป็นไปด้วยความสามารถ สำนักงานเขตบางบอนเปิดให้บริการแก่ประชาชนอย่างเป็นทางการเมื่อ 6 มีนาคม 2541

3.6.2 ที่ตั้งและเขตการปกครอง

เขตหนองแขม เขตบางขุนเทียนและเขตบางบอน เป็นเขตชั้นนอกตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเขตชั้นนอกนี้จัดเป็นเขตต่อชนบทของกรุงเทพมหานคร เขตชั้นนอกของกรุงเทพฯ มี 6 เขต คือ เขตหนองจอก เขตมีนบุรี เขตลาดกระบัง ในฝั่งพระนคร และเขตบางขุนเทียน เขตหนองแขมและเขตตลิ่งชัน ในฝั่งธนบุรี เขตหนองแขมและเขตบางขุนเทียน เป็นเขตที่มีประชากรอาศัยอยู่เบาบาง พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการเกษตร แต่ในปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมถูกบุกกรุกด้วยที่อยู่อาศัย

จังหวัดสมุทรสาครซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับเขตหนองแขม เขตบางขุนเทียนและเขตบางบอน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (สายธนบุรี-ปากท่อ) ประมาณ 30 กิโลเมตร

มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดนครปฐม, เขตทวีวัฒนาและเขตบางแค กรุงเทพมหานคร

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ่าวไทย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ กรุงเทพมหานคร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี

ตารางที่ 3.10 เขตการปกครอง

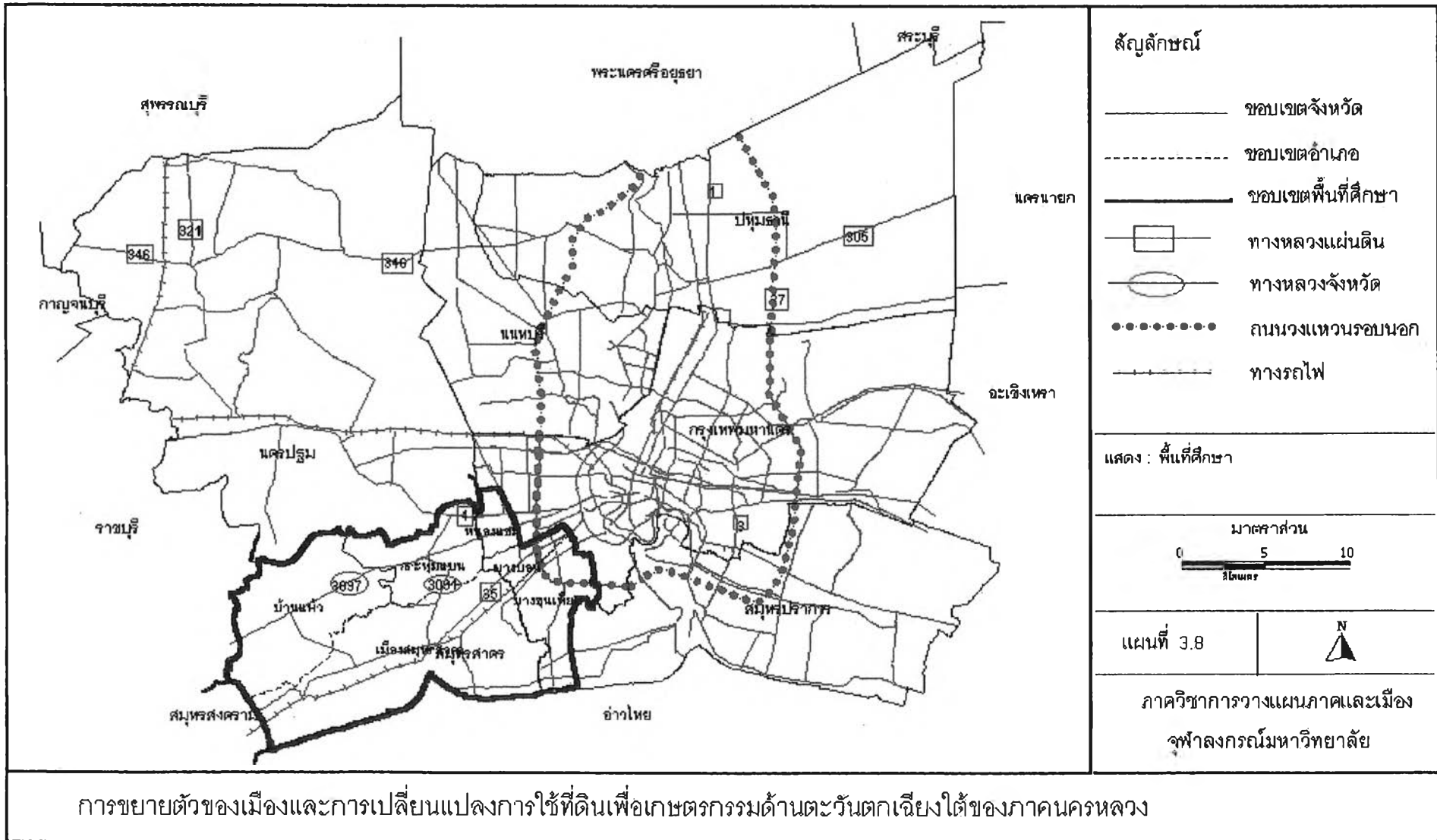
เขต/อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	แขวง/ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.
เขตหนองแขม	35.825	2	33	-	-
เขตบางขุนเทียน	120.687	2	19	-	-
เขตบางบอน	34.745	1		-	-
อ.เมืองสมุทรสาคร	492.040	18	115	2	15
อ.กระทุ่มแบน	135.276	10	76	2	8
อ.บ้านแพ้ว	245.031	12	97	3	8
จ.สมุทรสาคร	872.347	40	288	7	31
รวมพื้นที่ศึกษา	1063.604	85	384	7	31

หมายเหตุ ข้อมูลการปกครองปี พ.ศ. 2543

เขตหนองแขม แบ่งการปกครองออกเป็น 2 แขวง ได้แก่ แขวงหนองแขมและแขวงหนองค้างพลู

เขตบางขุนเทียน แบ่งการปกครองออกเป็น 2 แขวง ได้แก่ แขวงแสมดำและแขวงท่าข้าม
เขตบางบอน ได้แยกออกจากเขตบางขุนเทียน เมื่อปี พ.ศ. 2541 มี 1 แขวง คือแขวงบางบอน

3.6.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มและป่าชายเลน (บริเวณทางตอนใต้ของจังหวัดสมุทรสาคร มีพื้นที่ประมาณ 16,000 ไร่ ปัจจุบันมีความอุดมสมบูรณ์อยู่บ้างเล็กน้อย เพราะบางส่วนได้ถูกทำลายลง โดยใช้พื้นที่ทำนาเกลือ นากุ้งและเลี้ยงปลาน้ำกร่อย) มีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 46 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร 41 กิโลเมตร และเขตบางขุนเทียน 5 กิโลเมตร

บริเวณตอนกลางของจังหวัดสมุทรสาครเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ไหลผ่านกลางจังหวัดโดยตลอดประมาณ 70 กิโลเมตร พื้นที่โดยเฉลี่ยสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1 – 2 เมตร และยังมีคลองต่างๆ มากมายเป็นโครงข่ายอยู่ทั่วทั้งจังหวัด มีทั้งคลองที่ขุดขึ้นและคลองตามธรรมชาติ รวมทั้งสิ้น 170 สาย คลองเหล่านี้ช่วยในการระบายน้ำและยังใช้ในการเกษตรและการคมนาคม คลองที่สำคัญที่เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ คลองภาษีเจริญ คลองมหาชัย และคลองพิทยาลงกรณ์ ส่วนคลองที่เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ คลองดำเนินสะดวกและคลองสุนัขหอน คลองต่างๆ เหล่านี้ทำให้พื้นที่ตอนกลางและตอนบนของจังหวัดสมุทรสาคร เป็นเขตชลประทานที่เหมาะสมต่อการทำสวนผลไม้และการ ทำนา โดยเฉพาะที่อำเภอบ้านแพ้วและอำเภอกะทู้มแบน

เขตหนองแขม เขตบางขุนเทียน และเขตบางบอน เป็นที่ราบลุ่ม เศรษฐกิจดั้งเดิมขึ้นอยู่กับ การเกษตร ปัจจุบันสภาพพื้นที่และการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปเป็นเขตชุมชนเมือง ซึ่งขยายตัวจากเขตชั้นใน คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพมากขึ้น พื้นที่เกษตรถูกเปลี่ยนไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม อาคารพาณิชย์และที่อยู่อาศัย มีคลองสายสำคัญ คือ คลองภาษีเจริญ (อยู่ในเขตหนองแขม) คลองสนามชัย คลองหวักระบือและคลองพิทยาลงกรณ์ (อยู่ในเขตบางขุนเทียน) คลองบางบอน (อยู่ในเขตบางบอน) ปัจจุบันยังมีการสัญจรของประชาชนริมน้ำและนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาชมวิถีชีวิตริมน้ำของคนไทย

3.6.4 ภูมิอากาศ

มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น อากาศจะร้อนอบอ้าวในฤดูร้อนและฤดูฝน คือช่วงเดือน มีนาคม – พฤศจิกายน มีอุณหภูมิตั้งแต่ 20 – 25 องศาเซลเซียส ซึ่งบริเวณที่ติดกับทะเลในฤดูร้อน อากาศจะไม่ร้อนจัด เพราะได้รับอิทธิพลจากลมทะเล ฤดูฝนจะมีฝนตกหนักในช่วงเดือน กันยายน – ตุลาคม เนื่องจากอิทธิพลของความกดอากาศต่ำ ที่ทำให้เกิดพายุโซนร้อนและพายุไต้ฝุ่น ในทะเลจีนใต้ บริเวณชายฝั่งจะได้รับผลกระทบมาก

3.6.5 ทรัพยากรธรรมชาติ

3.6.5.1 ทรัพยากรดิน

ดินบริเวณจังหวัดสมุทรสาคร เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนที่มากับน้ำ ทั้งน้ำกร่อยและน้ำทะเล ลักษณะเนื้อดินโดยทั่วไปเป็นดินเนื้อละเอียด การระบายน้ำของดินเร็วถึง เลวมาก ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติของดินปานกลางจนถึงสูง โดยจะอธิบายลักษณะและ สมรรถนะของดินในแต่ละบริเวณของจังหวัดสมุทรสาคร ได้ดังนี้

ดินบริเวณชายฝั่งทะเล เป็นดินที่เกิดใหม่จากตะกอนน้ำทะเล ปัจจุบันน้ำทะเลไม่ท่วมแต่มีการขังน้ำทะเลไว้ใช้ในพื้นที่ โดยการสูบน้ำเข้าไปใช้ในกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและทำนาเกลือ เนื้อดินเป็นดินเหนียว ปริมาณเกลือในดินสูง ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลางถึงสูง

ดินถัดจากบริเวณชายฝั่งทะเล เป็นดินใหม่จากตะกอนน้ำทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกน้ำทะเลท่วมอยู่เป็นประจำ บางบริเวณมีการยกร่องปลูกมะพร้าวและบางบริเวณใช้ทำบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เนื้อดินเป็นดินเหนียว การระบายน้ำของดินเร็วมาก ปริมาณเกลือในดินสูง ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลางถึงสูง

ดินบริเวณที่สาม ถัดจากบริเวณที่ลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง เป็นดินค่อนข้างใหม่จากตะกอนน้ำทะเลและน้ำกร่อยรวมกัน ความเค็มของดินยังมีอยู่แต่ไม่สูง การใช้ประโยชน์มีทั้งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและยกร่องปลูกพืช เนื้อดินเป็นดินเหนียว การระบายน้ำของดินเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลางถึงสูง

ดินบริเวณที่ถัดจากบริเวณที่สามเข้ามา เป็นดินที่เกิดจากตะกอนน้ำกร่อย มีการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรอย่างกว้างขวาง ใช้ทำนาข้าวและยกร่องทำสวนผลไม้และปลูกผัก เนื้อดินเป็นดินเหนียว การระบายน้ำของดินเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลางถึงสูง²⁵

โดยรวมแล้วดินมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ เนื้อดินเป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์และอินทรีย์วัตถุสูง การระบายน้ำเร็ว น้ำใต้ดินอยู่ตื้น บางแห่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของน้ำขึ้นน้ำลง มีปัญหาเรื่องน้ำท่วมและน้ำเค็ม

ส่วนดินในเขตหนองแวม เขตบางขุนเทียน และเขตบางบอน เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนน้ำทะเล น้ำกร่อยและน้ำจืดพัดพามาทับถม ซึ่งสามารถแบ่งดินได้เป็น 4 ชนิด คือ 1) ดินที่มีลักษณะราบเรียบ มีความสามารถในการอุ้มน้ำสูง มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูงเหมาะสำหรับการปลูกข้าว 2) ดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางเหมาะสำหรับการปลูกผักและผลไม้ 3) ดินที่เกิดจากน้ำทะเลพัดพามาทับถม เหมาะแก่การปลูกข้าว บางแห่งยกร่องปลูกมะพร้าวและผัก 4) ดินเค็ม เกิดจากอิทธิพลของน้ำทะเลพัดพามาทับถมและมีน้ำท่วมขังเป็นครั้งคราว มีการเลี้ยงสัตว์น้ำและทำนาเกลือ

สรุปแล้วดินทางตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง พื้นที่ตอนบนและตอนกลางเหมาะแก่การทำเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ปลูกผัก ผลไม้ ส่วนทางตอนใต้ซึ่งติดกับทะเลดินไม่เหมาะแก่การปลูกพืช แต่เหมาะต่อการเลี้ยงสัตว์น้ำและทำนาเกลือ

3.6.5.2 ทรัพยากรป่าไม้

ป่าในพื้นที่ศึกษาเป็นป่าชายเลน อยู่ในจังหวัดสมุทรสาครและเขตบางขุนเทียน จังหวัดสมุทรสาคร มีพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 2 ป่า ได้แก่ ป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันออกและป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันตก อยู่ในท้องที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร ไม้ที่ขึ้นอยู่ทั่วไป ได้แก่ ไม้โกงกาง แสม ตะบูนดำ ตะบูนขาว เป็นต้น พื้นที่ป่าบริเวณชายฝั่งทะเลถูกกระแสน้ำกัดเซาะอย่างรุนแรงทำให้สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นทะเล ปัจจุบันมีแนวเขตป่า ดังนี้

²⁵ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน , แผนการใช้ที่ดินจังหวัดสมุทรสาคร หน้า 6.

- 1) ป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันออก อยู่ในท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก ตำบลโคกขาม ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร เดิมมีเนื้อที่ 7,343 ไร่ มีแนวเขตตั้งแต่ปากอ่าวมหาชัยฝั่งซ้าย ตำบลบางหญ้าแพรกถึงคลองเสาธง ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร ซึ่งเป็นแนวเขตติดต่อกับเขตบางขุนเทียน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 1194 กำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2529 แต่ในปัจจุบันไม่มีป่าชายเลนเหลืออยู่เลย
- 2) ป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันตก อยู่ในท้องที่ตำบลนาโคก ตำบลกาหลง ตำบลบางไทร ตำบลบ้านบ่อ ตำบลบางกระเจ้าและตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมืองสมุทรสาคร เดิมมีเนื้อที่ 8,865 ไร่ มีแนวเขตตั้งแต่คลองพรมแดน ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดสมุทรสงคราม ไปตามชายฝั่งทะเลถึงคลองบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร ปัจจุบันมีป่าชายเลนเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย เช่น บริเวณปากแม่น้ำท่าจีน มีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ประมาณ 800 ไร่ นอกจากนี้พื้นที่ป่าชายเลนหลายแห่งถูกรากหญ้ารุกรานเข้าทำการเกษตรและต้องการถือครองกรรมสิทธิ์ โดยขณะนี้การรุกรานดังกล่าวมีพื้นที่รวมประมาณ 1,000 ไร่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 1202 กำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2530²⁶

ในปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนมีพื้นที่เหลือเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการขยายตัวของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งและถูกคลื่นลมพัดเข้าหาฝั่งอย่างรุนแรงเป็นประจำ โดยเฉพาะในฤดูมรสุม ส่งผลให้ป่าชายเลนมีอัตราการลดลงอย่างรวดเร็ว เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน ได้มีการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ป่าชายเลนไว้ดังนี้

เขตอนุรักษ์ ห้ามมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ นอกจากจะปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ มีพื้นที่ประมาณ 6,912 ไร่

เขตเศรษฐกิจ ก เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์เฉพาะกิจด้านป่าไม้ มีพื้นที่ประมาณ 681 ไร่

เขตเศรษฐกิจ ข เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาด้านอื่นๆ แต่ต้องคำนึงถึงผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ประมาณ 168,925 ไร่²⁷

ส่วนป่าชายเลนบางขุนเทียน อยู่ในหมู่ที่ 9,10 แขวงท่าข้าม เป็นป่าเพียงแห่งเดียวของกรุงเทพมหานคร ที่มีอาณาเขตติดกับทะเล มีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง ชายฝั่งทะเลมีความลาดชันน้อย กระจายตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลและตามริมคลองต่างๆ เช่น คลองพิทยาลงกรณ์ คลองโล่ง คลองขุนราชพินิจและคลองสนามชัย ในอดีตบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่หนาแน่นไปด้วยต้นแสมและต้นโกงกาง แต่ในปัจจุบันมี

²⁶ เอกสารบรรยายสรุปจังหวัดสมุทรสาคร

²⁷ กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน . แผนการใช้ที่ดินจังหวัดสมุทรสาคร หน้า 10

พื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง ประมาณ 300 ไร่ สาเหตุสำคัญมาจากการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่เกิดจากคลื่นลมรวมทั้งการทำนาุ้ง

3.6.6 การคมนาคม

การเดินทางและติดต่อระหว่างพื้นที่ศึกษากับจังหวัดข้างเคียงทำได้สะดวก สามารถใช้เส้นทางทั้งทางบก ทางน้ำและทางรถไฟ ดังนี้

3.6.6.1 ทางบก

ประกอบด้วยถนนสายหลัก 5 สาย ที่เชื่อมโยงพื้นที่ศึกษากับพื้นที่ข้างเคียง ทำให้การเดินทางจากที่พักอาศัยไปแหล่งงาน (ในเมือง) รวมถึงการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากชานเมืองสู่เขตเมืองเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่เมืองรวดเร็วมากขึ้น

1. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) เริ่มต้นบริเวณจุดต่อกับวงเวียนใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นถนนสายหลักที่มุ่งสู่ภาคใต้ โดยไปบรรจบกับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (พระรามที่ 2) ที่ตำบลปากท่อ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดยผ่านเขตหนองแขมและตำบลอ้อมน้อย อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร
2. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระรามที่ 2) เริ่มต้นจากบริเวณตอนบนของถนนสุขสวัสดิ์ ผ่านเขตบางขุนเทียน จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงครามและไปบรรจบกับถนนเพชรเกษมสู่จังหวัดทางภาคใต้ เขตบางขุนเทียนจึงเป็นเขตผ่านจากใจกลางเมืองกรุงเทพมหานคร ออกไปยังจังหวัดทางภาคตะวันตกและภาคใต้
3. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3091 (ถนนเศรษฐกิจ 1) เริ่มต้นที่ตลาดมหาชัย แยกเข้าที่ว่าการอำเภอกะทู้มแบน ที่กิโลเมตรที่ 14 แล้วไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ที่ตำบลอ้อมน้อย มีระยะทาง 21 กิโลเมตร
4. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3097 เริ่มต้นจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ที่กิโลเมตรที่ 34 ถึงที่ว่าการ อ.บ้านแพ้ว ผ่าน อ.สามพราน ไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ที่ นครปฐม
5. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3242 (ถนนเอกชัย) เริ่มต้นที่ตลาดมหาชัย ไปบรรจบกับถนนเทอดไท เขตบางขุนเทียน มีระยะทางประมาณ 29 กิโลเมตร
6. ถนนบางขุนเทียน เป็นถนนสายหลักที่ใช้เดินทางภายในพื้นที่เขตบางขุนเทียน เป็นถนนเชื่อมต่อกับถนนพระราม 2 ปริมาณการจราจรช่วงต้นถนนซึ่งอยู่ใกล้กับถนนพระราม 2 เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม

ส่วนช่วงปลายถนนจะเป็นนาทุ่ง บ่อเลี้ยงปลาและบ้านพักอาศัย
กระจัดกระจาย

3.6.6.2 ทางน้ำ

จังหวัดสมุทรสาครมีแม่น้ำลำคลองเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่าย แม่น้ำลำคลองมีประโยชน์ในการคมนาคมขนส่งภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด เช่น สมุทรสาครกับสมุทรสงคราม และกรุงเทพมหานคร คลองที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสาครที่ใช้ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงได้ คือ คลองที่ขุดเชื่อมแม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ คลองดำเนินสะดวก คลองสุนัขหอนและ คลองบางยาง ส่วนคลองที่ขุดเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ คลองภาษีเจริญ คลองพิทยาลงกรณ์และคลองมหาชัย คลองต่างๆ ที่ขุดขึ้นมีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือ เพื่อการค้าและ เพื่อการคมนาคม เช่น คลองภาษีเจริญและคลองดำเนินสะดวก เป็นคลองเพื่อการค้า (ขนส่งอ้อยและ น้ำตาล) ส่วนคลองมหาชัยและคลองสุนัขหอน เป็นคลองเพื่อการคมนาคม

ปัจจุบันสมุทรสาครมีแม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่

1. แม่น้ำท่าจีน เป็นแม่น้ำสายหลัก มีต้นน้ำอยู่ที่ปากคลองมะขามเฒ่า อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท ไหลผ่าน จ.สุพรรณบุรี จ.นครปฐม แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่ ท่าฉลอม อ.เมืองสมุทรสาคร มีความยาวประมาณ 325 กิโลเมตร
2. คลองมหาชัย เริ่มจากแม่น้ำท่าจีนที่ ต.มหาชัย อ.เมืองสมุทรสาคร ไหลเข้าคลองด่าน คลองบางหลวง แล้วไหลออกสู่อ่าวไทยที่ปากคลองตลาด ความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร
3. คลองพิทยาลงกรณ์ เริ่มจากแม่น้ำท่าจีนที่ อ.เมืองสมุทรสาคร แล้วไหลออกสู่อ่าวไทยที่ จ.สมุทรปราการ ความยาวประมาณ 27 กิโลเมตร
4. คลองสุนัขหอน เริ่มจากแม่น้ำท่าจีนที่ อ.เมืองสมุทรสาคร แล้วไหลออกสู่อ่าวไทยที่ จ.สมุทรสงคราม ความยาวประมาณ 20 กิโลเมตร
5. คลองภาษีเจริญ เริ่มจากแม่น้ำท่าจีนทางตอนใต้บริเวณวัดอ่างทอง อ.กระทุ่มแบน แล้วไหลออกสู่อ่าวไทยที่เขตภาษีเจริญ ความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร ตามริมคลองสองฝั่งเป็นชุมชนเกษตรกรรม โดยจะมีคลองเล็กๆ เชื่อมกับพื้นที่ของ อ.กระทุ่มแบน ปัจจุบันยังคงเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อของชาวบ้านริมฝั่งคลอง
6. คลองบางยาง เริ่มจากแม่น้ำท่าจีนที่ ต.บางยาง อ.กระทุ่มแบน แล้วไหลไปเชื่อมกับคลองดำเนินสะดวกที่ประตูน้ำบางยาง อ.บ้านแพ้ว ความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นคลองที่ขุดเพื่อการชลประทานและการ

สัญจรสองข้างคลองจะมีคลองเล็กๆ ติดต่อกันเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ อ.บ้านแพ้ว สามารถติดต่อกับภายนอกได้สะดวก

7. คลองดำเนินสะดวก เริ่มจากประตูน้ำบางยาง ไหลผ่าน อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี และ อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม ความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร
8. คลองสหกรณ์-คลองสรรพสามิต เริ่มที่ ต.บ้านท่าพร้า อ.เมืองสมุทรสาคร ไปทางตะวันออก ตัดกับคลองต่างๆ เช่น คลองพระราม คลองแพรกคากทอง คลองแพรกตาแก้ว และ คลองบางเสาธง ไปจนถึง จ.สมุทรปราการ

เขตหนองแขม มีคลองประมาณ 22 คลอง อยู่ทางตอนบนและตอนล่างของเขต โดยมีคลองภาษีเจริญเป็นคลองหลัก ไหลผ่านในทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยจะไหลไปยัง จ.สมุทรสาคร ส่วนคลองทวีวัฒนา เป็นคลองหลักที่ไหลผ่านในทิศเหนือ-ใต้ ซึ่งจะไหลไปบรรจบกับคลองภาษีเจริญ คลองในเขตหนองแขมจะมีความสำคัญต่อชุมชนริมคลองและเกษตรกรที่ใช้เป็น เส้นทางสัญจรภายในชุมชน

เขตบางขุนเทียน ประกอบด้วยลำคลองมากถึง 150 คลอง ใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการคมนาคมและการชลประทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตบางขุนเทียนตอนใต้ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นบ่อเลี้ยงปลา นาทุ่งและป่าชายเลน ปัจจุบันยังไม่มีถนนเข้าถึง การเดินทางจึงยังใช้ทางน้ำเป็นหลัก คลองที่สำคัญที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ได้แก่

- คลองสนามชัย มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างกรุงเทพมหานครกับ จ.สมุทรสาคร
- คลองบางบอน มีความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นคลองน้ำจืดใช้ในการเกษตร
- คลองห้วยกระบือ มีความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร แยกจากคลองสนามชัย
- คลองพิทยาลงกรณ์ มีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร เริ่มต้นจาก จ.สมุทรปราการ ไป จ.สมุทรสาคร

เขตบางบอน มีคลองประมาณ 25 คลอง กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ แต่มีคลอง 2 สายที่สำคัญ คือ คลองบางพรานและคลองบางบอน ที่ไหลในแนวตะวันออก-ตะวันตก

คลองต่างๆ ที่กล่าวมายังคงมีบทบาท ในกรณีที่เกษตรกรยังใช้การคมนาคมทางน้ำ นำผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ตลาด แต่ประสบปัญหาการตื้นเขินในช่วงฤดูแล้งและบางคลองยังมีขนาดเล็ก ทำให้การเดินทางไม่สะดวก

3.6.6.3 ทางรถไฟ

ทางรถไฟถือเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอดีต เพราะให้ความสะดวกแก่บรรดาพ่อค้าและส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชน และที่สำคัญทำให้การคมนาคมติดต่อกับพื้นที่รอบๆ เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว ทางรถไฟที่ให้บริการ มี 2 สาย คือ

1. ทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่ – มหาชัย ต้นทางอยู่ที่สถานีวงเวียนใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผ่านเขตบางขุนเทียน ถึง สถานีมหาชัย ต.มหาชัย อ.เมืองสมุทรสาคร ระยะทางประมาณ 31.3 กิโลเมตร
2. ทางรถไฟสายบ้านแหลม – แม่กลอง สร้างต่อจากทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่ – มหาชัย ต้นทางอยู่ที่สถานีบ้านแหลม ต.ท่าฉลอม อ.เมืองสมุทรสาคร ถึงสถานีแม่กลอง อ.เมืองสมุทรสงคราม ระยะทางประมาณ 33.7 กิโลเมตร

ปัจจุบันการเดินทางโดยรถไฟได้ลดบทบาทลง เนื่องจากการเดินทางโดยรถยนต์สะดวกและรวดเร็วกว่า แต่พวกพ่อค้าแม่ค้าก็ยังใช้การเดินทางโดยรถไฟขนส่งสินค้าอยู่ เนื่องจากประหยัดค่าใช้จ่าย

3.6.7 ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2533 – 2543 (ตาราง 3.11) พบว่ามีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น 133,443 คน คิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลง 0.24 ต่อปี ซึ่งน้อยกว่าทุกจังหวัดใน ภาคนครหลวง ทั้งนี้เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีความแออัดภายในเขตเมืองชั้นใน ที่เป็นพื้นที่เมืองเก่า มีแหล่งงานกระจุกตัวอยู่หนาแน่น มีความหนาแน่นของประชากรสูงถึง 3,621 คนต่อตารางกิโลเมตร กรุงเทพมหานครจึงมีนโยบายที่จะกระจายการพัฒนาออกสู่พื้นที่โดยรอบ เพื่อเป็นการลดความแออัดของประชากรของเขตเมืองชั้นในได้ทางหนึ่ง จึงพบว่าประชากรในเขตเมืองชั้นในมีจำนวนลดลง โดยเขตเมืองชั้นในตะวันออก มีจำนวนประชากรจาก 2.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2533 ลดลงเหลือ 1.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการลดลงร้อยละ -1.90 ต่อปี ส่วนเขตเมืองชั้นในตะวันตก ลดลงจาก 7 แสนกว่าคน ในปีพ.ศ. 2533 เป็น 6 แสนกว่าคน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการลดลง -1.61 ต่อปี

ขณะที่พื้นที่เขตต่อเมืองและเขตชานเมือง มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ในเขตต่อเมือง ประชากรจาก 1.3 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2533 เพิ่มเป็น 1.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการเพิ่ม 2.16 ต่อปี ในเขตต่อเมืองตะวันตก เพิ่มจาก 7 แสนกว่าคน เป็น 9 แสนกว่าคน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการเพิ่มร้อยละ 1.85 ต่อปี ส่วนในเขตชานเมืองมีการเพิ่มขึ้นของประชากรมากกว่าเขตต่อเมือง เนื่องจากยังมีพื้นที่ว่างมากพอที่จะรองรับการพัฒนา โดยในเขตชานเมืองตะวันออกมีประชากรจาก 220,738 คน ในปี พ.ศ. 2533 เป็น 406,880 คนในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการเพิ่มสูงถึง 8.43 ต่อปี ส่วนในเขตชานเมืองตะวันตก จาก 124,346 คนในปี พ.ศ. 2533 เป็น 185,763 คน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นอัตราการเพิ่ม 4.93 ต่อปี

พื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในเขตต่อเมืองตะวันตก (เขตหนองแขม) และเขตชานเมืองตะวันตก (เขตบางขุนเทียนและเขตบางบอน) ในปี พ.ศ. 2543 เขตหนองแขมมีประชากร 112,579 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.98 ของประชากรกรุงเทพมหานคร เขตบางขุนเทียนมีประชากร 109,723 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.93 ของประชากรกรุงเทพมหานคร และเขตบางบอน มีประชากร 76,040 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.33 ของประชากรกรุงเทพมหานคร

ความหนาแน่นของประชากรกรุงเทพมหานคร โดยเฉลี่ยประมาณ 3,621 คนต่อตารางกิโลเมตร เขตหนองแขม มีความหนาแน่นของประชากร 3,142 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ เขตบางบอน 2,089 คนต่อตารางกิโลเมตร และเขตบางขุนเทียน 909 คนต่อตารางกิโลเมตร ทั้งนี้เนื่องจากเขตหนองแขมและเขตบางบอน มีสภาพความเป็นเมืองสูง โดยได้กระจายทั่วไปทั้งเขต ขณะที่ เขตบางขุนเทียน มีความเป็นเมืองที่เกาะกลุ่มอยู่ด้านเหนือของเขตตามแนวถนนพระราม 2 ส่วนด้านใต้ของแนวถนนพระราม 2 ยังคงมีสภาพเป็นชนบทอยู่มาก การตั้งบ้านเรือนกระจายห่างกัน

การเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 – 2543 พบว่าเขตหนองแขมมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ 31,745 คน คิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลง 3.92 ต่อปี เขตบางขุนเทียน มีการเปลี่ยนแปลงประชากรลดลง คือ -14,623 คน ทั้งนี้มาจากการที่เขตบางบอนได้แยกออกจากเขตบางขุนเทียนเมื่อ ปี พ.ศ. 2541 เพราะแต่เดิมแขวงบางบอน (เขตบางบอนในปัจจุบัน) เป็นแขวงที่มีจำนวนประชากรมากของเขตบางขุนเทียน เมื่อแขวงบางบอนแยกออกเป็นเขตบางบอน จึงทำให้ประชากรของเขตบางขุนเทียนมีจำนวนลดลง

ในปี พ.ศ. 2543 จ.สมุทรสาครมีประชากรทั้งสิ้น 428,814 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมือง มีประชากร 210,147 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 49 ของจังหวัด อำเภอกระทุ่มแบน มีประชากร 126,507 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 29.50 ของจังหวัด และอำเภอบ้านแพ้ว มีประชากร 92,160 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 21.50 ของจังหวัด (ตาราง 3.11)

ความหนาแน่นของประชากร ทั้งจังหวัด โดยเฉลี่ย 500 คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ อำเภอกระทุ่มแบน 970 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมา คือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร 440 คนต่อตารางกิโลเมตร และอำเภอบ้านแพ้ว 370 คนต่อตารางกิโลเมตร

จ.สมุทรสาคร มีสภาพสังคมแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชากรจะกระจุกตัวหนาแน่นในเขตเทศบาลเมือง ส่วนในชนบทการตั้งบ้านเรือนจะกระจายห่างกัน ตามการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้อำเภอเมืองที่เป็นศูนย์กลางของจังหวัดและอำเภอกระทุ่มแบนที่เป็นเขตอุตสาหกรรมของจังหวัด มีความเป็นเมืองสูงกว่าอำเภอบ้านแพ้ว ที่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงปี พ.ศ. 2533 – 2543 เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.48 อำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นมาก คือ อำเภอกระทุ่มแบน เพิ่มขึ้นร้อยละ 26.60 รองลงมาคือ อำเภอเมือง ร้อยละ 14.49 และอำเภอบ้านแพ้ว ร้อยละ 7.11 และมีอัตราการเพิ่ม คิดเป็นร้อยละ 3.09 , 1.57 และ 0.74 ต่อปี ตามลำดับ

ปี พ.ศ. 2543 พื้นที่ศึกษาคือทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 727,156 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 683 คนต่อตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร (210,147 คน) รองลงมาคืออำเภอกระทุ่มแบน (126,507 คน) และเขตหนองแขม (112,579 คน) ตามลำดับ

ตารางที่ 3.11 จำนวน ความหนาแน่นประชากรของพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2533 และ 2543

เขต / อำเภอ	พ.ศ. 2533		พ.ศ. 2543	
	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)
เขตเมืองชั้นในตะวันออก				
เขตพระนคร	92,701	16,745	81,687	14,756
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	85,260	44,153	75,220	38,954
เขตปทุมวัน	139,592	16,680	102,776	12,281
เขตสัมพันธวงศ์	47,035	33,217	36,925	26,077
เขตบางรัก	86,653	15,653	61,994	11,198
เขตยานนาวา	110,797	6,650	93,403	5,606
เขตสาทร	143,526	15,390	109,014	11,689
เขตบางคอแหลม	150,985	13,825	118,485	10,849
เขตดุสิต	177,502	16,643	155,744	14,603
เขตบางซื่อ	189,246	16,392	160,755	13,924
เขตพญาไท	204,967	19,968	91,091	9,494
เขตราชเทวี	97,380	13,593	104,816	14,709
เขตห้วยขวาง	266,407	11,747	78,595	5,228
เขตคลองเตย	252,300	9,278	138,803	10,682
เขตจตุจักร	205,324	6,239	169,943	5,164
เขตดินแดง	-	-	162,002	19,392
เขตวัฒนา	-	-	80,905	6,439
รวมเขตเมืองชั้นในตะวันออก	2,249,675	12,465	1,822,158	10,096
เขตต่อเมืองตะวันออก				
เขตพระโขนง	204,333	6,030	100,481	7,184
เขตประเวศ	200,826	2,435	121,459	2,314
เขตบางเขน	208,567	2,722	170,089	4,038
เขตดอนเมือง	226,813	3,794	146,525	3,981
เขตบางกะปิ	231,707	4,738	143,046	5,015
เขตลาดพร้าว	115,758	3,798	108,125	5,016
เขตบึงกุ่ม	178,143	2,548	137,184	5,643
เขตสวนหลวง	-	-	111,898	4,726
เขตหลักสี่	-	-	117,883	5,161
เขตสายไหม	-	-	145,892	3,270

(ต่อ)

ตารางที่ 3.11 แสดงจำนวน ความหนาแน่นประชากรของพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2533 และ 2543

เขต / อำเภอ	พ.ศ. 2533		พ.ศ. 2543	
	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)
เขตหลักสี่	-	-	117,883	5,161
เขตสายไหม	-	-	145,892	3,270
เขตคันนายาว	-	-	77,610	2,987
เขตสะพานสูง	-	-	72,745	2,587
เขตวังทองหลาง	-	-	107,903	5,432
เขตบางนา	-	-	100,312	5,839
รวมเขตต่อเมืองตะวันออก	1,366,147	3,384	1,661,152	4,115
เขตชานเมืองตะวันออก				
เขตหนองจอก	60,821	257	92,180	390
เขตมีนบุรี	94,232	541	102,375	1,609
เขตลาดกระบัง	65,685	530	116,844	943
เขตคลองสามวา	-	-	95,481	863
รวมเขตชานเมืองตะวันออก	220,738	413	406,880	761
เขตเมืองชั้นในตะวันตก				
เขตธนบุรี	262,384	30,418	184,181	21,539
เขตคลองสาน	122,409	20,230	112,012	18,511
เขตบางกอกน้อย	143,355	13,633	160,035	13,399
เขตบางกอกใหญ่	103,885	16,810	88,809	14,370
เขตบางพลัด	161,309	12,613	120,200	10,581
รวมเขตเมืองชั้นในตะวันตก	793,342	17,995	665,237	15,089
เขตต่อเมืองตะวันตก				
เขตดุสิต	119,649	1,501	100,509	3,410
เขตภาษีเจริญ	255,345	4,733	141,063	7,910
เขตบางแค	-	-	174,466	3,924
เขตจอมทอง	171,043	6,649	172,863	6,581
เขตราษฎร์บูรณะ	165,818	3,868	93,482	5,923
เขตทุ่งครุ	-	-	90,427	2,942

(ต่อ)

ตารางที่ 3.11 แสดงจำนวน ความหนาแน่นประชากรของพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2533 และ 2543

เขต / อำเภอ	พ.ศ. 2533		พ.ศ. 2543	
	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)	จำนวน	ความหนาแน่น (คน / ตารางกิโลเมตร)
เขตทวีวัฒนา	-	-	53,801	1,071
เขตหนองแขม	80,834	1,674	112,579	3,142
รวมเขตต่อเมืองตะวันตก	792,689	3,163	939,190	3,748
เขตชานเมืองตะวันตก				
เขตบางขุนเทียน	124,346	800	109,723	909
เขตบางบอน	-	-	76,040	2,089
รวมเขตชานเมืองตะวันตก	124,346	800	185,763	1,195
กรุงเทพมหานคร	5,546,937	3536	5,680,380	3,621
อำเภอเมืองสมุทรสาคร	179,690	380	210,147	440
อำเภอกระทุ่มแบน	92,853	710	126,507	970
อำเภอบ้านแพ้ว	85,612	350	92,160	370
จ.สมุทรสาคร	358,155	410	428,814	492

ที่มา : สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง

ความหนาแน่นของประชากร เขตหนองแขมมีความหนาแน่นมากที่สุด คือ 3,142 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมา คือ เขตบางบอน 2,089 คนต่อตารางกิโลเมตร และ อ.กระทุ่มแบน 970 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

การกระจายตัวของประชากร ประชากรส่วนใหญ่จะกระจายตัวตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญๆ ที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ชั้นนอกกับจังหวัดใกล้เคียง ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว และการติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างสะดวก เช่น ถนนเพชรเกษม (ทางทิศเหนือของพื้นที่ศึกษา) ถนนเอกชัย (ตอนกลางของพื้นที่ศึกษา) ถนนพระรามที่ 2 (ทางตอนกลางและทางใต้ของพื้นที่ศึกษา) และถนนเศรษฐกิจ 1 (ทางตอนเหนือและใต้ของพื้นที่ศึกษา)

การเปลี่ยนแปลงประชากร ในช่วง 10 ปี พื้นที่ศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในทางที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ อำเภอกระทุ่มแบน (33,654 คน) รองลงมาคือ เขตหนองแขม (31,745 คน) และอำเภอเมืองสมุทรสาคร (30,457 คน) ในขณะที่เขตบางขุนเทียนเป็นเขตเดียวที่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในอัตราที่ลดลง คือ (-14,623 คน)

การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจำนวนบ้าน โดยเขตที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือเขตชานเมืองตะวันออก เขตต่อเมืองและเขตเมืองชั้นใน ตามลำดับ เขตชานเมืองตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงคิดเป็นร้อยละ 21.16 ต่อปี และเขตชานเมืองตะวันตกคิดเป็นการเปลี่ยนแปลงร้อยละ 13.72 ส่วนจังหวัดสมุทรสาคร อำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด

คืออำเภอกระทุ่มแบน คิดเป็นการเปลี่ยนแปลงร้อยละ 14.14 ต่อปี อำเภอเมือง 8397 และ อำเภอบ้านแพ้ว 3.34

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงจำนวนบ้านและการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน คือเขตชานเมืองเป็นเขตที่มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและจำนวนบ้านมากที่สุด ส่วนเขตต่อเมืองมีการเพิ่มขึ้นในระดับรองลงมา ขณะที่เขตเมืองชั้นในมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ส่วนจังหวัดสมุทรสาครที่เป็นพื้นที่ต่อเนื่องมีการเติบโตของพื้นที่ทั้งด้านแหล่งงานและที่อยู่อาศัย ส่งผลให้มีจำนวนประชากรและจำนวนบ้านเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

ตารางที่ 3.12 จำนวนบ้านของพื้นที่ศึกษา พ.ศ. 2533 และ 2543

เขต / อำเภอ	จำนวนบ้าน (หลัง)		การเปลี่ยนแปลง	
	2533	2543	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
เขตเมืองชั้นในตะวันออก				
เขตพระนคร	21,239	18,155	-3,084	-1.45
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	16,928	18,147	1,219	0.72
เขตปทุมวัน	26,028	24,756	-1,272	-0.48
เขตสัมพันธวงศ์	14,722	13,582	-1,140	-0.77
เขตบางรัก	21,969	24,130	2,161	0.98
เขตยานนาวา	23,716	39,296	15,580	6.57
เขตสาทร	26,864	31,933	5,069	1.89
เขตบางคอแหลม	25,305	33,292	7,987	3.15
เขตดุสิต	24,704	28,204	3,500	1.41
เขตบางซื่อ	37,843	45,145	7,302	1.92
เขตพญาไท	24,482	26,951	2,469	1.00
เขตราชเทวี	21,338	26,399	5,061	2.37
เขตห้วยขวาง	50,208	31,041	-19,167	-3.81
เขตคลองเตย	69,651	52,092	-17,559	-2.52
เขตจตุจักร	39,829	71,422	31,593	7.93
เขตดินแดง	-	46,334	-	-
เขตวัฒนา	-	40,808	-	-
รวมเขตเมืองชั้นในตะวันออก	444,826	571,687	126,861	2.85

ตารางที่ 3.12 จำนวนบ้านของพื้นที่ศึกษา พ.ศ. 2533 และ 2543

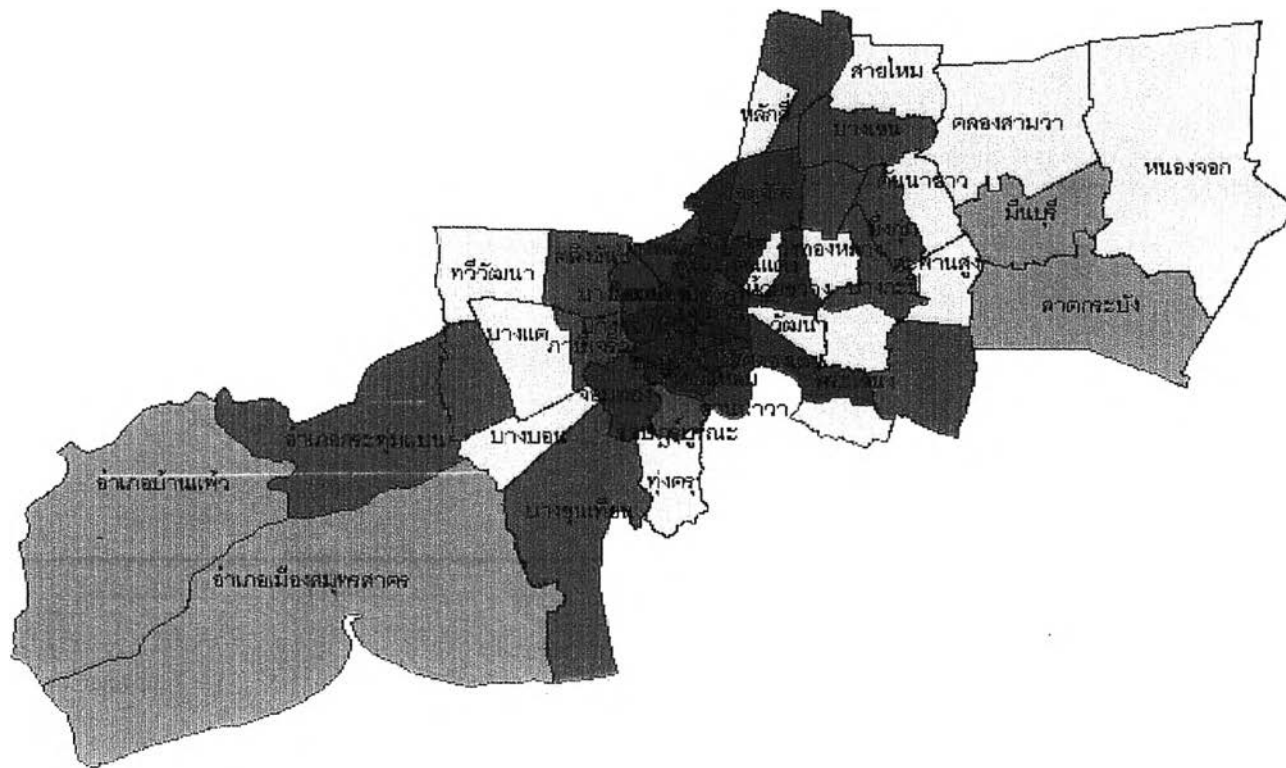
เขต / อำเภอ	จำนวนบ้าน (หลัง)		การเปลี่ยนแปลง	
	2533	2543	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
เขตต่อเมืองตะวันออก				
เขตพระโขนง	48,637	32,877	-15,760	-3.24
เขตประเวศ	44,809	41,895	-2,914	-0.65
เขตบางเขน	46,178	68,460	22,282	4.82
เขตดอนเมือง	47,362	51,796	4,434	0.93
เขตบางกะปิ	60,129	66,001	5,872	0.98
เขตลาดพร้าว	30,452	37,991	7,539	2.47
เขตบึงกุ่ม	42,997	45,762	2,765	0.64
เขตสวนหลวง	-	43,422	-	-
เขตหลักสี่	-	41,865	-	-
เขตสายไหม	-	59,903	-	-
เขตคันนายาว	-	25,714	-	-
เขตสะพานสูง	-	22,753	-	-
เขตวังทองหลาง	-	43,921	-	-
เขตบางนา	-	40,069	-	-
รวมเขตต่อเมืองตะวันออก	323,097	624,972	301,875	9.34
เขตชานเมืองตะวันออก				
เขตหนองจอก	9,456	26,541	17,085	18.06
เขตมีนบุรี	18,693	34,661	15,968	8.54
เขตลาดกระบัง	16,367	40,269	23,902	14.60
เขตคลองสามวา	-	37,266	-	-
รวมเขตชานเมืองตะวันออก	44,516	138,737	94,221	21.16
เขตเมืองชั้นในตะวันตก				
เขตธนบุรี	39,119	41,373	2,254	0.58
เขตคลองสาน	24,345	27,961	3,616	1.48
เขตบางกอกน้อย	30,577	42,861	12,284	4.01
เขตบางกอกใหญ่	22,118	26,494	4,376	1.98
เขตบางพลัด	38,437	36,235	-2,202	-0.57
รวมเขตเมืองชั้นในตะวันตก	154,596	174,924	20,328	1.31

ตารางที่ 3.12 จำนวนบ้านของพื้นที่ศึกษา พ.ศ. 2533 และ 2543

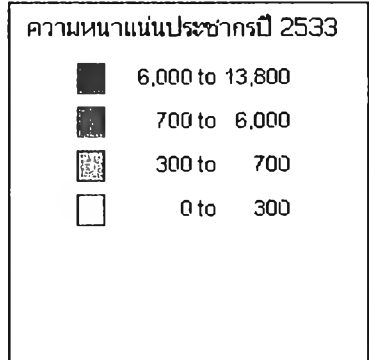
(ต่อ)

เขต / อำเภอ	จำนวนบ้าน (หลัง)		การเปลี่ยนแปลง	
	2533	2543	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
เขตต่อเมืองตะวันตก				
เขตตลิ่งชัน	26,076	29,924	3,848	1.47
เขตภาษีเจริญ	60,376	41,557	-18,819	-3.11
เขตบางแค	-	64,152	-	-
เขตจอมทอง	36,307	54,075	17,768	4.89
เขตราษฎร์บูรณะ	34,463	29,309	-5,154	1.50
เขตทุ่งครุ	-	34,828	-	-
เขตทวีวัฒนา	-	22,166	-	-
เขตหนองแขม	22,357	40,471	18,114	8.10
รวมเขตต่อเมืองตะวันตก	182,112	319,025	136,903	7.62
เขตชานเมืองตะวันตก				
เขตบางขุนเทียน	32,033	40,442	8,409	2.62
เขตบางบอน	-	35,534	-	-
รวมเขตชานเมืองตะวันตก	32,033	75,976	43,943	13.72
กรุงเทพมหานคร	1,176,114	1,900,235	724,121	6.16
อำเภอเมืองสมุทรสาคร	39,451	74,846	35,395	8.97
อำเภอกระทุ่มแบน	28,131	67,911	39,780	14.14
อำเภอบ้านแพ้ว	14,168	18,901	4,733	3.34
จ.สมุทรสาคร	81,750	161,658	79,908	9.77

ที่มา : สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง

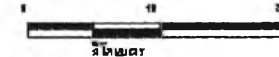
สัญลักษณ์

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร์

แสดง : ความหนาแน่นประชากรปี พ.ศ. 2533

มาตราส่วน

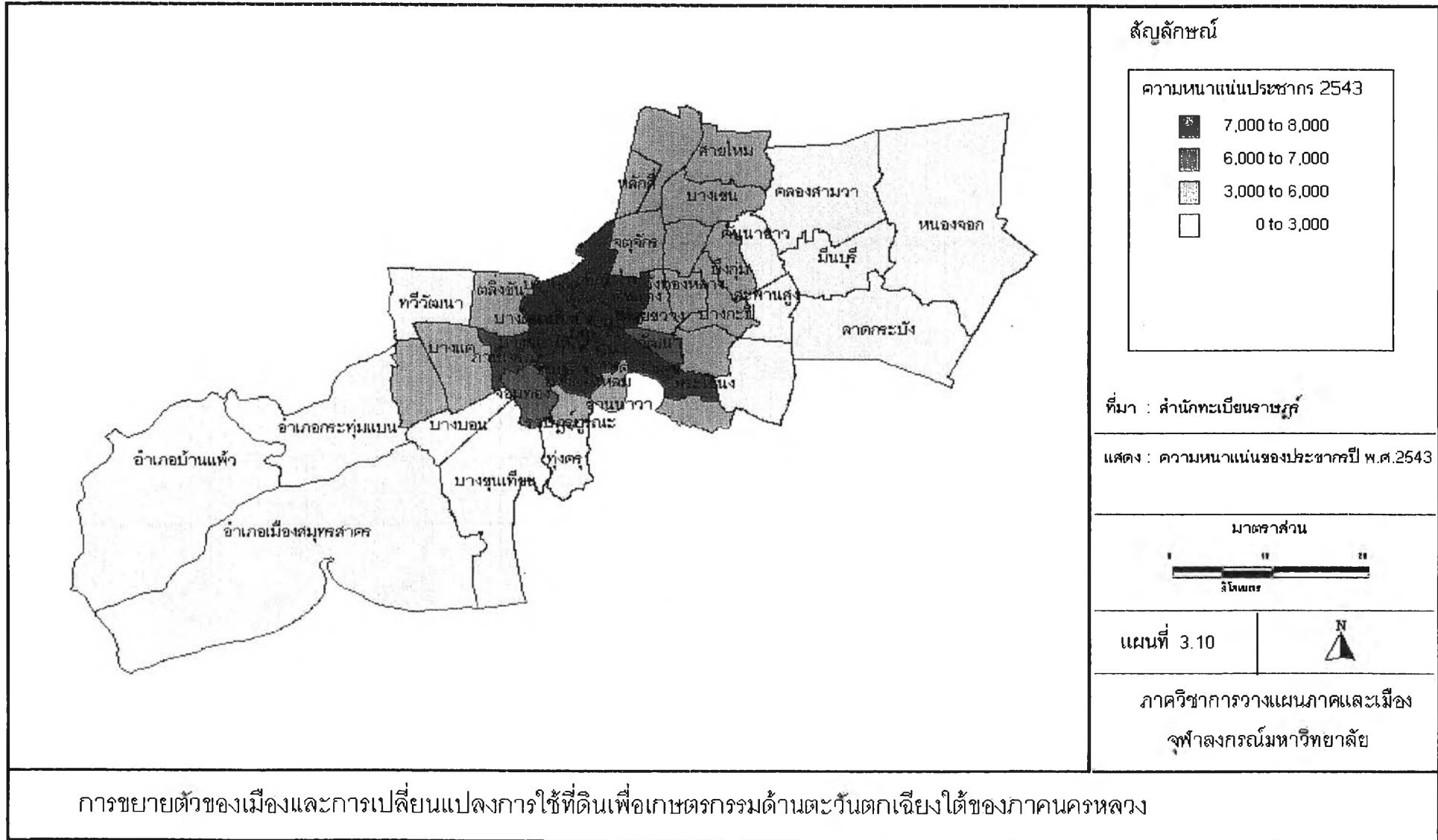
แผนที่ 3.9

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง

3.6.8 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2540 กรุงเทพมหานครมีอัตราการขยายตัวของสาขาการผลิตเฉลี่ยร้อยละ 7.76 ต่อปี โดยมีสาขาที่อยู่อาศัย มีอัตราการเติบโตสูงสุด คือร้อยละ 19.54 รองลงมาคือสาขาการบริหารราชการ ร้อยละ 13.30 การแปรรูปการเกษตรอย่างง่าย ร้อยละ 11.86 และการบริการ ร้อยละ 11.76 (ตารางที่ 3.13)

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง โดยสาขาการผลิตที่มีการหดตัวมาก คือ สาขาการธนาคาร ร้อยละ -19.48 รองลงมา สาขาการก่อสร้าง ร้อยละ -18.32 ขณะที่สาขาการผลิตอื่นๆ ก็มีอัตราการขยายตัวที่ลดลงเช่นกัน

อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2540 เติบโตเฉลี่ยร้อยละ 7.66 ต่อปี โดยมีสาขาเหมืองแร่และย่อยหิน มีอัตราการเติบโตสูงสุด คือร้อยละ 23.90 ต่อปี รองลงมาคือ สาขาการขนส่งและการสื่อสาร ร้อยละ 19.69 สาขาการบริหารราชการ ร้อยละ 18.70 และสาขาการประมง ร้อยละ 11.85

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 สาขาการผลิตที่มีอัตราการเติบโตลดลง คือ สาขาการธนาคาร ร้อยละ -15.13 รองลงมาคือ สาขาบริการทางการเกษตร ร้อยละ -12.5 และสาขาการขนส่งและการสื่อสาร ร้อยละ -7.59 ขณะที่สาขาที่มีการเติบโตเพิ่มขึ้น คือ สาขาการก่อสร้าง มีอัตราการเติบโต ร้อยละ 13.82 และสาขาประมง ร้อยละ 12.32

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของกรุงเทพมหานครและสมุทรสาคร ในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 – 2543 (ตารางที่ 3.14) แสดงให้เห็นว่า กรุงเทพมหานคร แม้จะมีความเป็นเมืองสูง แต่ผลิตภัณฑ์มวลรวมจากสาขาเกษตร มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสาขาอื่นๆ โดยมีพื้นที่เกษตรกรรมกระจายอยู่ในเขตชานเมืองรอบกรุงเทพมหานคร ที่ทำหน้าที่เป็นรั้วสีเขียวช่วยจำกัดขอบเขตการขยายตัวของเมืองได้ในระดับหนึ่ง โดยมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นตลอดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2537 – 2543 โดยเฉพาะสาขาการเพาะปลูกและสาขาการแปรรูปการเกษตรอย่างง่าย ที่ยังคงเป็นสาขาสำคัญของภาคเกษตร อัตราการเติบโตของภาคเกษตร ในช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2540 มีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 10.18 ต่อปี และลดลงเหลือร้อยละ 3.93 ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 ส่วนจังหวัดสมุทรสาคร สาขาเกษตรถือเป็นสาขาการผลิตหลักที่สำคัญของจังหวัดซึ่งมีอัตราการขยายตัวจากร้อยละ 3.39 ในช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2540 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.22 ในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2543 โดยเฉพาะการประมงที่สร้างรายได้ให้แก่จังหวัด สัดส่วนของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมมีเพิ่มขึ้น

ขณะที่การผลิตนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะสาขาอุตสาหกรรมที่เป็นสาขาการผลิตหลักของกรุงเทพมหานครและสมุทรสาคร ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ขณะที่กรุงเทพมหานครมีการเติบโตในอัตราที่ลดลง อันเนื่องมาจากการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค เพื่อช่วยลดความแออัดของกิจกรรมเศรษฐกิจภายในเขตเมืองกรุงเทพมหานคร ทำให้จังหวัดปริมณฑลมีการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมและเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วย โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมของฝั่งธนบุรีที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต จากสาขาปฐมภูมิมาเป็นทุติยภูมิและตติยภูมิ ทั้ง 3 เขตของ

กรุงเทพมหานคร คือเขตหนองแขม ,บางขุนเทียนและบางบอน และ จ.สมุทรสาคร ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง ต่างมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ในอนาคตการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะสูงขึ้น เนื่องจากมีแหล่งงานที่สำคัญ คือโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็นแหล่งงานของประชากรในพื้นที่และผู้คนที่อพยพมาจากต่างจังหวัด ขณะที่ภาคเกษตรมีแนวโน้มที่จะลดความสำคัญลง โดยอาจจะพิจารณาได้จาก จำนวนโรงงานในพื้นที่ศึกษา (ตารางที่ 3.15) ที่จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม

ในพื้นที่ศึกษา มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 6,553 โรงงาน มีคนงาน 328,990 คน และมีเงินทุนจดทะเบียนรวมกัน 136,045.25 ล้านบาท พื้นที่ที่มีจำนวนโรงงานมากที่สุด ได้แก่ อ.เมืองสมุทรสาคร ร้อยละ 25.50 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด รองลงมาได้แก่ อ.กระทุ่มแบน ร้อยละ 23.75 และเขตบางบอน ร้อยละ 21.35 ตามลำดับ

อุตสาหกรรมที่มีจำนวนมากที่สุดของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ อุตสาหกรรมโลหะ มีสัดส่วนร้อยละ 27.22 ของโรงงานทั้งหมด โดยมีมากที่สุดที่ อ.เมืองสมุทรสาคร และเขตบางขุนเทียน อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรมพลาสติก , อุตสาหกรรมสิ่งทอ , อุตสาหกรรมอาหาร และ อุตสาหกรรมเครื่องยนต์ โดยมีสัดส่วนร้อยละ 16.30 , 11.78, 5.49 และ 5.05 ตามลำดับ อุตสาหกรรมพลาสติกมีมากที่สุดที่ เขตบางบอน อุตสาหกรรมสิ่งทอมีมากที่สุดที่ อ.กระทุ่มแบน อุตสาหกรรมอาหารมีมากที่สุดที่ อ.เมืองสมุทรสาคร และอุตสาหกรรมเครื่องยนต์มีมากที่สุดที่ อ.เมืองสมุทรสาครและ อ.กระทุ่มแบน (ตารางที่ 3.16)

จำนวนโรงงานในพื้นที่ศึกษา 6,553 โรง ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งสิ้น 328,990 คน โดยเฉลี่ยมีการจ้างแรงงาน 50 คนต่อโรงงาน แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากพื้นที่ใกล้เคียงหรือมาจากต่างจังหวัดโดยเฉพาะภาคอีสาน ส่วนใหญ่โรงงานจะแบ่งการทำงานเป็นรอบเช้า บ่าย ดึก ส่งผลให้เกิดการสร้างที่พักอาศัยโดยรอบโรงงาน

จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2537 กับ พ.ศ. 2544 ปรากฏว่าทุกพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้น จำนวนโรงงานของทุกพื้นที่มีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะที่ อ.เมืองสมุทรสาครและ อ.กระทุ่มแบน ส่วนใหญ่โรงงานจะตั้งตามริมแม่น้ำท่าจีน เพราะมีความสะดวกในด้านการคมนาคมติดต่อกับกรุงเทพมหานครและมีแหล่งน้ำที่สะดวกแก่การใช้และรับน้ำทิ้ง ส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานที่ทันสมัยและมีปัญหาด้านน้ำทิ้งมาก

อิทธิพลความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร ต่อพื้นที่ศึกษาทำให้ในอนาคตพื้นที่ศึกษาจะยังเป็นแหล่งงานและที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากการกระจายตัวของแหล่งงานจากเขตเมืองชั้นใน ทำให้แนวโน้มความเป็นเมืองของพื้นที่ศึกษาค่อนข้างสูง โดยเฉพาะการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ที่จะทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 3.13 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของกรุงเทพมหานครและสมุทรสาคร ณ ราคาตลาด ปี พ.ศ. 2537 , 2540 และ 2543

สาขาการผลิต	กรุงเทพมหานคร			สมุทรสาคร			อัตราการเติบโต			
	2537	2540	2543	2537	2540	2543	กรุงเทพมหานคร		สมุทรสาคร	
							2537-2540	2540-2543	2537-2540	2540-2543
เกษตรกรรม	8,466	11,052	12,357	11,991	13,211	16,869	10.18	3.93	3.39	9.22
เพาะปลูก	1,070	1,432	1,230	993	543	465	11.28	-4.70	-15.10	-4.79
การปศุสัตว์	313	109	85	53	61	48	-21.72	-7.34	5.03	-7.10
การประมง	274	289	269	3,088	4,186	5,734	1.82	-2.30	11.85	12.32
การป่าไม้	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
การบริการทางการเกษตร	27	25	26	8	8	5	-0.04	1.33	-	-12.50
การแปรรูปการเกษตรอย่างง่าย	6,782	9,196	10,747	7,849	8,413	10,617	11.86	5.62	2.39	8.73
เหมืองแร่และการขุดหิน	-	-	-	219	376	436	-	-	23.90	5.31
อุตสาหกรรม	418,821	519,211	580,593	45,263	55,767	65,516	7.99	3.94	7.73	5.83
การก่อสร้าง	101,164	104,707	47,156	1,506	1,589	2,248	1.17	-18.32	1.84	13.82
การไฟฟ้าและการประปา	21,847	28,360	34,593	3,626	4,711	4,925	9.94	7.33	9.97	1.51
การคมนาคมและการขนส่ง	168,526	215,940	252,540	1,979	3,148	2,431	9.38	5.65	19.69	-7.59
การค้าส่งและค้าปลีก	291,960	366,043	378,972	3,552	4,509	4,571	8.46	1.18	8.98	0.46
การธนาคาร ประกันภัยและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์	187,406	192,864	80,158	1,812	2,285	1,248	0.97	-19.48	8.70	-15.13
ที่อยู่อาศัย	21,150	33,549	35,268	797	1,043	1,144	19.54	1.70	10.29	3.23
การบริหารราชการและการป้องกันประเทศ	32,365	45,288	52,980	465	726	895	13.30	5.66	18.70	7.76
การบริการ	218,887	296,091	315,482	2,505	3,293	4,076	11.76	2.18	10.48	7.92
ผลิตภัณฑ์มวลรวม	1,470,592	1,813,104	1,790,098	73,715	90,657	107,360	7.76	-0.42	7.66	5.04

ตารางที่ 3.14 มวลรวมผลิตภัณฑ์การเกษตรและนอกการเกษตรของกรุงเทพมหานครและสมุทรสาคร พ.ศ. 2537 - 2543

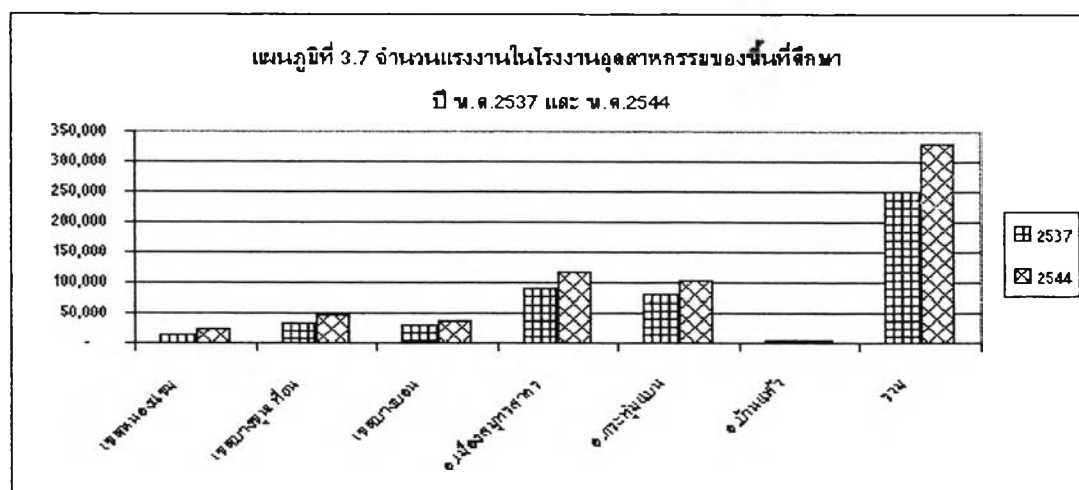
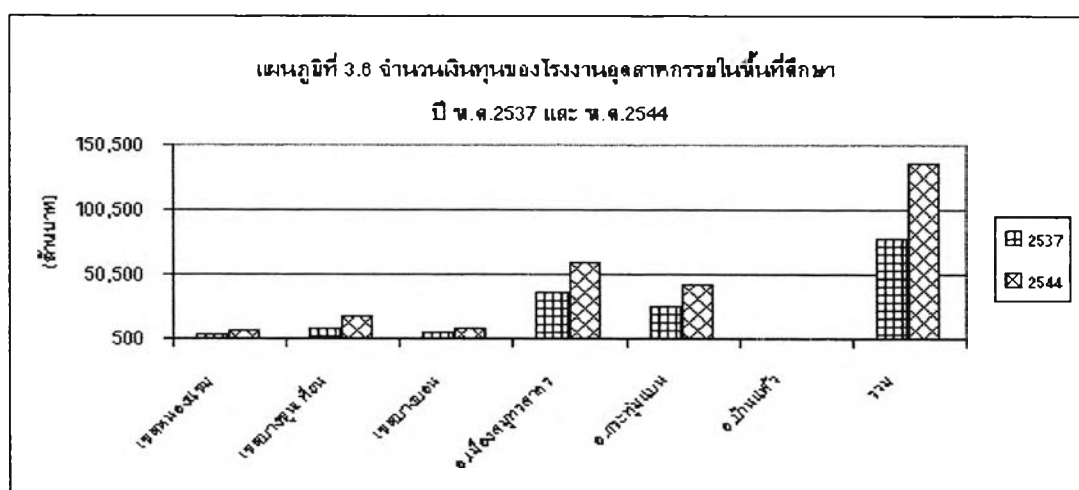
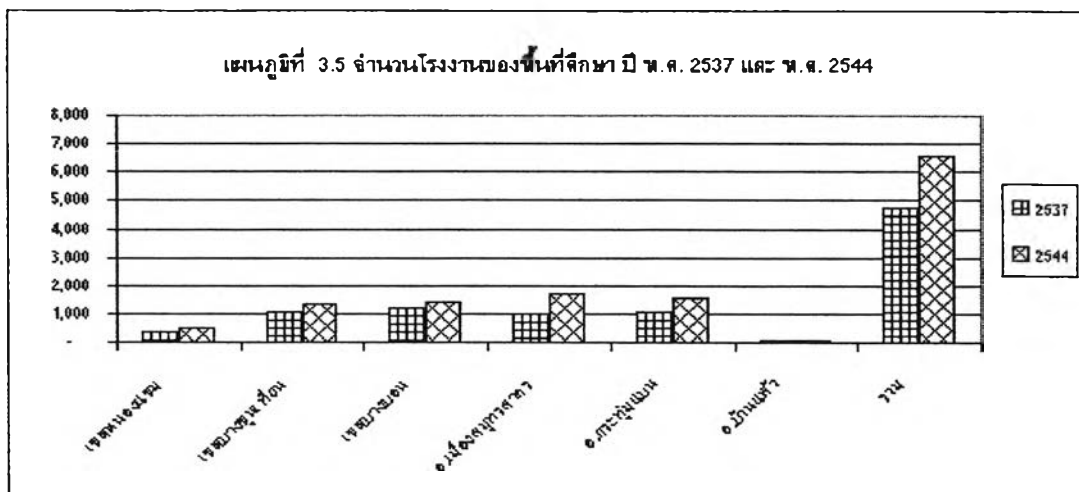
พ.ศ.	มวลรวมผลิตภัณฑ์การเกษตร						มวลรวมผลิตภัณฑ์นอกการเกษตร					
	กรุงเทพมหานคร			สมุทรสาคร			กรุงเทพมหานคร			สมุทรสาคร		
	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	อัตราการเติบโต	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	อัตราการเติบโต	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	อัตราการเติบโต	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	อัตราการเติบโต
2537	8,466	0.57	-	11,991	16.27	-	1,462,126	99.42	-	61,724	83.73	-
2538	9,272	0.57	9.52	12,048	14.6	0.47	1,625,481	99.43	11.17	70,437	85.39	14.11
2539	10,745	0.60	15.87	11,542	13.31	-4.20	1,757,336	99.39	8.11	75,143	86.68	6.68
2540	11,052	0.60	2.86	13,211	14.57	14.46	1,802,052	99.39	2.54	77,446	85.42	3.06
2541	10,940	0.66	-1.01	14,705	15.71	11.30	1,651,693	99.34	-8.34	78,896	84.29	1.87
2542	11,444	0.68	4.6	14,484	15.49	-1.50	1,680,571	99.32	1.74	79,020	84.50	0.15
2543	12,357	0.69	7.98	16,869	16.16	16.47	1,777,741	99.30	5.78	87,491	83.83	10.72

ที่มา : สำนักงานสถิติ

ตารางที่ 3.15 เปรียบเทียบจำนวนโรงงาน เงินทุนและจำนวนคนงาน ระหว่างปี พ.ศ. 2537 และ 2544

พื้นที่	จำนวนโรงงาน		การเปลี่ยนแปลง	เงินทุน (ล้านบาท)		แรงงาน (คน)	
	2537	2544		2537	2544	2537	2544
เขตหนองแขม	350	505	155	2,994.91	6,816.08	14,142	22,052
เขตบางขุนเทียน	1,074	1,342	268	8,872.38	17,899.79	34,996	47,997
เขตบางบอน	1,191	1,399	208	5,418.10	8,464.66	30,152	35,206
อ.เมืองสมุทรสาคร	1,025	1,671	646	35,913.06	59,381.63	88,574	116,849
อ.กระทุ่มแบน	1,032	1,556	524	25,021.22	42,778.93	80,111	102,734
อ.บ้านแพ้ว	61	80	19	311.95	704.16	3,491	4,152
รวม	4,733	6,553	1,820	78,531.62	136,045.25	251,466	328,990

ที่มา : กรมโรงงานอุตสาหกรรม

ตารางที่ 3.16 จำนวนโรงงานที่ได้รับอนุญาตประกอบการ ปี พ.ศ. 2544 จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม

พื้นที่	ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม																				
	เกษตร	อาหาร	เคมี	กระดาษ	เครื่องใช้ไฟฟ้า	เครื่องยนต์	เครื่องจักร	โลหะ	ก่อสร้าง	พลาสติก	เครื่องประดับ	ไม้	สิ่งทอ	เส้นใย	ยางพารา	น้ำ	ห้องเย็น	หนังสือพิมพ์	ต่อเรือ	อื่นๆ	รวม
เขตหนองแขม	10	15	14	33	12	38	9	113	1	79	8	21	85	1	1	3	1	-	-	61	505
เขตบางขุนเทียน	6	39	35	71	56	46	25	430	4	288	5	62	159	2	-	1	8	1	-	104	1,342
เขตบางบอน	2	17	12	81	62	60	49	391	5	319	20	31	102	3	2	2	5	1	-	235	1,399
อ.เมืองสมุทรสาคร	14	217	65	40	58	89	20	452	10	166	3	89	135	2	9	6	29	-	43	224	1,671
อ.กระทุ่มแบน	9	60	67	36	70	88	25	393	41	210	3	79	289	7	12	10	15	-	-	142	1,556
อ.บ้านแพ้ว	17	12	2			10	1	5	1	6		12	2			1	2		7	2	80
รวม	58	360	195	261	258	331	129	1,784	62	1,068	39	294	772	15	24	23	60	2	50	768	6,553

ที่มา : กรมโรงงานอุตสาหกรรม (2544)

3.6.9 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่ศึกษา เป็นไปตามการประกอบอาชีพ แต่เดิมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นชาวสวน ชาวไร่ ตามสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตร การตั้งบ้านเรือนจึงเกาะกลุ่มตามแนวคลองและแม่น้ำสายต่างๆ เพื่อความสะดวกในการเดินทางและอาศัยน้ำในคลองเพื่อการเพาะปลูก คลองและแม่น้ำจึงมีความสำคัญที่เป็นเสมือนเส้นเลือดหลักของชุมชน ต่อมาเมื่อกระแสความเจริญจากโลกตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทต่อนโยบายของรัฐ ถนนได้เข้ามาทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็วและนำพาความเจริญเข้ามาและพัฒนาสู่ความเป็นเมือง ในที่สุดประชาชนจึงหันมาตั้งถิ่นฐานตามแนวถนน ถนนในปัจจุบันจึงเป็นเสมือนเส้นเลือดหลักของชุมชนแทนคลองและแม่น้ำที่ได้ลบลบหายไป พร้อมกันนี้พื้นที่เกษตรกรรมได้ถูกรุกทำลายด้วยอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่ได้ส่งผลต่ออาชีพของประชาชนที่เปลี่ยนจากเกษตรกรสู่การเป็นแรงงานในโรงงาน ดังเช่นพื้นที่ศึกษาที่อยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง ที่มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่คล้ายคลึงกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เขตหนองแขม ปัจจุบันเป็นเมืองเพื่อการพักอาศัยที่เติบโตมาจากพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ แต่เดิมมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวคลอง คลองที่สำคัญที่มีการตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ คลองภาษีเจริญ คลองมหาสาร คลองทวีวัฒนา คลองศรีสำราญและคลองตาปลั่ง ซึ่งปัจจุบันชุมชนริมคลองเหล่านี้ยังคงเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะการปลูกดอกกล้วยไม้ที่ยังคงเป็นพืชเศรษฐกิจและกลายเป็นเอกลักษณ์ของเขตหนองแขม ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนเพชรเกษมที่อยู่ทางตอนกลางของเขต ประชาชนจึงหันมาตั้งบ้านเรือนสองฝั่งถนน โดยเริ่มจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก โดยยึดแนวถนนเพชรเกษมเป็นแกนกลาง ต่อมาชุมชนเริ่มขยายตัวไปทางด้านเหนือและด้านใต้แนวถนนเพชรเกษม โดยเกาะกลุ่มตามแนวถนนสายรอง เช่น ถนนเลียบบ คลองภาษีเจริญ ถนนบางบอน 3 ถนนบางบอน 4 และถนนบางบอน 5

เขตบางขุนเทียน บ้านเรือนของเขตบางขุนเทียนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นชุมชนชานเมือง การตั้งถิ่นฐานกระจายตัวห่างกัน ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมน้ำเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อาศัยคลองสายต่างๆ เพื่อการคมนาคม เช่น คลองสนามชัย คลองแสมดำ คลองพระยาราชมนตรี คลองสะแกงาม บ้านเรือนจะรวมกันเป็นกลุ่มตามริมคลอง โดยจะหนาแน่นในบริเวณ ใกล้กับจุดตัดของคลองสายต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณปากคลองที่ต่อเนื่องกับคลองบางกอกน้อย ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาโครงข่ายถนนสายหลัก สายรองและถนนซอยในพื้นที่เขตบางขุนเทียน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากสวนผสมมาเป็นโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย โดยพื้นที่ชุมชนจะกระจายตัวตามแนวถนนพระราม 2 ที่เป็นถนนสายหลัก ถนนบางขุนเทียน ทางรถไฟสายมหาชัย รวมทั้งสองฝั่งคลอง เช่น คลองพระยาราชมนตรี และคลองบางสีบาท โดยเริ่มจากทางด้านตะวันออกของเขตแล้วขยายตัวมาทางด้านตะวันตก ซึ่งการพัฒนาได้ต่อเนื่องไปยังจังหวัดสมุทรสาคร ส่วนพื้นที่ด้านใต้ของเขตตั้งแต่แนวคลองสนามชัยลงไป ยังคงมีสภาพเป็นชุมชนเกษตรกระจายตัวตามริมคลอง โดยมีการเลี้ยงปลาและบ่อกุ้ง

เมื่อมีการตัดถนนพระราม 2 ทำให้เป็นตัวแบ่งที่ชัดเจนระหว่างเขตเมืองกับพื้นที่เกษตรกรรม โดยพื้นที่ด้านเหนือของเขตจะมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง บ้านเรือนจะเป็นตึกแถว และหมู่บ้านจัดสรร ขณะที่ทางด้านใต้ของเขตยังคงสภาพเป็นชุมชนชนบท บ้านเรือนกระจายตัวห่างกัน อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มต่ำยังไม่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองมากนัก

เขตบางบอน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตเป็นชุมชนชาวสวน จึงมักตั้งถิ่นฐานตามริมคลอง คลองที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่อดีต คือ คลองบางไคร้ คลองบางพรวน คลองบางบอน และคลองรางไผ่ ซึ่งแนวคลองส่วนใหญ่ทอดตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก ต่อมาเมื่อมีถนนเอกชัยตัดผ่านทางตอนกลางของเขต ทำให้ประชาชนเริ่มตั้งถิ่นฐานตามสองฝั่งถนน ในรูปแบบของตึกแถว บ้านจัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรมกระจายตัวอยู่ปะปนกัน

จังหวัดสมุทรสาคร แต่เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีเส้นทางคมนาคมเพียงสายเดียวคือแม่น้ำท่าจีน ประชากรสมัยแรกเริ่มตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มอยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นค้ำน้ำ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการคมนาคมและการขนส่งสินค้า จนเป็นที่ชุมนุมของพ่อค้าแล้วเกิดการตั้งบ้านเรือนกลายเป็นชุมชนสำคัญทางการค้าที่เรียกกันว่า “บ้านท่าจีน” และชุมชนต่อๆ มา ก็มักจะเกิดขึ้นตามริมแม่น้ำสายต่างๆ ทั้งนี้เพราะแม่น้ำถือเป็นเส้นทางในการติดต่อระหว่างท้องที่ต่างๆ ที่ห่างไกล ผู้คนใช้การเดินทางทางน้ำเป็นสำคัญ นอกจากนี้แม่น้ำยังเป็นแหล่งทำมาหากินของผู้คน จนเป็นที่มาของชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะริมแม่น้ำท่าจีน ซึ่งในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ของเทศบาลเมือง 2 แห่ง คือเทศบาลเมืองสมุทรสาครและเทศบาลเมืองกระทุ่มแบน ที่มีประชากรอยู่หนาแน่นถือเป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัด และเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของจังหวัดที่มีโครงข่ายคลองมากมายและวิถีชีวิตของผู้คนยังต้องพึ่งพาแม่น้ำลำคลองอยู่ แต่มิใช่เพื่อการคมนาคมเป็นหลักดังเช่นในอดีต หากแต่เป็นการประกอบอาชีพชาวสวน ชาวไร่ เพราะสภาพดินที่เอื้อต่อการเกษตร (ตอนบนและตอนกลางของจังหวัด) ทำให้ผู้คนยังคงตั้งถิ่นฐานตามแม่น้ำลำคลอง เช่น คลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ ขณะที่การตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนมีมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณระหว่างถนนเอกชัยและทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) มีการปลูกสร้างที่พักอาศัยมากมาย ส่วนทางตอนใต้ใน ต.โกรกกราก มีพื้นที่อีกมาก แต่เป็นที่ลุ่มต้องลงทุนสูง หากจะปรับปรุงพื้นที่ ขณะที่ทางตะวันออกของแม่น้ำท่าจีนชุมชนเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น

จากการพัฒนาความเจริญตามอย่างตะวันตกทำให้เมืองหลายแห่งได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะด้านคมนาคม ที่ถนนเข้ามาแทนที่การสัญจรทางน้ำ พื้นที่เมืองจึงขยายไปตามแนวถนนสายต่างๆ และเป็นตัวนำความเจริญสู่พื้นที่นั้นๆ ที่สำคัญ คือ ถนนเพชรเกษม, ถนนพระราม 2 (ถนนธนบุรี – ปากท่อ) และถนนเอกชัย ซึ่งเป็นถนนสายหลักของพื้นที่ศึกษา ที่เป็นตัวนำความเจริญจากพื้นที่ชั้นในสู่พื้นที่รอบนอก และเป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของเมือง

3.6.10 การใช้ที่ดินของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง แต่เดิมถือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สมบูรณ์ มีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง แต่เมื่อการเจริญเติบโตของศูนย์กลางเมืองในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานครอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการพัฒนาเมืองของพื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) ซึ่งได้กำหนดนโยบายการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค เพื่อชะลอการเติบโตของกรุงเทพมหานคร ด้วยการกำหนดย่านอุตสาหกรรมไว้ที่ชานเมือง โดยมีถนนเป็นปัจจัยหลักในการนำความเจริญสู่พื้นที่ชานเมือง อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่เมือง

แต่ละพื้นที่ศึกษาต่างมีพัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดินที่คล้ายคลึงกัน คือมีถนนเป็นตัวแปรสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งจะอธิบายเป็นรายพื้นที่ดังนี้

เขตหนองแขม เขตบางขุนเทียนและเขตบางบอน เป็นเขตที่อยู่ในบริเวณชานเมืองด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีการเติบโตของพื้นที่สูง อันได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนจากเขตชั้นในและโครงข่ายคมนาคมสายหลักด้านตะวันตก โดยเขตหนองแขมมีบทบาทเป็นชุมชนระดับรอง เป็นแหล่งงานและที่อยู่อาศัย ขณะที่การตั้งถิ่นฐานจะหนาแน่นตามคลองสายสำคัญ เช่น คลองภาษีเจริญและคลองทวีวัฒนา และถนนเพชรเกษม ที่ถือเป็นถนนสายสำคัญ ที่มีการใช้ที่ดินสองฝากถนนจากพื้นที่เกษตรไปเป็นอาคารพาณิชย์และโรงงานอุตสาหกรรม พร้อมกับที่พักอาศัย การใช้ที่ดินของเขตหนองแขมจึงมีลักษณะการใช้ที่ดินแบบผสม

เขตบางขุนเทียน มีบทบาทเป็นแหล่งงานและที่พักอาศัย ซึ่งอาคารพักอาศัยจะหนาแน่นบริเวณสองฝากถนนสายหลัก คือ ถนนพระราม 2 (ถนนธนบุรี-ปากท่อ) ,ถนนบางขุนเทียน และสองฝั่งคลอง เช่น คลองพระยาราชมนตรีและคลองบางสีบาท

เขตบางบอน เป็นเขตที่แยกออกจากเขตบางขุนเทียน โดยใช้แนวทางรถไฟเป็นตัวแบ่งเขตการตั้งถิ่นฐานจะหนาแน่นบริเวณสองฝากถนนเอกชัย ซึ่งเป็นถนนสายหลัก มีการใช้ที่ดินแบบผสม คือมีทั้งอาคารพักอาศัยและอาคารพาณิชย์ปะปนกัน

จ.สมุทรสาคร แต่เดิมเป็นชุมชนเกษตร มีเส้นทางคมนาคมเพียงสายเดียวคือ แม่น้ำท่าจีน จึงมีการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำ โดยเฉพาะฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ต่อมาเมื่อมีการขุดคลองมหาชัยเชื่อมต่อกับแม่น้ำท่าจีนและมีถนนและทางรถไฟสายมหาชัย ทำให้เกิดการพัฒนาเป็น ชุมชนเมือง โดยจะเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณปากแม่น้ำท่าจีน ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมกระจายอยู่สองฝากถนนพระราม 2 และถนนเศรษฐกิจ 1 ซึ่งจะหนาแน่นมากบริเวณตำบลอ้อมน้อย อำเภอกระทุ่มแบน ส่วนพื้นที่เกษตรจะมีมากในอำเภอบ้านแพ้ว โดยเฉพาะบริเวณใกล้คลองดำเนินสะดวกและคลองภาษีเจริญ มีการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นเป็นจำนวนมาก

โดยสรุปแล้ว การใช้ที่ดินของพื้นที่ศึกษาถูกเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเมือง โดยมีระบบคมนาคมเป็นตัวแปรสำคัญ ซึ่งการพัฒนาเมืองจะเป็นการพัฒนาตามแนวถนน (Ribbon Development) ถนนสายสำคัญต่างๆ เช่น ถนนเพชรเกษม , ถนนพระราม 2 และ ถนนเอกชัย ต่างเป็นถนนที่เริ่มจากพื้นที่ชานเมืองสู่ จ.สมุทรสาคร การใช้ที่ดินสองฝากถนนเป็นแบบผสมระหว่างที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์และโรงงานอุตสาหกรรม

จากสภาพที่ตั้งทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งแม่น้ำลำคลองและทะเลที่อุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเกษตรและประมงได้ จึงกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ใกล้กรุงเทพมหานครที่คอยหล่อเลี้ยงประชากรเมือง อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้ง จึงได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร หลังจากที่พื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวไปก่อนหน้านี้แล้ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เมืองมากขึ้นและได้ขยายตัวมายังพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ที่ยังมีพื้นที่ว่างอีกมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เมื่อประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้นกิจกรรมต่างๆของเมืองก็มากขึ้นตาม มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลากหลายประเภทมากขึ้น ตามแผนและนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่มีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองและระดับของความเป็นเมือง โดยรัฐบาลได้กำหนดบทบาทของแต่ละเมืองแตกต่างกันไป พื้นที่ศึกษาจัดอยู่ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานครถูกกำหนดให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและจ้างงาน เพื่อรองรับความหนาแน่นภายในเขตเมือง พื้นที่รอบๆ กรุงเทพมหานคร จึงเป็นแหล่งรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ การค้าบริการและที่พักอาศัย ในพื้นที่ศึกษาการขยายตัวของเมืองจะเริ่มจากทิศตะวันออกมาทิศตะวันตก ตามเส้นทางคมนาคมที่ออกจากกรุงเทพมหานคร สู่อำเภอเมืองและจังหวัดใกล้เคียง โดยจะเป็นการขยายตัวในลักษณะตามแนวถนน (Ribbon Development) และต่อมาได้ขยายตัวสู่ชอยย่อยต่างๆ ที่ถนนใหญ่ตัดผ่าน จะมีเพียงทางใต้ของเขตบางขุนเทียน ที่ยังคงพื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการเข้าถึงเป็นไปได้ยาก การเดินทางยังคงใช้คลองเป็นส่วนมาก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของถนนที่สร้างความสะดวกในการเข้าถึง ขณะเดียวกันรัฐบาลได้พัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่อรองรับจำนวนประชากร ที่สำคัญ ได้แก่เส้นทางคมนาคม (ถนน) ที่มีการปรับปรุงและก่อสร้างใหม่ที่ดีถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการขยายตัวของเมือง ดังจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานสองฟากถนน ทั้งอาคารพักอาศัย(ตึกแถว) อาคารพาณิชย์ และโรงงานอุตสาหกรรม ตามเส้นทางคมนาคมสายหลักต่างๆ เช่น ถนนพหลโยธิน ถนนพระราม 2 ถนนเอกชัย ที่เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ชานเมืองกับจังหวัดใกล้เคียง ทำให้การเดินทาง การประกอบการค้าและการขนส่งวัตถุดิบ เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว การขยายตัวของเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภาคนครหลวง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งวิถีชีวิตของประชากรในพื้นที่เปลี่ยนเป็นเร่งรีบ สับสนเหมือนคนในเมือง ความเป็นกันเอง ความเรียบง่ายกำลังหายไป ประชากรเปลี่ยนอาชีพจากแรงงานภาคเกษตรเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ขณะที่กายภาพของเมืองเปลี่ยนจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นหมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์และโรงงานอุตสาหกรรม อันเป็นไปตามบทบาทของเมืองที่เปลี่ยนไป